

DE WAARDE VAN DE ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL

Dr. Anje Ros

Drs. Janneke van der Steen

Dr. Miranda Timmermans

COLOFON

December 2016

Dit onderzoeksrapport naar de waarde van de academische opleidingsschool is gefinancierd door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek.

Dossiernummer 405-15-721.

Dr. Anje Ros	is werkzaam als lector Leren en Innoveren bij Fontys Hogeschool Kind en Educatie
Drs. Janneke van der Steen	is werkzaam als onderzoeker bij het Kenniscentrum Kwaliteit van leren van de faculteit Educatie van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Dr. Miranda Timmermans	is als lector <i>Leerkracht</i> werkzaam bij Pabo Avans Hogeschool in Breda.

avans
hogeschool

 Fontys Hogeschool Kind en Educatie

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Ontwerp HeldHavtig BV, Breda

VOORWOORD

De verbinding tussen de onderwijspraktijk, het opleiden van leraren op de werkplek en het wetenschappelijk onderzoek is belangrijk om tot krachtige innovaties in het onderwijs te komen. Onderzoek moet daarom ten dienste staan van innovatie-, onderwijs- en schoolontwikkeling en gebaseerd zijn op vragen die in de praktijk spelen. Leraren moeten en kunnen daarin een cruciale rol spelen. Zij kunnen op basis van analyse van de praktijk en hun eigen handelen tot onderzoeksvragen komen die er toe doen en waarbij de opbrengsten van onderzoek bijdragen aan verbetering van het onderwijs.

In academische opleidingsscholen (AOS) wordt de opleidingsfunctie gecombineerd met een sterk op de praktijk gerichte onderzoekcomponent. Deze studie geeft een landelijk beeld van praktijkonderzoek binnen de AOS-en en de opbrengsten en succesfactoren voor schoolontwikkeling. Uit de studie blijkt dat de AOS bijdraagt aan structurele aandacht voor onderzoek en een goede samenwerking tussen scholen en lerarenopleidingen. Belangrijke opbrengsten voor het streven om tot een adequate structuur te komen die eraan bijdraagt dat onderzoek in het onderwijs een duurzame en goed gedragen ambitie wordt. Het onderzoek laat zien dat de AOS-en een basis vormen in het opzetten van een geëxpliciteerde innovatiestrategie.

Leraren ontwikkelen een onderzoekende houding door de dialoog die zij tijdens het onderzoeksproces voeren. De uitvoering van onderzoek door studenten en leraren is daarom een belangrijke vorm van professionalisering. Ondersteuning vanuit de schoolleiding en het bestuur en de verbinding met de kwaliteitszorg in de scholen zijn belangrijke randvoorwaarden voor succes. Wij zullen ons als sectorraden ervoor inzetten om het belang van onderzoek bij onze leden te blijven uitdragen en er in de sector zorg voor te dragen dat de brug tussen de praktijk en onderzoek verder wordt gelegd. Hiermee kan de impact van onderzoek op de kwaliteit van onderwijs verder vergroot worden.

Eva van Cooten
Beleidsmedewerker VO-Raad

Nienke van der Steeg
Beleidsmedewerker PO-Raad

Steunpunt
Opleidingsscholen | VO RAAD

PO RAAD

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	11
2. ONTWIKKELING VAN DE ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL IN NEDERLAND	12
2.1. Maatschappelijke context met betrekking tot onderzoek in de school	12
2.2. Beleidscontext academische opleidingsschool	13
3. THEORETISCH KADER	17
3.1. Wat is praktijkonderzoek?	17
3.2. Potentiële doelen en opbrengsten van praktijkonderzoek	17
3.3. Typering praktijkonderzoek	19
3.4. Conditie voor praktijkonderzoek	20
3.5. Conclusies	21
4. ONDERZOEKSVRAAG	22
5. ONDERZOEKSOPZET	23
5.1. Respondenten en procedure	23
5.2. Instrumenten	23
5.3. Analyses	23
5.4. Typering van het onderzoek	24
6. RESULTATEN VAN DE TELEFONISCHE INTERVIEWS (DEELONDERZOEK 1)	25
6.1. Typering van de AOS-en	25
6.2. Visie, doelen en opbrengsten van de AOS-en	26
6.3. Opbrengsten van de AOS-en	28
6.4. Knelpunten en succesfactoren voor praktijkonderzoek in de school	33
7. ANALYSE VAN CASEBESCHRIJVINGEN VAN PRAKTIJKONDERZOEK IN DE SCHOOL (DEELONDERZOEK 2)	35
7.1 Cross-case analyse	35
8. CONCLUSIES	39
8.1. Hoe wordt praktijkonderzoek in de AOS-en georganiseerd?	39
8.2. Welke doelen en opbrengsten benoemen AOS-en met betrekking tot praktijkonderzoek en welke succes- en knelpunten ervaren ze daarbij?	40
8.3. Welke impact hebben onderzoeken van AOS-en in de school volgens betrokkenen?	40
8.4. In welke mate worden voorwaarden voor impact van praktijkonderzoek gerealiseerd?	41
8.5. Conclusie	42
8.6. Beperkingen van het onderzoek	42
9. AANBEVELINGEN	43
9.1. Aanbevelingen voor AOS-en	43
9.2. Aanbevelingen voor het NRO en OCW	44
10. LITERATUURLIJST	47
11. PRESENTATIES EN PUBLICATIES	49
12. BIJLAGEN	51
BIJLAGE 1. Interviewleidraad deelonderzoek 1	52
BIJLAGE 2. Instructie en format posters	53
BIJLAGE 3. Codeboek analyse interview NRO overzichtsstudie AOS	56
BIJLAGE 4. Voorbeeldposter	60
BIJLAGE 5. Totaaltabellen knelpunten en succesfactoren	61
BIJLAGE 6. Casebeschrijvingen AOS PO	63
BIJLAGE 7. Casebeschrijvingen AOS VO	73

SAMENVATTING

De eerste Academische Opleidingscholen zijn officieel gestart in 2005. Nu ruim tien jaar later, is er nog weinig overkoepelend onderzoek gedaan naar de organisatie, doelen en opbrengsten van de huidige 33 AOS-en (16 PO, 16 VO en 1 MBO). De vraag is of de verbinding tussen onderwijspraktijk, opleiden en onderzoek inderdaad leidt tot krachtige gedrag innovaties. In opdracht van NRO is daarom een overzichtsstudie uitgevoerd met als doel een beeld te geven van de kenmerken, organisatie- en onderzoeksprocessen én beoogde en behaalde opbrengsten van praktijkonderzoek in AOS-en.

DE ONDERZOEKSVRAAG LUIDT:

HOE WORDT IN DE AOS-EN VIA PRAKTIJKONDERZOEK BIJGEDRAGEN AAN DE PROFESSIONELE ONTWIKKELING VAN LERAREN EN AAN SCHOOLONTWIKKELING?

In deze reviewstudie is na een literatuurstudie gestart met het interviewen van coördinatoren van in totaal 29 AOS-en. Vervolgens is met behulp van 20 casestudies praktijkonderzoek geanalyseerd op welke wijze deze onderzoeken bijdragen aan schoolontwikkeling.

In het algemeen kan worden geconcludeerd dat de scholen in de AOS-en er steeds beter in slagen duurzame samenwerkingrelaties te ontwikkelen met elkaar en met de lerarenopleidingen en dat dit leidt tot mooie voorbeelden van praktijkonderzoek, met impact op schoolontwikkeling. Deze onderzoeken hebben, dankzij de grote betrokkenheid van leraren en schoolleiding geleid tot daadwerkelijke verandering van leraargedrag in de scholen. Tegelijk moet geconstateerd worden dat er heel veel diversiteit is, zowel binnen als tussen AOS-en. Elke AOS heeft een eigen werkwijze ontwikkeld, die aansluit bij de gebruiken en behoeften van de eigen scholen en opleidingen. Uit de voorbeelden blijkt ook dat het niet eenvoudig is om praktijkonderzoek tegelijk te benutten voor het opleiden van studenten als voor professionele ontwikkeling van leraren en schoolontwikkeling. De scholen die daar in slagen werken aan duurzame schoolontwikkeling, met veel draagvlak en eigenaarschap van de leraren zelf. Zij slagen erin vraagstukken waar leraren tegenaan lopen, te koppelen aan schoolontwikkelingsvraagstukken en dankzij het praktijkonderzoek, meer onderbouwde keuzes te maken. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat deze werkwijze nog (lang) niet geborgd is in alle AOS-en en niet in alle scholen binnen elke AOS. Het betreft een cultuuromslag die veel tijd vraagt en die geborgd moet worden in zowel de organisatie als de cultuur van de school.

Hieronder wordt beknopt de antwoorden per deelvraag beschreven.

1. HOE WORDT PRAKTIJKONDERZOEK IN DE AOS-EN GEORGANISEERD?

Zowel uit de interviews als uit de casebeschrijvingen blijkt dat er grote verschillen zijn tussen de AOS-en wat betreft de organisatiestructuur en de wijze waarop praktijkonderzoek binnen de betrokken scholen is georganiseerd. Wat overeenkomt is dat op alle AOS-en de verantwoordelijkheden zijn belegd in een stuurgroep en is er een coördinator/projectleider of (project)groep die zorgt voor de operationele kant van de AOS. Ook zijn er duidelijke verschillen tussen PO en VO/MBO. In het PO wordt het onderzoek doorgaans uitgevoerd binnen een onderzoeksgroep/kenniskring, waarin één of meer studenten van de opleiding een centrale rol spelen, aangevuld met leraren, soms de schoolleider en soms een vertegenwoordiger van de opleiding. Het onderzoek wordt veelal begeleid door een onderzoeksdocent van de opleiding. Thema's komen voort uit de onderzoeksagenda van de school of van het partnerschap. In het VO/MBO wordt het onderzoek vaak uitgevoerd door (slechts) één of enkele leraren, die dan meestal wel een groep (bv. sectie, bouwgroep) om zich heen hebben om mee te sparren en te delen. Het onderzoek door studenten is vaak gescheiden van het onderzoek door leraar-onderzoekers. Ook speelt de opleiding minder vaak een prominente (begeleidende) rol. Thema's komen voort uit de onderzoeksagenda, maar soms ook uit interesse van de leraar-onderzoeker zelf. Bij het VO/MBO zijn daarnaast vaker meerdere lerarenopleidingen betrokken, zowel tweedegraads als eerstegraads.

2. WELKE DOELEN EN OPBRENGSTEN BENOEMEN AOS-EN MET BETREKKING TOT PRAKTIJKONDERZOEK EN WELKE SUCCESSEN KNELPUNTEN ERVAREN ZE DAARBIJ?

Uit de visie die de AOS-en formuleren blijkt dat de doelen die AOS-en nastreven met praktijkonderzoek zowel gericht zijn op professionele ontwikkeling van leraren als op schoolontwikkeling. Bij schoolontwikkeling noemen AOS-en bijvoorbeeld meer planmatige schoolontwikkeling, beter onderbouwde beleidsbeslissingen, collectieve professionalisering en het realiseren van een onderzoekende cultuur. De AOS-en uit het primair onderwijs leggen meer de nadruk op schoolontwikkeling, terwijl AOS-en in het VO/MBO de professionele ontwikkeling van leraren vaker noemden. De betekenis van praktijkonderzoek voor de ontwikkeling van studenten vinden alle AOS-en van belang.

Het organiseren en inbedden van praktijkonderzoek in de school is geen gemakkelijke opgave, zo blijkt uit de interviews en de posterpresentaties. Diverse creatieve oplossingen worden bedacht om collega-leraren te betrekken bij het onderzoek en draagvlak te creëren voor de resultaten. Twee knelpunten worden door de AOS-en veel genoemd. Het eerste knelpunt is het maken van tijd en keuzes in de waan van alledag, waar onderwijs aan leerlingen het primaire proces is. Ten tweede maakt het samenwerken met meerdere partners en de daarbij horende belangen het ook niet eenvoudiger. Financiering wordt met name in de AOS-en PO als een knelpunt ervaren, in het VO en MBO ontbreekt het soms aan ondersteuning (voorbeeldrol) van de schoolleider. Als succesfactoren worden genoemd: financiering en facilitering, samenwerking en communicatie en de steun en voorbeeldrol van de schoolleiding ten aanzien van onderzoek in de school.

3 WELKE IMPACT HEBBEN ONDERZOEKEN VAN AOS-EN IN DE SCHOOL VOLGENS BETROKKENEN?

Uit de cross-case analyse blijkt dat in alle bestudeerde onderzoeken van de AOS-en, op drie na (waarvan er twee het onderzoek nog niet hebben afgerond), er sprake is van impact op schoolontwikkeling. Dat wil zeggen dat het onderzoek in de school leidt tot innovaties en/of onderwijsverbetering, die meer mensen betreffen dan de onderzoeksgroep zelf. De aard van de impact is echter zeer verschillend en is afhankelijk van het onderzoeksthema. Meestal heeft het onderzoek betrekking op een onderwijskundig vraagstuk waar leraren tegen aanlopen. Het onderzoek in de AOS leidt vaak tot aanbevelingen gericht op verbeteringen in het handelen van leraren die door de betrokken onderzoeksgroep worden opgepakt. Er worden allerlei verschillende typen opbrengsten genoemd, zoals het realiseren van een doorgaande lijn, een nieuwe aanpak, meer bewustwording of nieuwe inzichten, de aanschaf van een nieuwe methode, of praktische materialen. De nadruk ligt hierbij op de feedbackfunctie van onderzoek. Enkele AOS-en noemen vormen van impact die meer van doen hebben met de dialoogfunctie van onderzoek, zoals een culturomslag, meer samenwerking tussen leraren en meer samenwerking met basisscholen. Bij drie onderzoeken is sprake van betere leerprestaties/gedrag van leerlingen.

4. IN WELKE MATE WORDEN VOORWAARDEN VOOR IMPACT VAN PRAKTIJKONDERZOEK GEREALISEERD?

In de literatuur worden, op basis van (kleinschalig) eerder onderzoek, een aantal voorwaarden voor impact onderscheiden: kwaliteit van praktijkonderzoek, draagvlak

en eigenaarschap, bruikbare resultaten en oog voor implementatie, cultuur gericht op leren, transparantie en vertrouwen en de rol van de schoolleiding.

De **kwaliteit** van de onderzoeksverslagen is in het kader van dit onderzoek niet beoordeeld. Door geen van de AOS-en wordt kwaliteit als knelpunt genoemd, hoewel de onderzoeken met name in het PO soms erg beperkt en kleinschalig zijn. In het PO speelt de onderzoeksdocent van de opleiding doorgaans een belangrijke rol in het bewaken van de onderzoekskwaliteit, waarbij het onderzoeksrapport meestal door de student wordt opgesteld. In het VO/MBO ligt de rapportage vaak in handen van (1e graads) leraren. Gezien de impact van de onderzoeken die door de AOS-en zijn voorgedragen kan verondersteld worden dat aan de criteria voor praktische bruikbaarheid van onderzoek wordt voldaan.

Draagvlak voor en betrokkenheid bij het onderzoek

zijn belangrijke voorwaarden voor een daadwerkelijke gedragsverandering van leraren. Uit de casebeschrijvingen blijkt dat in deze voorbeelden hier doorgaans veel energie in wordt gestopt. Vaak wordt gewerkt met onderzoeksgroepen of kenniskringen en wordt de voortgang gedeeld in teamvergaderingen. In het VO/MBO is meer variatie in werkwijzen zichtbaar, maar in de succesvolle voorbeelden is vaak ook een brede vertegenwoordiging van de school in de onderzoeksgroep aanwezig of worden andere, meer ludieke manieren toegepast om collega's te betrekken. Gezien de schoolgrootte is dit minder vaak de hele school, vaker een locatie, afdeling, sectie of team.

Voor **bruikbare onderzoeksresultaten** is het een voorwaarde dat de onderzoeksvraag voortkomt uit een probleem in de onderwijspraktijk. Uit de casebeschrijvingen blijkt dat de onderzoeksthema's inhoudelijk een grote variatie kennen, maar dat ze bijna allemaal betrekking hebben op het verbeteren van het handelen van de leraar. In het VO/MBO zijn er enkele onderzoeken die het primaire proces ontstijgen. In het PO komt het onderzoeksthema meestal voort uit de schoolontwikkeling: het jaarplan, het schoolplan of uit het team. In het VO/MBO komt de onderzoeksvraag soms uit de lerarenteams, soms van de directie, meestal in samenspraak. Oog voor implementatie blijkt verder uit het grote aantal concrete producten en instrumenten dat uit de onderzoeken voortkomt. Deze zijn behulpzaam bij het veranderingsproces dat uit het onderzoek voortkomt.

Een **onderzoekscultuur** op school, een bereidheid om te leren en kritisch het eigen onderwijs onder de loep te nemen, is een voorwaarde en kan tegelijk een uitkomst van onderzoek in de school zijn. Een dergelijke cultuurverandering neemt vele jaren in beslag en

heeft consequenties voor bijvoorbeeld de manier van vergaderen, de opzet van studiedagen en het voeren van personeelsgesprekken. Tijdens de gesprekken met de vertegenwoordigers van de AOS-en en de leraar-onderzoekers bleek dat ze enerzijds trots zijn op de cultuurverandering die is gerealiseerd, en anderzijds dat er nog veel moet gebeuren op dit gebied, omdat nog niet alle leraren het belang van onderzoek voor onderwijsverbetering zien. **De rol van de schoolleider** (PO) of het management (VO/MBO) is cruciaal op alle scholen waar een hoge impact van praktijkonderzoek wordt benoemd. Het gaat daarbij niet alleen om facilitering en ruimte op teamvergaderingen, maar ook om morele steun en de koppeling aan het onderwijsbeleid en personeelsbeleid van de school. Daar waar de directie actief betrokken is, worden de resultaten vaker gebruikt voor schoolontwikkeling of ter onderbouwing van beleid.

1. INLEIDING

Een academische opleidingsschool (AOS) is een samenwerkingsverband, van een of meerdere opleidingen en meerdere scholen, dat “de opleidingsfunctie combineert met een sterk op de praktijk gerichte onderzoeks- en innovatiecomponent” (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2005). “Op dergelijke scholen versterken de onderwijspraktijk, de opleiding van leraren op de werkplek en het wetenschappelijk onderzoek elkaar. Leraren ontwikkelen zo tevens een onderzoeksrol om hun lespraktijk te versterken” (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2005). De aanname binnen dit beleid is dat de verbinding tussen onderwijspraktijk, opleiding en onderzoek leidt tot krachtige gedragen innovaties. Een belangrijke eis aan de AOS is deze drie elementen te verbinden en daarnaast zorg te dragen voor voldoende goede begeleiding bij het onderzoek (Meulenbrug, Kaldewaij, Timmermans, Jansen, & Van Beek, 2014). Een AOS onderscheidt zich van de opleidingsschool door de onderzoekscomponent die is toegevoegd. AOS-en in Nederland zijn erkende opleidingsscholen met een academische kop. In Nederland hebben we 33 van dergelijke partnerschappen: 16 in het primair onderwijs, 16 in het voortgezet onderwijs en 1 in het middelbaar beroepsonderwijs.

De regeling voor AOS-en is in 2005 gestart. Onderzoek in de school (en op de lerarenopleiding) was op dat moment iets nieuws, iets wat in Nederland niet gebruikelijk was. Sindsdien is de belangstelling voor onderzoek in de school en voor leraren die onderzoek doen, enorm toegenomen. Daarmee is ook de belangstelling voor de opbrengsten en de waarde van AOS-en toegenomen. Onderzoek naar AOS-en tot nu toe laat verschillen zien in aanpak en werkwijze (Delnooz, Janssen, Pullens, Van Meer, & Van Son, 2012; Ros & Van den Bergh, 2014; Sengers, Rigter, Wilshaus, & Van der Linden, 2009; Van den Bergh & Ros, 2015; Van der Steen & Klarus, 2009) en is doorgaans gericht op individuele AOS-en. Een landelijk beeld van de AOS ontbreekt (Meulenbrug et al., 2014): het is onduidelijk welke doelen met onderzoek in de school worden beoogd, hoe onderzoeksprocessen worden georganiseerd en welke opbrengsten worden behaald.

Met deze overzichtsstudie willen we een landelijk overzicht geven van de kermerken, organisatie- en onderzoeksprocessen én de beoogde en behaalde opbrengsten van praktijkonderzoek door leraren in AOS-en in Nederland.

2. ONTWIKKELING VAN DE ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL IN NEDERLAND

Dit hoofdstuk start met een schets van de maatschappelijke context die inzichtelijk maakt waardoor de aandacht voor onderzoek in de school ontstond (2.1). Daarna wordt de beleidscontext en de regelingen de AOS mogelijk maakten beschreven (2.2).

2.1. MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT MET BETREKKING TOT ONDERZOEK IN DE SCHOOL

Bij de start van de AOS in 2005 was het zeer ongebruikelijk dat leraren zelf onderzoek uitvoerden. In Nederland is tot zeker 2000 het RDD model (Research, Development en Dissemination) gehanteerd, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen onderzoekers, ontwikkelaars en uitvoerders, ieder met een eigen taakstelling. Scholen kenden daarin geen kennisontwikkelingsfunctie, noch een onderwijsontwerpfunctie. Kennisontwikkeling (onderzoek) werd hoofdzakelijk gedaan door universiteiten, met grote afstand van de praktijk. Er was nauwelijks contact tussen universiteiten en scholen, behalve bij de dataverzameling. De onderzoeksvragen werden ingegeven vanuit theoretische belangstelling, door beleid of landelijke organisaties. De ontwikkelde kennis was voor de praktijk over het algemeen niet toegankelijk, moeilijk te begrijpen en niet toegespitst op hun vragen. Doordat onderzoek voorbehouden was aan universiteiten en ook op lerarenopleidingen geen aandacht kreeg, was er in de scholen ook geen evaluatiecultuur gericht op verbetering.

Rond de eeuwwisseling ontstond er een omslag in het denken over de rol van kennis en onderzoek in de onderwijspraktijk; zowel in de onderwijspraktijk zelf, bij de overheid, de opleidingen als bij de universiteiten. Deze omslag is nog steeds gaande. Er zijn verschillende aanleidingen en ontwikkelingen te traceren, die naast elkaar lopen.

Er ontstond een algemeen gedeelde opvatting dat het onderwijs sneller aangepast moet worden aan behoeften van de maatschappij. De beleidsruimte voor scholen nam en neemt nog steeds toe, (zie ook het recent uitgebrachte advies van Platform Onderwijs2032 (2016)). Ook werd er meer nadruk gelegd op opbrengsten, onder andere via de Inspectie, en vanuit de overheid werd opbrengstgericht onderwijs gestimuleerd. Scholen moesten zich bekwaamen in het analyseren van toetsresultaten en het opstellen van handelingsplannen. Door deze ontwikkelingen ontstond een behoefte aan onderzoekende leraren die bestaande

kennis kunnen benutten en zelf kritisch hun eigen handelen kunnen evalueren, gericht op verbetering. Voor leraren ontstonden zo andere rollen: ontwerper, coach, innovator, en onderzoeker.

Tegelijkertijd werd steeds duidelijker dat grote, van bovenaf opgelegde innovaties niet werken en dat het versterken van de professionaliteit van leraren een kansrijkere weg is (zie bijvoorbeeld het rapport van Commissie Dijsselbloem (2008)). Onderzoek naar professionalisering bracht aan het licht dat informeel leren op de werkplek (bij voorkeur gevoed met bestaande kennis) vaak meer oplevert dan formele professionaliseringsactiviteiten als cursussen en trainingen (zie bijvoorbeeld Van Veen, Zwart & Meirink (Van Veen, Zwart, Meirink, & Verloop, 2010)). De versterking van de professionaliteit van de leraar krijgt sindsdien veel aandacht. Dit blijkt bijvoorbeeld uit initiatieven van de overheid, zoals de lerarenbeurs en de promotiebeurs voor leraren, die tot een toename van het aantal masteropgeleide leraren leiden (vooral in het PO en MBO). Begrippen als 'Leven lang leren' door leraren raakten in zwang.

Bovenstaande ontwikkelingen kunnen worden geïllustreerd aan de hand van de verschillende adviezen van de Onderwijsraad die sinds begin deze eeuw zijn verschenen. Hierin is een verschuiving te herkennen van een meer instrumenteel gebruik van kennis, naar een kritisch, emancipatoir gebruik van bestaande kennis en het ontwikkelen van bruikbare praktijkkennis door professionals. Dit is terug te zien in achtereenvolgende *Kennis van onderwijs: ontwikkeling en benutting (2003)*; *Naar meer evidence based onderwijs (2006)*; *Kiezen voor kwalitatief sterke leraren (2013a)*; *Leraar zijn (2013b)*; *Meer innovatieve professionals (2014)*.

Kortom, er is momenteel veel aandacht voor het versterken van de professionaliteit van leraren. Het ontstaan van academische opleidingsscholen past in deze ontwikkeling. Academische opleidingsscholen dragen bij aan het besef in scholen dat het zelf uitvoeren van onderzoek een waardevolle bijdrage kan leveren aan professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling. Tegelijk moeten we echter constateren dat een groot deel van de leraren (en schoolleiders) nog zonder onderzoek is opgeleid en het belang daarvan ook nog niet inziet. Er is binnen het onderwijs nog lang niet altijd sprake van het systematisch gebruik van bestaande kennis en van een leer- en onderzoekscultuur. Het ontstaan van AOS is het afgelopen

decennium gestimuleerd door de Nederlandse overheid. De regelingen, definities en evaluatiekaders die hiermee gepaard gingen, worden hieronder beschreven.

2.2. BELEIDSCONTEXT ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL

Het ontstaan van AOS is het afgelopen decennium gestimuleerd door de Nederlandse overheid. De regelingen, definities en evaluatiekaders die hiermee gepaard gingen, worden hieronder beschreven.

Dieptepilots academische school 2005-2008

In 2005 wordt voor het eerst subsidie uitgezet voor academische scholen. In de subsidieregeling Dieptepilot 'Opleidingsschool en Academische school 2005-2008' (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2005) worden opleidingsscholen en academische scholen nog apart aangeduid en kan subsidie aangevraagd worden voor óf opleidingsschool óf academische school. Een academische school is hier "een school die de opleidingsfunctie combineert met een sterk op de praktijk gerichte onderzoeks- en innovatiecomponent" (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2005d, p.2). Dit betekent dat een academische school het opleiden in de school verbindt met "met schoolontwikkeling, onderwijsinnovatie en onderzoek binnen de school. Op dergelijke scholen versterken de onderwijspraktijk, de opleiding van leraren op de werkplek en het wetenschappelijk onderzoek elkaar. Leraren ontwikkelen zo tevens een onderzoeksrol om hun lespraktijk te versterken. In nauwe samenwerking met hogescholen en universiteiten wordt een 'academische school' of professional development school vormgegeven waar leren, opleiden, reflectie op beroep, ontwikkelingsgericht onderzoek, kenniscirculatie en innovatie hand in hand gaan." (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2005, p. 8/18).

Via deze regeling zijn er 22 academische scholen gestart (Agentschap NL, 2011). De dieptepilots zijn in 2008 afgerond en de opbrengsten zijn door KPMG beschreven aan de hand van een aantal criteria. In Figuur 2.1. staan de criteria weergegeven die specifiek iets zeggen over de AOS (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2008). In deze criteria wordt veel nadruk gelegd op het vertalen van onderzoeksresultaten naar toepasbare kennis. Deze toepasbare kennis dient zowel voor de eigen partners als voor 'derden' bruikbaar te zijn. Wat er precies onder deze toepasbare kennis wordt verstaan, wordt niet gedefinieerd.

BELEID EN STRATEGIE

- De door het partnerschap gehanteerde strategie en beleid: het beleid gericht op het opleiden van studenten/ cursisten en studerende medewerkers in combinatie met schoolontwikkeling.

DE PRIMAIRE PROCESSEN

- Het uitvoeren van onderzoek/op innovatie gerichte activiteiten: de betrokkenheid van studenten/ cursisten/ studerend personeel en overig personeel bij het uitvoeren van onderzoek. Dit onderzoek kan verschillende verschijningsvormen hebben; van actiegericht praktijkonderzoek tot fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. Belangrijk is dat het innovatie en onderzoek wezenlijk deel uitmaakt van het leerproces van lerenden en van het takenpakket van de betrokken zittende medewerkers.
- Het begeleiden van studenten/ cursisten/ studerend personeel/ overig personeel bij het uitvoeren van onderzoek: Het doen van onderzoek vereist kennis en vaardigheden. Om deze reden dienen studenten/ cursisten/ studerend personeel en overige medewerkers betrokken bij onderzoek, daartoe gefaciliteerd en (eventueel) opgeleid te worden.
- Het vertalen van onderzoeksresultaten naar toepasbare kennis voor de eigen partners als voor derden: Het vertalen van de resultaten naar toepasbare kennis is het moment waarop de academische school haar toegevoegde waarde aantoont. Deze kennis moet breed ingezet kunnen worden. Daartoe is het belangrijk dat het innovatieve proces waarin onderzoeksresultaten worden vertaald naar toepasbare kennis expliciet onderdeel is van de academische opleidingsschool. In het model wordt dit proces gevisualiseerd door de lichtblauwe pijlen vanuit onderzoeksresultaten naar het primaire proces en naar 'buiten' de organisatie.

Figuur 2.1. Beoordelingscriteria Academische Opleidingsschool t.b.v. afronding Dieptepilot. Aangepast overgenomen uit Eindrapport 'Landelijke criteria Opleiden in de School', Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2008.

In de latere publicatie 'Partnerschappen in verandering' (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2009) doet KPMG al reflecterend en indirect een aantal uitspraken over de bedoeling en kwaliteit van de AOS. Zij noemen het doen van onderzoek door leraren (zowel in de uitvoering als in de begeleiding) en benadrukken het betrekken van studenten bij het doen van onderzoek. Ze constateren daarbij in ieder geval altijd helder moet zijn, dat het doel van de AOS: het opleiden van "meer en andere typen leraren". Dit doel komt eerst en daarna "het bepalen van het onderzoeksonderwerp, het type onderzoek en de inrichting van de rollen van verschillende deelnemers aan het onderzoek." (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2009).

Verdiepingslag academische opleidingsschool 2009-2011

Met de 'Verdiepingslag academische opleidingsschool 2009-2011' wil het ministerie van OCW op basis van de bestaande praktijkvoorbeelden een beter beeld krijgen van de AOS. In deze subsidieperiode moet in ieder geval een antwoord worden gevonden op de volgende vragen (Agentschap NL, 2011):

- Wat zijn de extra elementen die een AOS toevoegt aan het opleiden van leraren?
- Hoe kan het opleiden van leraren in een werkpleksituatie (nog) beter worden gecombineerd met het doen van praktijkgericht onderzoek in een school?
- Welke aanvullende kwaliteitscriteria zijn hiervoor nodig?
- Welke aanvullende kosten maakt een AOS?

Daarnaast is voor de vraag van belang onder welke randvoorwaarden de AOS een succes kan zijn en hoe de AOS gefinancierd moet worden. Deze (kwaliteits- en financiële) eisen voor de AOS zijn aanvullend op de criteria en voorwaarden voor de opleidingsschool (sinds 2009 'Partnerschap opleiden in de school' genoemd). Anders gezegd: de AOS is een 'kop' geworden op de opleidingsschool. Van de toen nog 56 opleidingsscholen hebben 22 academische opleidingsscholen via de 'Regeling verdiepingsslag academische opleidingsschool 2009-2011' in 2009 de mogelijkheid gekregen zich met subsidie verder te ontwikkelen. De beoordeling van de kwaliteit van de aanvraag lag bij Agentschap NL. De ervaringen en beoordelingen van de toen 22 AOS-en zijn verzameld en gebundeld tot een set criteria door Agentschap NL (2011). Deze hebben betrekking op de verbinding van van praktijkonderzoek met opleiding en schoolontwikkeling en randvoorwaarden zoals (gezamenlijke) visie, beleid, kwaliteitszorg, samenwerkingsrelatie en omvang.

Verankering academische opleidingsschool 2012-2016

In de verankeringsfase van de AOS ligt de nadruk op verankering en verduurzaming, wat overigens niet wil zeggen dat de doorontwikkeling geen aandacht meer behoeft. Er kon aangevraagd worden door alle 22 AOS-en die in het kader van de subsidieronde in 2009 al AOS subsidie hebben ontvangen, en voor een beperkt aantal nieuwe. Tot de verankeringsfase zijn in twee toetsrondes 35 partnerschappen toegelaten. Ook nu gebeurde de beoordeling, onder verantwoordelijkheid van Agentschap NL/DUO, door de 'commissie der wijzen'. De toetsing is gedaan aan de hand van een zestal criteria (Figuur 2.1.).

- Verbinding opleiden, onderzoek en schoolontwikkeling
- Gezamenlijke gedragen visie op de AOS
- Onderzoeksbegeleiding
- Onderzoeksprogramma
- Kwaliteitsborging

Figuur 2.2. Beoordelingscriteria Academische Opleidingsschool t.b.v. verankeringsfase. Aangepast overgenomen uit "De thermometer in de AOS. Beeld van de AOS in het kader van de 'Subsidieregeling Verankering academische opleidingsschool 2012-2016'" door Boiten, 2012, Congres 'AOS in de keten van onderzoek' / VO-raad, HBO-raad, VSNU Utrecht, 7 juni.

De commissie concludeerde dat de gevoerde gesprekken inzicht hebben gegeven in kenmerken en voorwaarden die leiden tot een goede AOS: de onderzoekscultuur (waaronder leiderschap) genoemd, het begeleiden en beoordelen, het hebben van een onderzoeksprogramma, de kwaliteitszorg, kennisdeling en schaalgrootte (Boiten, 2012).

Ten aanzien van het onderzoek door studenten worden in het kader van de driehoek (opleiden, onderzoek en schoolontwikkeling) de volgende aanbevelingen gedaan:

- Leg de verbinding tussen onderzoeksdoelen en -behoeften van zowel de student als de school.
- Zorg ervoor dat de probleemstelling ook wordt gedragen door de leraren.
- Zorg voor de hanteerbaarheid van het onderzoek voor de student.
- Zorg voor leerruimte voor de student in alle onderzoeksfasen.
- Zorg voor inbedding van het studentonderzoek in de community om de meeste impact te bereiken.
- Voor schoolontwikkeling is van belang dat in iedere onderzoeksfase kennisdeling plaatsvindt.
- Zoek een structuur gezocht om een sterke driehoek te realiseren.

Tot slot wordt geconcludeerd dat 1) onderzoek in de school kan leiden tot onderzoekscultuur in de school, 2) het management speelt een belangrijke rol, 3) praktijkrelevantie van studentonderzoek onderscheidend is, maar ook 4) dat de ontwikkeling van de AOS heel veel tijd nodig heeft (Boiten, 2012).

Toetsingskader opleidingsschool en academische kop 2013

Nu onderzoek een onderdeel is van de opleidingsschool en plek heeft gekregen als academische kop zijn de criteria geformuleerd in het verlengde van de criteria voor de opleidingsschool (als partnerschap en met een nadruk op het opleiden van studenten in relatie tot schoolontwikkeling) en is het doen van onderzoek ook gekoppeld aan studenten.

De laatste toetsing van de (academische) opleidingsschool heeft plaatsgevonden ten tijde van de accreditatie van de lerarenopleidingen. In het toetsingskader, opgesteld om de opleidingsschool en de academische kop te toetsen, wordt de academische kop als volgt gedefinieerd: “.. opleidingsschool met academische kop (ook wel AOS genoemd) (..is een..) opleidingsschool die het opleiden van leraren verbindt met het door de leraar in opleiding verrichten van praktijkgericht onderzoek en schoolontwikkeling.” (NVAO, 2013, p. 6). De academische kop wordt beoordeeld op een vijftal criteria (zie Figuur 2.3.).

STANDAARD 1: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

- De opleidingsschool met academische kop beschikt over een gezamenlijke visie, door alle partners gedragen op het concept ‘academische opleidingsschool’.
- De opleidingsschool met academische kop verbindt het opleiden van leraren met het verrichten van praktijkgericht onderzoek en schoolontwikkeling

STANDAARD 2: ONDERWIJSLEEROMGEVING

Programma

- De opleidingsschool met academische kop beschikt over een onderzoeksprogramma
- Het programma is dusdanig vormgegeven dat de student in staat wordt gesteld het uitvoeren van praktijkgericht onderzoek naar schoolontwikkeling op het juiste niveau te ontwikkelen

Begeleiding

- De opleiding met academische kop beschikt over voldoende en hoogwaardige begeleiding van studenten en een goede ondersteuning van docenten bij hun onderzoeks- en begeleidingstaken.

STANDAARD 3: TOETSING

- Er zijn geen specifieke criteria voor de opleidingsschool met academische kop voor deze standaard.

STANDAARD 4: KENNISDELING (ADDITIONEEL VOOR DE OPLEIDINGSSCHOLEN MET ACADEMISCHE KOP)

- De opleidingsschool met academische kop zorgt voor de kennisdeling tussen de partners en met de andere opleidingsscholen met academische kop.
- De opleidingsschool met academische kop zorgt voor kennisdeling tussen de partners en met de andere opleidingsscholen met academische kop.

*Figuur 2.3. Beoordelingscriteria Academische Kop tbv Toetsing.
Overgenomen uit Toetsingskaders opleidingsschool en academische kop
2013 door NVAO, 2013, Den Haag.*

De erkende opleidingsscholen met academische kop ontvangen nog tot eind 2016 subsidie. Aan het vervolg van financiering wordt op dit moment gewerkt; een aparte financiering voor de AOS zit er niet in. AOS-en blijven wel bestaan, maar moeten op zoek hoe ze met minder middelen onderzoek toch een plaats kunnen blijven geven.

TOT SLOT

Terugkijkend op de ontwikkeling van de AOS kan geconstateerd worden de AOS past in een brede ontwikkeling waarin de versterking van de professionaliteit van leraren en met name een onderzoekende houding meer aandacht krijgt. Daarnaast blijkt dat de verwachtingen die gesteld worden aan de AOS niet zo duidelijk zijn.

In de diverse beleidsdocumenten wordt een definitie gegeven van een AOS waarin onderzoek een centrale plaats inneemt, maar een omschrijving van 'onderzoek' wordt niet gegeven. De gegeven definities verschillen in de functie en het doel van het onderzoek en ook wie het onderzoek uitvoert.

Impliciet wordt uit de eisen aan de AOS in de verschillende (beleids)documenten duidelijk wat de aard is van het beoogde onderzoek. Deze lijsten met criteria komen op punten overeen, maar verschillen ook. Soms wordt meer nadruk gelegd op kennisdeling, in andere documenten wordt de nadruk gelegd op de ontwikkeling van studenten, soms van leraren of is het gericht op schoolontwikkeling.

Geconcludeerd kan worden dat de criteria zijn verschoven van criteria gericht op de aard van het onderzoek en de wijze van uitvoering naar criteria die betrekking hebben op randvoorwaarden voor een goede inbedding van onderzoek in de school. Daarbij wordt er veel ruimte gelaten aan de AOS voor wat betreft de manier van organiseren.

3. THEORETISCH KADER

In dit hoofdstuk wordt verslag gedaan van een literatuurstudie naar onderzoek in de school. Hiertoe hebben we literatuur gezocht met de trefwoorden **praktijkonderzoek, praktijkgericht onderzoek, onderzoekende houding en onderzoekscultuur in Nederlandse literatuur en met de trefwoorden AOS, practitioner research, practice-based research, practice oriented research, evidence-based education, evidence-based decision making en evidence-informed education en decision making in Engelstalige wetenschappelijke databases. We hebben de literatuur vooral geselecteerd op doelen, impact, condities en succesfactoren en knelpunten.**

Eerst wordt beschreven welke definities van praktijkonderzoek en praktijkgericht onderzoek in deze studie worden gehanteerd. Daarna wordt beschreven welke doelen beoogd kunnen worden met praktijkonderzoek en tot welke opbrengsten praktijkonderzoek zou kunnen leiden, volgens eerder onderzoek. Daarna wordt in paragraaf 3.3 ingegaan op verschillende manieren waarop praktijkonderzoek getypeerd kan worden. Tot slot worden in paragraaf 3.4 de condities beschreven die vervuld moeten zijn om de opbrengsten van praktijkonderzoek te realiseren.

3.1. WAT IS PRAKTIJKONDERZOEK?

Onderzoek heeft vele verschijningsvormen en wordt met verschillende termen nader beschreven. In deze studie is, in navolging van NRO, gekozen voor de term 'praktijkonderzoek'. Praktijkonderzoek is onderzoek door leraren ten behoeve van de eigen schoolontwikkeling. Andriessen (2014) omschrijft praktijkonderzoek als "onderzoek waarvan de vraagstelling wordt ingegeven door de beroepspraktijk en waarvan de opgedane kennis direct bij kan dragen aan die beroepspraktijk" (zie ook Mighelbrink, 2008 in Van der Donk & Van Lanen, 2014, p. 14). Naast praktijkonderzoek wordt 'praktijkgericht onderzoek' veel gebruikt, dat omschreven wordt als onderzoek op basis van vragen van het veld, uitgevoerd door (leraar)onderzoekers, gericht (ook) op gevalideerde kennis (gebaseerd op Bolhuis & Kools, 2012). Praktijkgericht onderzoek heeft daarmee nadrukkelijk als doel om generaliseerbare kennis op te leveren die de context van één school overstijgt.

In AOS-en, waar het hier om gaat, wordt onderzoek uitgevoerd door leraren en/of studenten, vaak in samenwerking met een onderzoeker of onderzoeksdocent

van de opleiding. De focus van het onderzoek is doorgaans ingegeven door een praktijkprobleem in de eigen school en wordt uitgevoerd in de eigen school. Hierdoor zijn (meestal) geen uitspraken mogelijk die de context van de eigen school overstijgen. Conclusies en aanbevelingen zijn niet zonder meer over te nemen en toe te passen binnen een andere school. Dit neemt overigens niet weg dat deze conclusies en de het onderzoeksproces niet inspirerend kunnen zijn voor andere scholen. Het onderzoek op de AOS is daarmee meestal, maar niet uitsluitend te typeren als praktijkonderzoek.

3.2. POTENTIËLE DOELEN EN OPBRENGSTEN VAN PRAKTIJKONDERZOEK

Het doel van praktijkonderzoek, is meestal om een gesignaleerd (handelings)probleem uit de praktijk tot een goede oplossing te brengen (Verschuren, 2009). Binnen AOS-en maken we onderscheid tussen doelen die gericht zijn de professionele ontwikkeling van individuele leraren en doelen die gericht zijn op schoolontwikkeling. Onder professionele ontwikkeling wordt het leren van kennis en vaardigheden door de individuele (toekomstige) leraar verstaan als gevolg van het doen van onderzoek én de veranderingen in de eigen klas die hieruit voortkomen (Zeichner & Noffke, 2001). Onder schoolontwikkeling worden ontwikkelingen verstaan die breder gaan dan het individu en (een deel van) het team betreffen, zoals teamontwikkeling, innovaties of verbetertrajecten, en die voortkomen uit (het doen van) een onderzoek in de school (Verbiest, 2014). Uit verschillende studies komt naar voren dat praktijkonderzoek vooral opbrengsten heeft die betrekking hebben op professionele ontwikkeling van individuele leraren en minder op schoolontwikkeling (Admiraal, Smit, & Zwart, 2012; Meijer, Meirink, Lockhorst, & Oolbekkink-Marchand, 2010; Oolbekkink, Van der Steen, & Nijveldt, 2014; Vrijnsen – de Corte, 2012). Hieronder lichten we de verschillende opbrengsten nader toe.

Professionele ontwikkeling door praktijkonderzoek: onderwerp van het onderzoek

Professionalisering door onderzoek kan in de eerste plaats worden gerealiseerd als leraren zich verdiepen in het onderwerp waarnaar zij onderzoek doen. Hierdoor doen ze kennis en vaardigheden op, ten aanzien van dit onderwerp, die ze kunnen toepassen in hun eigen lespraktijk (Van der Steen & Peeters, 2014). Door onderzoek te doen verschaffen leraren zich vaak toegang tot bestaande kennis over een onderwerp, maar ook door het uitvoeren van een onderzoek,

bijvoorbeeld het verzamelen van praktijkgegevens, komen ze meer te weten over een thema als bijvoorbeeld differentiatie, formatief beoordelen of pesten.

Professionele ontwikkeling door praktijkonderzoek: onderzoekende houding

Onderzoek uitvoeren kan bijdragen aan de onderzoekende houding van leraren (Van der Steen & Peeters, 2014). De laatste jaren wordt zowel in beleidstukken als in opleidingen veel belang gehecht aan het ontwikkelen van een kritische, onderzoekende houding van leraren. Bruggink en Harinck (2012) hebben op basis van een literatuurstudie de volgende generieke kenmerken geformuleerd die leraren met een onderzoekende houding zouden moeten bezitten:

- Nieuwsgierig zijn, dingen willen weten, je dingen afvragen;
- Een open houding, op zoek naar eigen vooronderstellingen, een oordeel kunnen uitstellen;
- Kritisch zijn (is het wel zo?), zaken in twijfel trekken;
- Willen begrijpen, tot inzicht willen komen, willen doorgronden;
- Bereid zijn tot perspectiefwisseling;
- Distantie nemen van routines, vraagtekens plaatsen bij het vanzelfsprekende, gebaande paden durven verlaten, een eigen richting durven kiezen;
- Gerichtheid op bronnen, willen voortbouwen op eerdere opvattingen en ideeën;
- Gerichtheid op zeker weten, goede bronnen willen gebruiken, nauwkeurig willen zijn;
- De behoefte hebben om opgedane kennis met anderen te delen.

Butler, Lauscher, Jarvis-Selinger en Beckingham (2004) tonen aan dat leraren die betrokken zijn bij praktijkonderzoek, reflecteren op hun praktijk, conceptuele kennis over lesgeven ontwikkelen en hun instructiegedrag verbeteren. De veronderstelling is dat leraren door de dialoog die zij tijdens het onderzoeksproces voeren een onderzoekende houding ontwikkelen (Ros & Vermeulen, 2011). Dit uit zich onder andere in het feit dat zij zichzelf voortdurend de vraag stellen of hun veronderstellingen over goed onderwijs wel juist zijn en of de aanpak die zij hanteren wel werkt voor al hun leerlingen en bespreken dit met collega's. Ook analyseren leraren met een onderzoekende houding vaker zelf systematisch gegevens in hun eigen klas om daarmee hun aanpak bij te stellen en te verbeteren. De uitkomsten en de conclusies die ze daaruit trekken, bespreken ze met collega's en vragen hen om feedback.

Professionele ontwikkeling door praktijkonderzoek: onderzoeksvaardigheden

Onderzoek uitvoeren kan tot slot bijdragen aan de onderzoeksvaardigheden van leraren (Van der Steen & Peeters, 2014). Veel leraren die voor de eeuwwisseling zijn afgestudeerd op een pabo of tweedegraads lerarenopleiding hebben in hun opleiding niet geleerd hoe zij onderzoek moeten uitvoeren. Naast vaardigheden in het vinden en gebruiken van literatuur gaat het om het toepassen van de onderzoekscyclus: het uitvoeren van een probleemanalyse, het formuleren van een onderzoeksvraag, het kiezen van de juiste methoden om de vraag te beantwoorden, het verzamelen van gegevens op een betrouwbare en valide manier, het interpreteren hiervan en trekken van conclusies en uiteraard het opstellen van concrete en haalbare aanbevelingen op basis van de resultaten (en gevonden literatuur). Verondersteld mag worden dat als leraren zich hierin bekwamen, deze vaardigheden kunnen bijdragen aan het reflecteren op de eigen onderwijspraktijk en de ontwikkeling van een onderzoekende houding.

Schoolontwikkeling door praktijkonderzoek

Praktijkonderzoek kan ook bijdragen aan onderwijsverbetering dat de individuele leraar overstijgt. Ook op schoolniveau kan bijvoorbeeld het gebruik van bestaande (wetenschappelijke) kennis van belang zijn voor het maken van juiste keuzes door de school in het kader van innovaties en verbetertrajecten. Het gebruik van literatuur kan een team inzicht geven in de geschiktheid van methoden en aanpakken, en zo ideologische discussies en 'trial and error' voorkomen (Onderwijsraad, 2006). Door gebruik te maken van kennis over 'wat werkt' kunnen onderbouwde keuzes gemaakt worden en veranderingen doorgevoerd. Kennis over 'hoe het werkt' geeft inzicht in de 'werkzame delen' van een (nieuwe) aanpak en mogelijke valkuilen. Ook geeft deze kennis inzicht in zwakke plekken en aandachtspunten en in randvoorwaarden en eventuele aanpassingen die nodig zijn voor specifieke doelgroepen of situaties. Met behulp van onderzoeksliteratuur kunnen innovaties en verbeteringen dus doelgericht en effectiever worden ingezet en beter worden geëvalueerd. Vooral als een groep leraren in de school gezamenlijk onderzoek uitvoert kan dit onderzoek bijdragen aan schoolontwikkeling. Onderzoek vervult dan twee functies: de feedbackfunctie en de dialoogfunctie (Ros et al., 2013).

Feedbackfunctie

Vanuit de feedbackfunctie worden de resultaten van het onderzoek ingezet voor het implementeren van verbeteringen van het onderwijs en/of voor bijstellingen van vernieuwingen. Onderzoek draagt op deze wijze bij aan het meer planmatig uitvoeren van verbeteringen of innovaties, waardoor deze een meer systematisch en

transparant karakter krijgen. Door de onderzoeksresultaten wordt de school een spiegel voorgehouden. Onderzoek is zo verbonden aan de kwaliteitszorg van de school en kan een rol spelen bij externe verantwoording naar stakeholders (Bernhardt, 2013).

Dialogofunctie

De dialogofunctie houdt in dat door het onderzoeksproces op de school leraren een reflectieve dialoog aangaan over het onderzoeksthema. Door de reflectieve dialoog ontwikkelen leraren een gedeelde visie op goed onderwijs. Leraren praten over de problemen waar ze tegenaan lopen en de keuzes die ze daarbij maken bij de inrichting van het onderwijs. Door de dialoog wordt het impliciete interpretatiekader geëxpliciteerd, bespreekbaar gemaakt en ter discussie gesteld (Kelchtermans, 2012). Hiermee ontwikkelen leraren een gemeenschappelijke taal en visie en stemmen hun handelen beter op elkaar af.

Ontwerpfunctie

Soms wordt nog een derde functie van praktijkonderzoek benoemd, namelijk de ontwerpfunctie. De ontwerpfunctie van onderzoek wil zeggen dat onderzoek kan bijdragen aan verbetering en vernieuwing van het curriculum: de ontwikkeling van een bepaalde aanpak, het ontwerp van leermaterialen, lesinhouden, leeromgevingen en de beoordeling of begeleiding van leerprocessen (Onstenk & Ros, 2016).

Kennisontwikkeling door praktijkgericht onderzoek

Soms wordt in academische opleidingsscholen praktijkgericht onderzoek uitgevoerd, bijvoorbeeld als een lectoraat is betrokken. Dit onderzoek komt voort uit vragen van scholen en beoogt kennis op te leveren die die gegeneraliseerd kan worden naar andere contexten (Van der Steen & Oolbekkink, 2014). Hierbij is van belang dat de kennis direct toepasbaar is voor scholen. Kennisontwikkeling verwijst naar de ontwikkeling van praktijkkennis die gegeneraliseerd kan worden naar andere contexten. Omdat dit niet veel voorkomt richten we ons in deze studie voornamelijk op praktijkonderzoek.

3.3. TYPERING PRAKTIJKONDERZOEK

In de AOS kan onderzoek op verschillende manieren worden vormgegeven:

- Studenten die onderzoek doen in het kader van hun studie, enerzijds om te leren onderzoeken en anderzijds om een specifiek thema nader uit te werken;
- Studenten die participeren in 'groter' onderzoek, ingebed in een onderzoeksgroep van de school of

in een onderzoeksgroep vanuit de opleiding, in beide gevallen om een centraal thema (schoolthema) uit te werken;

- Scholen die een onderzoeksagenda hebben opgesteld en van daaruit onderzoeksvragen formuleren, waarnaar door leraren onderzoek wordt gedaan (individueel of in onderzoeks- (en innovatie)teams waarin leraren en studenten samen onderzoeken);
- Scholen en onderzoekers die gezamenlijk komen tot specifieke onderzoeksvragen, waarbij onderzoeksthema's soms deels bepaald worden door de betrokken lectoraten c.q. onderzoeksthema's van de universitaire lerarenopleidingen. Het betreft dan praktijkgericht onderzoek (Meulenbrug et al., 2014).

Admiraal, Smit en Zwart (2012) concluderen op basis van een literatuurstudie dat onderzoek door leraren vaak kleinschalig, beschrijvend en kwalitatief van aard is, gericht op de eigen onderzoekspraktijk. Daarnaast constateren ze dat onderzoek door leraren varieert wat betreft de constellatie waarin onderzoek wordt gedaan, de opdrachtgevers, de wijze waarop onderzoek wordt ondersteund (tijd beschikbaar gesteld, studiepunten, geld, status), de vorm van onderzoek (reflectieve verslagen, dataverzameling, en begeleid, samenwerkend of zelfstandig empirisch onderzoek) en de wijze waarop reeds bestaande (wetenschappelijke) kennis in het onderzoek wordt betrokken (Admiraal et al., 2012; Vrijnsen – de Corte, 2012). Cochran-Smith en Lytle (2009) onderscheiden zes kenmerken, waarmee praktijkonderzoek getypeerd kan worden en twee gericht op de methode van onderzoek. Twee kenmerken zijn op de **inhoud** gericht, namelijk (1) 'aim of practical knowledge', gericht op de praktische kennis die beoogd wordt voor individuele leraren en (2) 'aim of improving educational practice', de beoogde verbetering van de onderwijspraktijk. Twee kenmerken zijn op de **context** gericht. Het eerste kenmerk betreft (1) het eigenaarschap van de onderzoeksvraag. Het gaat om de vraag wie zich eigenaar voelt en verantwoordelijk voor het tot een goed einde brengen van het onderzoek. Het tweede kenmerk betreft (2) 'embeddeness in professional practice'. Hiermee wordt bedoeld de mate waarin het onderzoek aansluit bij de dagelijkse onderwijspraktijk en resultaten oplevert die direct toepasbaar zijn. De laatste twee kenmerken zijn op de '**discourse**' gericht. (1) Community of collaboration heeft betrekking op de mate waarin er sprake is van een lerende organisatie in het team waarin het onderzoek wordt uitgevoerd; (2) 'public scrutiny and critic' heeft betrekking op de mate waarin de onderzoekers in de school de resultaten openbaar maken en zich open stellen voor feedback.

3.4. CONDITIES VOOR PRAKTIJKONDERZOEK

In deze paragraaf worden een aantal condities beschreven die de kans vergroten op positieve uitkomsten van praktijkonderzoek voor zowel het leren van individuele leraren (professionalisering), als voor het leren van groepen leraren en verbetering van het onderwijs (schoolontwikkeling).

Kwaliteit van praktijkonderzoek

De eerste voorwaarde betreft de kwaliteit van het onderzoek. Het onderzoek dient te voldoen aan standardeisen zoals betrouwbaarheid, validiteit en navolgbaarheid, zodat de school kan vertrouwen op de uitkomsten van het onderzoek en de waarde ervan kan inschatten. Het feit dat de onderzoeker een collega of student is, kan de betrouwbaarheid en validiteit beïnvloeden. Ook ethische aspecten spelen vaak een grote rol, omdat de anonimiteit vaak niet gewaarborgd kan worden en teamleden bepaalde uitkomsten als bedreigend kunnen ervaren. De kans op sociaal wenselijke antwoorden en sociaal wenselijk gedrag is daarom (extra) groot. Naast de meer wetenschappelijke kwaliteitseisen gelden voor praktijkonderzoek ook eisen wat betreft het proces en de bruikbaarheid van de uitkomsten. Zo benoemen Anderson en Herr (1999) verschillende typen validiteit die gericht zijn op de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd. Verschuren (2009) onderscheidt criteria voor de praktische bruikbaarheid voor (praktijkgericht) onderzoek:

- Comprehensibility – de resultaten van het onderzoek zijn voor de betrokkenen toegankelijk en begrijpelijk evenals de wijze waarop de resultaten tot stand zijn gekomen.
- Acceptance – het belang van het onderzoek wordt (h)ererkend door betrokkenen en als waardevol beschouwd.
- Legitimacy – het proces en de opbrengsten worden door betrokkenen als legitiem beoordeeld.
- Learning opportunities – het onderzoek levert aanwijzingen en handreikingen voor gebruik in de praktijk.

Om aan deze kwaliteitscriteria te kunnen voldoen is het tijdens de uitvoering van het onderzoek van belang dat de leraren-onderzoekers beschikken over voldoende onderzoeksvaardigheden, dan wel voldoende onderzoeksbegeleiding ontvangen vanuit de Hogeschool of Universiteit (Schildkamp, 2012).

Eigenaarschap: brede vertegenwoordiging en belang van het onderzoeksthema

Een voorwaarde voor het leren van leraren en voor een daadwerkelijke verandering van hun gedrag is dat zij gemotiveerd zijn om te veranderen (Anje Ros, Castelijns, Loon, & Verbeeck, 2014). Bij praktijkonderzoek is het daarom van belang dat de leraren die het betreft, vanaf de start betrokken zijn (Ros & Van den Bergh, 2014).

Wanneer onderzoek in de school ingezet wordt om schoolontwikkeling te realiseren is het belangrijk om brede betrokkenheid te stimuleren (Oolbekkink et al., 2014). Dit kan bijvoorbeeld door met een onderzoeksgroep (of een 'meedenkgroep') te werken. Hierin kunnen leraren plaatsnemen die gemotiveerd zijn, die over veel draagvlak in het team beschikken (informal leaders) en leraren of MT-leden die een coördinerende rol hebben. Ook kan de betrokkenheid worden verhoogd, door in elke fase van het onderzoek verslag te doen in het team en leraren actief mee te laten denken. Bij elke fase van het onderzoek passen andere vragen die dialoog in het team kunnen stimuleren (Figuur 3.1.).

- Van wie is het probleem (of verbeterwens)?
- Wat is de oorzaak van dit probleem (of verbeterwens)?
- Wat is al geprobeerd om het probleem op te lossen? Met welk resultaat?
- Welke extra informatie hebben we nodig om het probleem op te lossen?
- Komt de gevonden literatuur overeen met onze visie op onderwijs?
- Komt de gevonden literatuur overeen met onze onderwijspraktijk?
- Krijgen we met deze manier van verzamelen van gegevens een goed beeld?
- In hoeverre komen de resultaten overeen met onze verwachtingen?
- Kunnen we de resultaten verklaren?
- Welke verbeteracties zijn nodig?

*Figuur 3.1. Voorbeeldvragen voor het stimuleren van de dialoog tussen leraren tijdens het onderzoeksproces. Overgenomen uit *Leraren in gesprek: Dialoog door onderzoek* door Ros, 2015, Steunpunt Opleidingscholen, Utrecht.*

Voor het realiseren van betrokkenheid en eigenaarschap is ook de keuze van het onderzoeksthema van groot belang (Ros et al., 2013; Ros & Van den Bergh, 2014; Van den Bergh & Ros, 2015). Het onderzoek moet bijdragen aan de oplossing van een praktijkprobleem, waarmee leraren worden geconfronteerd in hun dagelijkse onderwijspraktijk. Hierdoor ontstaat een gevoel van urgentie en leraren ervaren direct belang bij de uitkomsten van het onderzoek. Tegelijk moet het om een praktijkprobleem gaan waarvan de oplossing enige tijd kan wachten, omdat het uitvoeren van onderzoek nu eenmaal een bepaalde doorlooptijd kent.

Bruikbare resultaten en implementatie

De aanleiding van praktijkonderzoek is een probleem in de onderwijspraktijk. Om deze op te lossen is de uitvoering van onderzoek niet voldoende, doorgaans moet er ook iets veranderen. Daarom is het implementatieproces onlosmakelijk verbonden met praktijkonderzoek. Praktijkonderzoek heeft alleen impact op de praktijk als er vanaf de start nagedacht wordt over de wijze van implementatie (Ros & Ter Beek, 2013). Door na te denken over de keuze van het onderzoeksthema, de bemensing van de onderzoeksgroep (of meedenkgroep) en de planning van het onderzoek wordt hier al bij de opzet van het onderzoek rekening gehouden. Maar ook de conclusies en aanbevelingen uit het onderzoek moeten voor leraren voldoende concreet te zijn en bij voorkeur vergezeld te gaan met wat Ros (2015) implementatietools noemt. Dit zijn instrumenten (checklists, stappenplan, scenario's, quickscan, etc.) of good practices (lesvoorbeelden, videomateriaal van gewenst leraargedrag, praktijkbeschrijvingen) die leraren beelden geven en inspiratie voor de gewenste verandering en waaraan ze het eigen gedrag kunnen spiegelen. Vooraf moet bovendien duidelijk zijn hoe de implementatie er uit komt te zien en wie verantwoordelijk is voor deze implementatie (Timmermans & Ros, 2013).

Cultuur gericht op leren, transparantie en vertrouwen

Praktijkonderzoek in de school leidt tot professionalisering en gedragsverandering als er een bereidheid is om te leren en kritisch het eigen onderwijs onder de loep te nemen. Op het niveau van de leraar gaat het dan over een onderzoekende houding (zie paragraaf 3.2), op schoolniveau over een onderzoekscultuur (Van den Bergh & Ros, 2015). Een onderzoekscultuur heeft veel kenmerken van een professionele leergemeenschap. Een professionele leergemeenschap kan gekenmerkt worden als: een open en transparante cultuur, waarin sprake is van samenwerking en samen leren, waarin leden van het hele team (leraren maar ook leidinggevenden) gebruik maken van literatuur en voortdurend gericht zijn op het gezamenlijk verbeteren van hun onderwijs, vanuit een gemeenschappelijke visie (Krüger, 2014; Verbiest, 2012). Dit betekent dat collega's elkaar vertrouwen, zich kwetsbaar op durven te stellen en feedback willen en kunnen geven en ontvangen.

Rol van de schoolleiding

De rol van de schoolleiding wordt als belangrijkste conditie genoemd voor de impact van praktijkonderzoek op de schoolontwikkeling. Uit de studies van Timmermans en Ros (2013), Krüger (2014) en Van den Bergh en Ros (2015) blijkt dat de inbedding van praktijkonderzoek in de school van schoolleiders vraagt dat zij (1) een duidelijke visie ontwikkelen, delen en bewaken, (2) collectief leren organiseren binnen en buiten de school, (3)

praktijkonderzoekers faciliteren in tijd, rust en ruimte, (4) hun betrokkenheid tonen door te volgen en te begeleiden, maar ook (5) de koppeling met schoolontwikkeling bewaken. Daarnaast is het belang dat de schoolleiders (7) vertrouwen geven aan de leraar/onderzoekers en (8) laten zien dat ze onderzoek belangrijk vinden. Verder kunnen schoolleiders (9) zelf het goede voorbeeld geven door een onderzoekende houding te tonen en gebruik te maken van gegevens in de school. Tot slot dient de schoolleiding ervoor te zorgen dat (10) het onderzoek is geïntegreerd in andere ontwikkelingen in de school. Zo blijkt uit onderzoek dat de impact van onderzoek in de school kan worden versterkt als bijvoorbeeld studiedagen worden afgestemd op het onderzoeksthema, het personeelsbeleid hierbij aansluit en het onderzoek nauw aansluit bij het onderwijsconcept van de school (Ros et al., 2013).

3.5. CONCLUSIES

Aansluitend bij de definitie van praktijkonderzoek, als onderzoek door leraren ten behoeve van de eigen schoolontwikkeling, kan geconcludeerd worden dat de doelen van de AOS naar verwachting gericht kunnen zijn op de professionalisering van leraren (onderzoekende houding, onderzoeksmatige of inhoudelijke kennis en vaardigheden) en op schoolontwikkeling (feedbackfunctie, dialoogfunctie en ontwerpfunctie van onderzoek). Gesteld kan worden op basis van kleinschalige onderzoeken (vaak bij één AOS of enkele AOS-en) dat er een aantal condities is te onderscheiden die voor praktijkonderzoek, dat bijdraagt aan professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling, van belang zijn. Het gaat daarbij om de kwaliteit van praktijkonderzoek; draagvlak en eigenaarschap bij/van betrokken leraren; bruikbare resultaten voor de praktijk en oog voor implementatie; een cultuur gericht op leren, transparantie en vertrouwen; en een actieve rol van de schoolleiding. In dit onderzoek gaan we na of de AOS-en erin slagen deze condities te realiseren en of daarnaast mogelijk nog andere factoren een rol spelen.

4. ONDERZOEKSVRAAG

DE ONDERZOEKSVRAAG LUIDT:

HOE WORDT IN DE AOS-EN VIA PRAKTIJKONDERZOEK BIJGEDRAGEN AAN DE PROFESSIONELE ONTWIKKELING VAN LERAREN EN AAN SCHOOLONTWIKKELING?

Hieruit vloeien de volgende onderzoeksvragen voort:

- 1. HOE WORDT PRAKTIJKONDERZOEK IN DE AOS-EN GEORGANISEERD?**
- 2. WELKE DOELEN EN OPBRENGSTEN BENOEMEN AOS-EN MET BETREKKING TOT PRAKTIJKONDERZOEK EN WELKE SUCCES- EN KNELPUNTEN ERVAREN ZE DAARBIJ?**
- 3. WELKE IMPACT HEBBEN ONDERZOEKEN VAN AOS-EN IN DE SCHOOL VOLGENS BETROKKENEN (OP PROFESSIONELE ONTWIKKELING EN OP SCHOOLONTWIKKELING)?**
- 4. IN WELKE MATE WORDEN VOORWAARDEN VOOR OPBRENGSTEN VAN PRAKTIJKONDERZOEK GEREALISEERD?**

5. ONDERZOEKSOPZET

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn twee deelonderzoeken uitgevoerd. In het eerste deelonderzoek zijn alle AOS-en geïnterviewd om antwoord te krijgen op vraag 1 en 2. Vervolgens hebben de AOS-en voor deelonderzoek 2 een poster gemaakt van een typerend onderzoek uit hun samenwerkingsverband en gepresenteerd op een landelijke conferentie. Na de presentatie zijn de docent-onderzoekers en schoolleiders hierover bevraagd. Van de gegevens op de posters en de informatie uit de presentaties zijn casesbeschrijvingen gemaakt op centrale elementen. Deze zijn geanalyseerd om antwoord te geven op onderzoeksvraag 3 en 4.

5.1. RESPONDENTEN EN PROCEDURE

Voor deelonderzoek 1 zijn de 33 AOS-en benaderd. De contactgegevens zijn verkregen via het Steunpunt Opleidingsscholen en DUO. Bij één AOS is het niet gelukt om de juiste contactgegevens op tijd te achterhalen. Er is een e-mail gestuurd naar alle contactpersonen, veelal de coördinatoren van de AOS-en, met een toelichting over het onderzoek en het verzoek om deel te nemen. Gevraagd is of zij zelf de meest aangewezen persoon zijn om het interview te geven of dat iemand anders beter op de hoogte is van het onderzoeksbeleid van de AOS. Uiteindelijk zijn contactpersonen van 13 AOS-en in het primair onderwijs, 15 AOS-en in het voortgezet onderwijs en 1 AOS in het MBO geïnterviewd; 29 van de in totaal 33 AOS-en.

Na afronding van het telefonische interview is de contactpersonen gevraagd een recent onderzoek te selecteren dat typerend is voor het onderzoek dat in hun AOS plaatsvindt. Voor deelonderzoek 2 zijn alle AOS-en uitgenodigd om voor dit onderzoek een poster te maken en deze te presenteren op de conferentie van 9 maart 2016. 20 AOS-en hebben hier gehoor aan gegeven: 9 uit het primair onderwijs en 11 uit het voortgezet onderwijs. De AOS bepaalde zelf wie de poster presenteerde; dit was vaak een (groep van) leraar-onderzoeker(s), de directeur (met name in het primair onderwijs), een onderzoeksdocent van de opleiding en/of de coördinator van het samenwerkingsverband.

5.2. INSTRUMENTEN

Deelonderzoek 1

Voor het telefonisch interview is een semi-gestructureerde interviewleidraad opgesteld. De contactpersonen

van de AOS-en konden vooraf de vragen schriftelijk beantwoorden; tijdens het interview zijn ze besproken en is doorgevraagd. De helft van de contactpersonen heeft dit gedaan. De interviews zijn afgenomen door de drie onderzoekers met behulp van een headset en ze varieerden in duur van 30 tot 45 minuten. De interviews zijn na het telefoongesprek verder uitgewerkt, mede aan de hand van de toegestuurde ingevulde formats. De interviewleidraad bevat vragen gericht op de organisatie van de AOS, de partners en open vragen over de doelen en opbrengsten van de AOS. Voorbeeldvragen zijn: Kunt u kort aangeven hoe de AOS op het niveau van het Partnerschap is georganiseerd? Welke doelen heeft uw AOS op het niveau van de individuele leraar/onderzoeker? Welke opbrengsten heeft uw AOS tot nu toe bereikt op het niveau van de school? De gehele interviewleidraad is opgenomen in Bijlage 1.

Deelonderzoek 2

Voor het tweede deelonderzoek is een format opgesteld voor de posters. Dit format bestaat uit de beschrijving van de fasen van het onderzoek, de context, de opbrengsten van het onderzoek, de randvoorwaarden voor het onderzoek en succesfactoren en knelpunten. In Bijlage 2 is de instructie voor de AOS-en met het bijbehorende format voor de poster opgenomen.

5.3. ANALYSES

Deelonderzoek 1

Tijdens de interviews zijn de antwoorden op de interviewvragen per vraag genoteerd. Deze antwoorden zijn opgedeeld in fragmenten en gecodeerd door één onderzoeker. In overleg met een tweede onderzoeker heeft op basis van deze codering een selectie plaatsgevonden van de codes die te gebruiken waren voor alle interviews. Deze codes zijn opgenomen in het codeboek (Bijlage 3). Vervolgens zijn alle interviews gecodeerd en zijn de antwoorden over de verschillende AOS-en geteld.

Deelonderzoek 2

Op basis van de 20 posters die door de AOS-en zelf zijn gemaakt, met zowel de beschrijving van het onderzoek als de context en randvoorwaarden, en op basis van de presentatie van de posters en de kritische bevraging daarna, zijn 20 beknopte casesbeschrijvingen gemaakt van typerende onderzoeken van 20 AOS-en (een voorbeeld van een poster is opgenomen in Bijlage 4). De casesbeschrijvingen hebben een tweeledig doel. Ze bieden enerzijds inspirerende voorbeelden voor de AOS-

en. Daarnaast dienen ze als basis voor het analyseren van relevante gegevens voor onderzoeksvraag 3 en 4. Om beide doelen te kunnen dienen is gekozen voor een aantrekkelijke vormgeving gekozen die past op één A4 en is een analyseformat opgesteld, dat gericht is op het beschrijven van impact en condities; deze zijn weer gebaseerd op de belangrijkste condities voor impact van praktijkonderzoek uit het theoretisch kader.

Om het onderzoek te kunnen plaatsen in de context van de AOS, worden in elke casebeschrijving eerst de belangrijkste kenmerken en doelen van de AOS weergegeven. Daarna volgen de titel en een korte typering van het onderzoek in de betreffende school. Onder het kopje 'impact' wordt de impact op de schoolontwikkeling weergegeven. Het gaat dan om de veranderingen in de school die het niveau van de individuele leraar overstijgen. Meegenomen worden zowel uitspraken over veranderende aanpak, verandering in gedrag, als het gebruik van nieuwe materialen of instrumenten als om uitspraken over veranderingen in de cultuur (conditie kwaliteit van praktijkonderzoek: bruikbare resultaten en implementatie). Onder het kopje 'uitvoering' staat de grootte van de onderzoeksgroep en wie hierin vertegenwoordigd zijn (conditie eigenaarschap: brede vertegenwoordiging).

Bij 'belang van het onderzoeksonderwerp voor de school' staat wie het initiatief heeft genomen en of de schoolleider hierbij betrokken was (conditie: rol van de schoolleider) en in welke mate het onderzoeksthema aansluit bij de behoeften van leraren (conditie eigenaarschap: belang van het onderzoeksthema). Onder 'betrokkenheid van collega's en kennisdeling' wordt beschreven welke wijze collega's zijn betrokken en kennis is gedeeld in de school (conditie: cultuur gericht op leren, transparantie en vertrouwen). Met betrekking tot de conditie 'kwaliteit van praktijkonderzoek' is alleen gekeken naar de ervaren bruikbaarheid; de meer wetenschappelijke kwaliteit (methodologische kwaliteit, betrouwbaarheid, validiteit) is niet meegenomen, omdat niet de onderzoeksrapporten zelf zijn beoordeeld.

De casebeschrijvingen zijn voorgelegd aan een collega-onderzoeker en bekeken op consistentie. Daarna zijn de casebeschrijvingen gecontroleerd door de betreffende docent-onderzoeker van de AOS-en (member-check). Alle AOS-en hebben de casebeschrijving, soms na kleine wijzigingen, goedgekeurd. Vervolgens is een cross-case analyse uitgevoerd, waarbij de beschrijvingen per variabele zijn opgenomen in een kolom in een excel-bestand. De uitspraken van scholen in het PO en VO zijn geturfd, vergeleken en samengevat.

5.4. TYPERING VAN HET ONDERZOEK

Dit onderzoek is een overzichtsstudie naar (onderzoek binnen) de academische opleidingsscholen die door het NRO is uitgezet. Het onderzoek kan getypeerd worden als een praktijkgericht onderzoek, omdat de vraag herkenbaar is in en door de praktijk. AOS-en zijn vaak weinig op de hoogte van de manier van werken en opbrengsten van andere AOS-en, waardoor er weinig van elkaar geleerd en geleend wordt. De wens om dit te realiseren is door hen vaker uitgesproken. Bij de uitvoering van het onderzoek is ernaar getreefd niet alleen aan de wetenschappelijke kwaliteitseisen te voldoen, maar ook aan de bruikbaarheidscriteria, zoals geformuleerd door Verschuren (2009, zie 3.4.):

Begrijpelijkheid en toegankelijkheid

Er is naar gestreefd de resultaten zodanig te beschrijven dat deze voor de betrokkenen van de AOS-en begrijpelijk zijn. De resultaten van het onderzoek zijn toegankelijk via onder andere de website van het Steunpunt Opleidingsscholen. Ook andere opbrengsten zoals de posters en de case-beschrijvingen¹ zijn beschikbaar op deze website.

Acceptatie en legitimiteit

Alle AOS-en zijn uitgenodigd voor twee landelijke conferenties. In maart 2016 zijn de resultaten van het eerste deelonderzoek met hen besproken. In oktober 2016 worden de resultaten van het tweede deelonderzoek aan hen voorgelegd en de conclusies van het gehele onderzoek. Hiermee wordt getoetst of de beschreven resultaten voor hen als herkenbaar en waardevol worden beschouwd. Tijdens het onderzoek heeft een membercheck plaatsgevonden waarin de AOS-en het verslag over hun eigen gegevens konden controleren.

Leermogelijkheden

Er zijn in samenwerking met het Steunpunt Opleidingsscholen twee landelijke conferenties georganiseerd en zijn zo opgezet dat er veel mogelijkheden zijn (geweest) voor AOS-en om van elkaar te leren. Door de presentatie van de onderzoeken kregen ze inzicht in de aanpak en werkwijze van andere AOS-en en was er gelegenheid tot het stellen van vragen en uitwisseling. Op de eerste conferentie, met een ochtendprogramma voor AOS-en uit het PO en een middagprogramma voor AOS-en uit het VO, was de opkomst hoog; de conferentie werd bovendien zeer goed gewaardeerd door de deelnemers. De conferentie in oktober is inmiddels gepland.

---

¹ Op de website is de term schoolportretten gebruikt.

6. RESULTATEN VAN DE TELEFONISCHE INTERVIEWS (DEELONDERZOEK 1)

Om antwoord te geven op de vraag hoe verschillende AOS-en georganiseerd zijn en welke doelen en opbrengsten ze rapporteren zijn telefonische interviews gehouden met één contactpersoon per AOS. Eerst wordt door een typering van de AOS-en te geven de overeenkomsten en verschillen in omvang en organisatie geschetst om vervolgens een overzicht van doelen en opbrengsten te geven.

6.1. TYPERING VAN DE AOS-EN

Ontstaan

Van de erkende opleidingsscholen hebben 33 partnerschappen een academische kop: 16 VO, 1 MBO en 16 PO. Van de 16 VO én MBO AOS-en die deelnamen in dit onderzoek zijn er vijf als academische opleidingsschool gestart bij de eerste subsidieronde in 2005 (dieptepilot), vijf AOS-en geven aan in 2009 officieel gestart te zijn en de overige zes in 2011/12. Van de 13 PO AOS-en die deelnamen in dit onderzoek zijn zes partnerschappen als AOS gestart bij de eerste subsidieronde in 2005, twee officieel in 2009 en de overige vijf in 2011/12. De officiële start wordt voor deze partnerschappen gemarkeerd door de toekenning van een van de subsidies of door het positieve resultaat op de toetsing.

Omvang

De partnerschappen AOS in het voortgezet onderwijs verschillen onderling zeer op het aantal betrokken besturen, het aantal scholen en het aantal opleidingsinstituten. Van de 15 AOS-en VO die meegewerkt hebben aan de interviews, is bij vijf AOS-en één bestuur betrokken, bij twee AOS-en negen besturen en bij één AOS zijn zelfs dertien besturen betrokken. Bij de andere zeven AOS-en zijn twee, drie of vijf besturen betrokken. Het aantal betrokken scholen varieert van 3 tot en met 21 scholen (bij één AOS), met een gemiddelde van negen scholen. Gemiddeld zitten in een AOS partnerschap drie opleidingsinstituten. Echter, ook hier zit variatie in: van één instituut (tweedegraadsleraren-opleiding) tot en met vijf opleidingsinstituten, vaak tweede én eerste-graadslerarenopleidingen. Bij de AOS uit het MBO is één bestuur, één school en één lerarenopleiding betrokken. Bij de meeste van de 13 geïnterviewde partnerschappen AOS in het PO zijn één, twee of drie schoolbesturen betrokken (10 AOS-en). Eén AOS werkt met zes besturen samen, één met zeven en één met 20 besturen. Het aantal betrokken scholen varieert van 2 tot en met 21 met een gemiddelde van negen scholen. Bij de AOS-en PO zijn

doorgaans maar één of twee opleidingen betrokken; één AOS werkt met drie opleidingsinstituten samen.

Zowel voor AOS-en in het VO/MBO als AOS-en in het PO geldt dat opleidingsinstituten vaak betrokken zijn bij meerdere partnerschappen. Uit de interviews blijkt dat dit dan meestal ook leidt tot een intensievere samenwerking tussen de betrokken partnerschappen AOS onderling.

De AOS is, zoals eerder gezegd, een academische kop op de Opleidingsschool. De partnerschappen Opleiden in de school zijn in sommige gevallen nog groter; er zijn dan meer scholen betrokken bij het samen opleiden dan bij het doen van onderzoek en de academische kop.

Organisatie

De meeste partnerschappen in het PO en het VO/MBO (19) werken met een stuurgroep, waarin bestuurders vertegenwoordigd zijn. Daarnaast is er vaak (15) een onderzoeksgroep, waarin leraaronderzoekers, onderzoekscoördinatoren en/of onderzoeksbegeleiders vertegenwoordigd zijn en bovenschools bij elkaar komen. De AOS-en die niet werken met een aparte onderzoeksgroep (14) hebben vaak een projectgroep of kartrekkersgroep die verantwoordelijk is voor het geheel van de AOS, dus ook het opleiden in de school. De AOS-en organiseren de betrokkenheid van de directeuren (zijnde niet de bestuurders/bestuurders) door een aparte AOS directiegroep op te zetten (5) of ze aan te laten sluiten bij de onderzoeksgroep of het projectgroeptoverleg. Bijna elk partnerschap spreekt over een coördinator onderzoek, coördinator AOS of projectleider die de regie voert en contactpersoon is voor verschillende partijen binnen het partnerschap.

Op het niveau van de partnerschappen AOS worden diverse activiteiten voor de betrokkenen georganiseerd. Het gaat dan om activiteiten als kennisdeling via website of via presentatie-bijeenkomsten, studiemiddagen, overleg- of uitwisselbijeenkomsten, professionalisering van collega's en scholing voor studenten.

Om onderzoek op het niveau van de scholen te organiseren wordt er zowel binnen de PO als VO/MBO AOS-en doorgaans gewerkt met kenniskringen of onderzoeksgroepen. 9 van de 13 PO AOS-en en 11 van de 16 VO AOS-en maken hier melding van. Hoe de kenniskringen functioneren is overigens wel verschillend voor PO en VO. Binnen PO wordt er binnen de kenniskringen doorgaans gezamenlijk onderzoek gedaan door leraren, studenten, schoolleiding en/of school- en instituutopleiders. De kenniskringen of onderzoeksgroepen binnen het VO lijken meer ruimte te krijgen om zelf invulling te geven aan hoe ze willen werken en welke activiteiten ze dan samen uitvoeren. Dat kan gezamenlijk onderzoek zijn maar ook uitwisseling over individueel onderzoek, begeleiding, het bespreken van de gang van zaken bespreken of het bepalen van beleid. Dit kan dus verschillen per school binnen een AOS. Wel wordt bij deze VO-scholen gezamenlijk vastgelegd dat er bijvoorbeeld een onderzoekscoördinator (5) is en/of een minimumaantal docentonderzoekers (4). Onderzoeksbegeleiders of schoolopleiders die onderzoek begeleiden zijn er binnen bijna alle scholen van de AOS-en PO en VO, in een enkel geval wordt de begeleiding bovenscholings georganiseerd.

Om onderzoek te delen met collega's worden er ook op schoolniveau diverse activiteiten georganiseerd: uitwisseling met het team, presentaties van onderzoek, trainingen, de begeleiding van studenten en intervisie.

Onderzoeksprogramma

De AOS-en hebben nagenoeg allemaal een onderzoeksprogramma dat AOS breed is opgesteld dan wel per school. De meeste AOS-en, 15 in totaal, rapporteren dat ze een gezamenlijk onderzoeksprogramma hebben of op zijn minst AOS-overkoepelende onderzoeksthema's. De gezamenlijke onderzoeksprogramma's zijn vaak een optelsom van de school-onderzoeksplannen of de thema's van versterking samenwerking, speerpunten uit beleid of worden uit de presentaties van studentonderzoek overgenomen. Naast het AOS brede onderzoeksprogramma hebben ze ook nog schoolspecifieke onderzoeksplannen per school. Van de overige partnerschappen hebben 11 AOS-en alleen specifieke onderzoeksplannen per school.

6.2. VISIE, DOELEN EN OPBRENGSTEN VAN DE AOS-EN

Tijdens de interviews is open gevraagd naar de visie die de AOS heeft op onderzoek in de school en de doelen die ze daarbij geformuleerd hebben. De AOS-en konden vrij antwoorden; sommige AOS-en hebben zich beperkt tot het noemen van twee of drie doelen op individueel en schoolniveau, anderen hebben vijf, zes of zeven

doelen genoemd. In de gegeven antwoorden worden bovendien visie en doelen vaak samengepakt, daarom worden ze hieronder in samenhang beschreven.

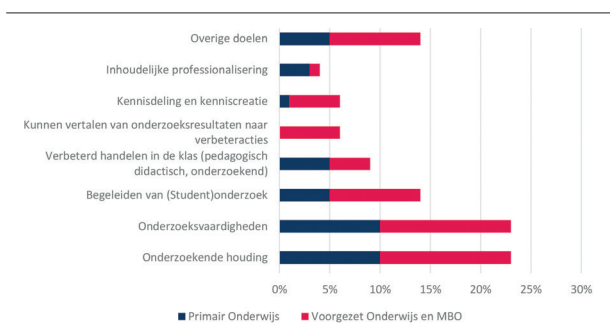
Visie en doelen

Wat betreft de visie op onderzoek in de school valt op, dat in het PO vaker de nadruk ligt op wat onderzoek kan betekenen voor schoolontwikkeling (12 AOS-en) en in mindere mate op de betekenis voor de professionele ontwikkeling (6 AOS-en). In het VO/MBO ligt juist de nadruk op wat het onderzoek kan betekenen voor de professionele ontwikkeling van leraren (11 AOS-en) en daarna pas op schoolontwikkeling (7 AOS-en). Onderzoek door studenten komt in het PO (7 AOS-en) en VO/MBO (7 AOS-en) nagenoeg gelijk terug in de visie. In het PO ligt er ook veel nadruk op de onderzoekscultuur (7 AOS-en); in het VO/MBO is dat minder (4 AOS-en), daar wordt meer de kwaliteit van het onderwijs genoemd (8 AOS-en tegenover 5 in het PO). In het VO/MBO zijn in vergelijking met het PO meer AOS-en die de verbinding tussen school, opleiding en onderzoek noemen als expliciet onderdeel van hun visie (6 VO/MBO tegenover 3 PO).

De visie wordt verder geconcretiseerd in de doelen gericht op professionele ontwikkeling (het leren van kennis en vaardigheden door de individuele (toekomstige) leraar én de veranderingen in de eigen klas die hieruit voortkomen) en doelen gericht op schoolontwikkeling (ontwikkelingen die (een deel van) het team betreffen, zoals teamontwikkeling, innovaties of verbetertrajecten) die de AOS-en rapporteren. Daarnaast is ook gevraagd naar de doelen op het niveau van de AOS cq die niet direct betrekking hebben op professionele en/of schoolontwikkeling. In totaal worden er door de AOS-en PO 85 doelen genoemd en door de AOS-en VO/MBO 96 doelen. 36% van de PO doelen hebben betrekking op de professionele ontwikkeling en 40% op schoolontwikkeling. In het VO/MBO zijn de percentages respectievelijk 49% voor professionele ontwikkeling en 32% voor schoolontwikkeling. Dit bevestigt het beeld dat is ontstaan op basis van de analyse van de visie: VO/MBO AOS-en leggen meer de nadruk op professionele ontwikkeling in vergelijking met het PO, en PO AOS-en leggen juist meer nadruk op schoolontwikkeling. Tegelijkertijd nuanceert het de visie ook: het PO rapporteert ongeveer evenveel doelen gericht op professionele ontwikkeling als schoolontwikkeling.

Doelen gericht op professionele ontwikkeling

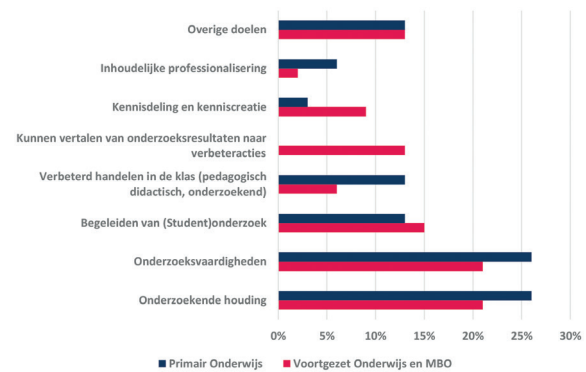
Tijdens de interviews is gericht gevraagd naar doelen die de AOS wil bereiken op het niveau van de individuele leraar(-onderzoeker). In totaal worden door de respondenten 78 doelen genoemd; 31 doelen door de 13 AOS-en PO (40%) en 47 door de 16 AOS-en VO/MBO (60%) (Figuur 6.1).

Figuur 6.1. Totaal van doelen gericht op professionele ontwikkeling naar categorie, met de verdeling tussen AOS-PO en AOS-VO/MBO daarbinnen (% van totaal aantal doelen).

In Figuur 6.2 is te zien welke percentage doelen door respectievelijk de AOS-en PO en AOS-en VO/MBO genoemd worden per categorie.

Tot de categorie 'overige doelen' horen die doelen die in totaal twee keer of minder genoemd zijn, zoals bijvoorbeeld dat leraren leren functioneren in een kenniskring/COP, dat het interessanter werk oplevert voor leraren, dat ze meer kennis en inzicht krijgen in onderwijsinnovatie of het begeleiden van onderzoek van leerlingen.

Figuur 6.2. Percentage doelen gericht op professionele ontwikkeling naar categorie voor AOS-PO en AOS-VO/MBO ten opzichte van totaal voor PO en VO/MBO.

De resultaten laten zien dat met name onderzoeksvaardigheden (23%) en de onderzoekende houding (23%) hoog scoren. Zowel onderzoeksvaardigheden en onderzoekende houding worden door 10 AOS-VO/MBO en 8 AOS-PO genoemd. Inhoudelijke professionalisering en verbeterd handelen in de klas worden percentueel vaker genoemd door de AOS PO terwijl met name kennisdeling en kenniscreatie en het kunnen vertalen van onderzoeksresultaten naar de praktijk percentueel vaker worden genoemd door betrokkenen uit het VO/MBO. Het vertalen van onderzoeksresultaten komt bij het PO als doelstelling zelfs niet voor.

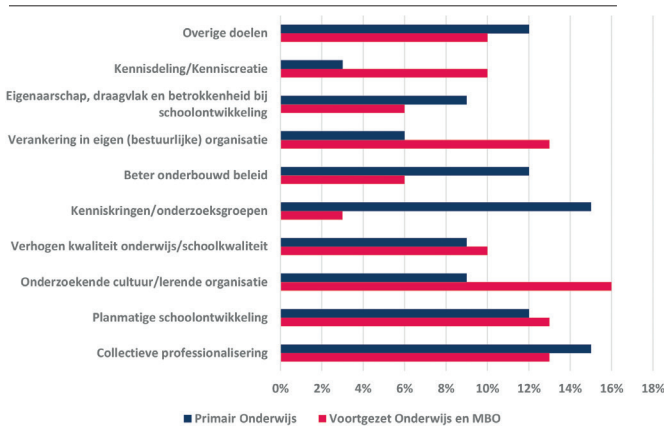
Doelen gericht op schoolontwikkeling

Op de vraag naar de doelen die betrekking hebben op de school of de locatie zijn in totaal 65 doelen genoemd; 34 (52%) door het PO en 31 (48%) door het VO/MBO (Figuur 6.3).

Figuur 6.3. Totaal van doelen gericht op schoolontwikkeling naar categorie, met de verdeling tussen AOS-PO en AOS-VO/MBO daarbinnen (% van totaal aantal doelen).

Tot de categorie 'overige doelen' horen die doelen die in totaal twee keer of minder genoemd zijn, zoals bijvoorbeeld kwaliteitsborging van opleiding- en onderzoeksprocessen, het verbinden van schoolontwikkeling, opleiden en onderzoek, het ontwikkelen van een leerlijn onderzoek voor leerlingen en flankerend onderzoek naar de resultaten van onderzoek in de eigen AOS. Het aantal doelen dat genoemd is door de AOS-en PO en de AOS-en VO/MBO is nagenoeg gelijk (34 om 31). Er zitten wel verschillen per categorie tussen beide sectoren (Figuur 6.4)

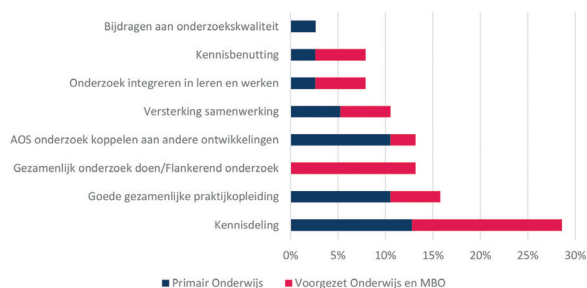

Figuur 6.4. Percentage doelen gericht op schoolontwikkeling naar categorie voor AOS-PO en AOS-VO/MBO ten opzichte van totaal voor PO en VO/MBO.

De AOS-en in het PO noemen, in vergelijking met VO/MBO, het realiseren van kenniskringen en een beter onderbouwd beleid veel meer. Ook eigenaarschap, draagvlak en betrokkenheid bij schoolontwikkeling komt bij de AOS-en PO vaker voor als bij de AOS-en VO/MBO. Verankering in de bestuurlijke organisatie, een onderzoekende cultuur/lerende organisatie en kennisdeling cq kenniscreatie worden daarentegen veel vaker door VO/MBO betrokkenen genoemd. Het verschil tussen PO en VO/MBO is het grootst bij de kenniskringen/onderzoeksgroepen: dat wordt door 5 AOS-en PO genoemd en slechts door één AOS VO. Planmatige schoolontwikkeling en collectieve professionalisering worden nagestreefd met onderzoek in het PO en VO/MBO.

Doelen op het niveau van de AOS

Behalve naar doelen op het niveau van de leraar en de school is de respondenten ook nog gevraagd naar doelen op het niveau van de AOS. In totaal zijn er door de geïnterviewden hier nog 38 doelen genoemd; 20 vanuit de PO AOS-en en 18 vanuit de VO AOS-en. In Figuur 6.5 is afgebeeld hoe de 38 uitspaken verdeeld zijn over de onderscheiden categorieën.

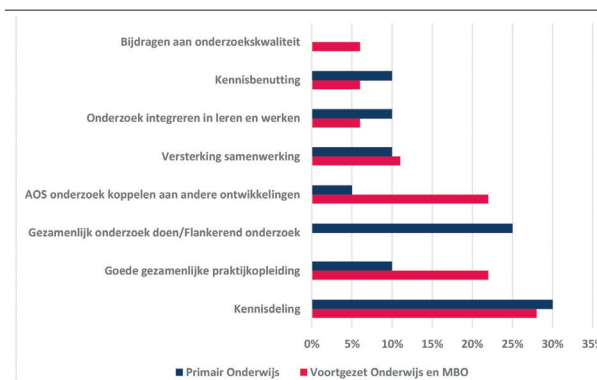

Figuur 6.5. Totaal van doelen op het niveau van de AOS naar categorie, met de verdeling tussen AOS-PO en AOS-VO/MBO daarbinnen (% van totaal aantal doelen).

De doelen die door de AOS-en tot slot nog genoemd zijn, zijn zeer uiteenlopend. Wat opvalt is dat ook hier kennisdeling weer aan de orde komt en zowel in het PO als in VO/MBO het meest genoemde doel is: respectievelijk door 6 AOS-en PO en door 5 AOS-en VO/MBO (zie ook Figuur 6.6). Bijdragen aan onderzoekskwaliteit wordt wienig genoemd en alleen door PO; het gezamenlijk doen van onderzoek cq uitvoeren van flankerend onderzoek wordt alleen door VO/MBO genoemd, maar wel veel meer.

Kijkend naar het percentage doelen van de AOS-en PO en VO/MBO per categorie ten opzichte van hun eigen totaal (respectievelijk 20 en 18 doelen) dan kan geconcludeerd worden dat twee andere doelen, die vaak genoemd worden, 'goede gezamenlijke praktijkopleiding' en 'AOS onderzoek koppelen aan andere ontwikkelingen' veel vaker genoemd worden door betrokkenen vanuit VO/MBO

dan vanuit PO. De andere doelen worden nagenoeg even vaak genoemd door PO als VO/MBO.

Figuur 6.6. Percentage doelen op het niveau van de AOS naar categorie voor AOS-PO en AOS-VO/MBO ten opzichte van totaal voor PO en VO/MBO.

Concluderend

Als het gaat om de visie en de doelen valt op dat de AOS-en VO/MBO in hun visie en doelen meer doelen noemen voor de professionele ontwikkeling dan voor schoolontwikkeling. Met name VO/MBO formuleren meer doelen voor professionele ontwikkeling want van alle doelen die de AOS-PO formuleren is een gelijk aantal gericht op professionele ontwikkeling als op schoolontwikkeling. Als het gaat om leraren en professionele ontwikkeling zijn PO en VO/MBO met name gericht op de ontwikkeling van een onderzoekende houding en onderzoeksvaardigheden. Op schoolniveau richten de AOS-en van VO/MBO zich het vaakst op een onderzoekende cultuur en de AOS-en van het PO op het realiseren van kenniskringen en collectieve professionalisering. Sommige doelen zijn wellicht meer activiteiten die gepland zijn. Op het niveau van de AOS komt als belangrijkste doel de kennisdeling naar voren zowel bij PO als VO/MBO.

Er zijn door de respondenten heel veel doelen genoemd. Dit betekent dat de hoogst scorende doelen slechts genoemd worden door een klein aantal AOS-en.

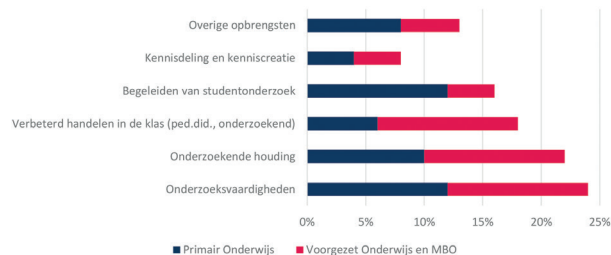
6.3. OPBRENGSTEN VAN DE AOS-EN

Tijdens de interviews is ook gevraagd naar de opbrengsten van de AOS-en. Ook nu is weer gevraagd naar opbrengsten op het niveau van de leraar (professionele ontwikkeling), de school of locatie (schoolontwikkeling) en het niveau van de AOS cq partnerschap. De gerapporteerde opbrengsten liggen doorgaans in de lijn van de visie en geformuleerde doelen. Ook nu worden de resultaten weer gepresenteerd naar professionele ontwikkeling, schoolontwikkeling en naar het niveau van de AOS. Om te illustreren hoe rijk de opbrengsten

zijn van de AOS-en, worden de kwantitatieve resultaten geïllustreerd met concrete voorbeelden.

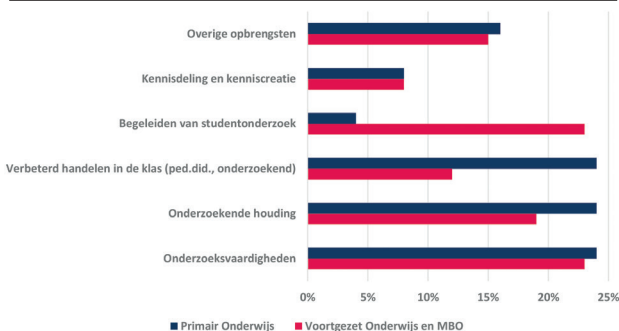
Opbrengsten gericht op professionele ontwikkeling

In Figuur 6.7 staan de opbrengsten die de respondenten van de AOS-en zeggen tot nu toe te hebben bereikt ten aanzien van de professionalisering van leraren.

Figuur 6.7. Totaal van opbrengsten gericht op professionele ontwikkeling naar categorie, met de verdeling tussen AOS-PO en AOS-VO/MBO daarbinnen (% van totaal aantal doelen).

Het PO rapporteert 25 opbrengsten op het niveau van de leraar, het VO/MBO 26. In totaal zijn er 11 verschillende soorten opbrengsten genoemd; vijf hiervan worden vier of meer keer genoemd en zijn als categorieën in Figuur 6.7 te zien. 'Onderzoeksvaardigheden' en 'onderzoekende houding' worden het vaakst als opbrengst genoemd. Tot de 'Overige opbrengsten', die elk twee keer of minder genoemd zijn, horen gerealiseerde opbrengsten als leren functioneren in kenniskring/CoP door leerkrachten, inhoudelijke professionalisering in zijn algemeenheid tot en met interessanter werk voor leraren en draagvlak/eigenaarschap/betrokkenheid bij schoolontwikkeling. Figuur 6.8 laat zien hoe de gerapporteerde opbrengsten over deze vijf categorieën zich verdelen voor PO en VO/MBO wanneer ze weergegeven worden opzichte van het eigen totaal.

Figuur 6.8. Percentage opbrengsten gericht op professionele ontwikkeling naar categorie voor AOS-PO en AOS-VO/MBO ten opzichte van totaal voor PO en VO/MBO.

De opbrengsten onderzoeksvaardigheden en de onderzoekende houding worden door 6 AOS-en PO genoemd en door respectievelijk 6 en 5 AOS-en VO/MBO. Deze opbrengsten sluiten aan bij de doelen die de AOS-en voor ogen hadden. Verbeterd handelen in de klas wordt daarnaast door het PO ook net zo vaak genoemd (6 AOS-en). Het kunnen begeleiden van studenten bij het uitvoeren van onderzoek wordt juist door 6 AOS-en in het VO/MBO genoemd. Kennisdeling en kenniscreatie worden door zowel PO als VO/MBO even vaak genoemd.

Om meer inzichtelijk te maken wat de respondenten met de opbrengsten in deze categorieën bedoelen, worden hieronder een aantal citaten per categorie gegeven.

Onderzoeksvaardigheden

- "Leerkrachten die zelf geen master hebben gedaan leren wel heel veel over onderzoeksfases maar hoeven het zelf niet te doen. Sommigen zouden het wel willen en stellen hier ook vragen over aan de teacher leader." (AOS PO)
- "Professionele ontwikkeling op het gebied van het doen van praktijkonderzoek gerelateerd aan schoolontwikkeling, bijvoorbeeld op het thema excellentie." (AOS PO)
- "Je ziet dat er op heel veel niveaus geleerd wordt, juist door het systematisch werken, dit maakt heel veel helder. Bv. er is geleerd dat er verschillende middelen ingezet moeten worden om alle info boven water te krijgen! En dit leidt tot inhoudelijke verbetering bij leerkrachten." (AOS PO)
- "Leerkrachten zijn gewend om te werken met de onderzoekscyclus van kantelende kennis. Literatuur lezen, op bezoek gaan bij anderen. Wat nog aandacht behoeft is data interpreteren. Data kwantificeren." (AOS PO)
- "Docentonderzoek is nog in een pril stadium. Er wordt steeds getracht docenten te betrekken bij projecten met een onderzoekscomponent, waardoor docenten ook iets leren over onderzoek doen. Door de verbinding aan een lectoraat (Wendbaar vakmanschap) gaan docenten ook in hun eigen praktijk kleine onderzoekjes doen." (AOS MBO)

Onderzoekende houding

- "In gesprekken met leraren geven ze zelf aan dat ze meer geneigd zijn zich af te vragen waarom iets werkt, of het wel klopt wat ze denken, wat er over een onderwerp al bekend is en hoe andere scholen dit aanpakken." (AOS VO)
- "Merkbare opbrengsten: impliciete kennis wordt expliciet gemaakt, gedeeld met anderen en binnen de teams. leerkrachten in de leerteams hebben meer geleerd kennis te verbinden aan de theorie. Verdiepend hierover praten - wat gaan we doen." (AOS PO)
- "Een kritische blik naar de lespraktijk en ontwikkelingen in de school. Het is niet vanzelfsprekend dat je doet wat je doet." (AOS VO)

- “Er is sprake van een ontwikkeling van de onderzoekende houding. We merken bijvoorbeeld dat docenten zelf steeds meer met onderzoeksvragen komen en ze zijn meer geneigd literatuur te lezen. In beperktere mate zien we ook dat docenten zelf initiatieven nemen voor onderwijsverbetering, met behulp van onderzoekers wordt dit dan meer planmatig aangepakt.” (AOS VO)

Verbeterd handelen

- “Bijvoorbeeld: de rekenopbrengsten staan onder druk, een groepje leerkrachten gaat daar dan naar kijken en deze nemen dan de cyclische manier van werken van de CoP's over, wordt minder ad hoc, meer gedegen aangepakt.” (AOS PO)
- “Bij dit onderzoek vanuit het lectoraat geletterdheid horen ook twee jaarlijkse observaties van leerkrachtgedrag en door de feedback zien we dat leerkrachtgedrag verbetert, met als gevolg verbeterde leerlingen.” (AOS PO)
- “Het praktijkonderzoek en de daarbij behaalde resultaten worden in meer of mindere mate planmatig ingezet bij verbeteringen in de klas.” (AOS PO)
- “Docenten zeggen zelf dat het iets doet met de eigen lespraktijk. Ze halen wat meer in huis aan vakkennis en theorie.” (AOS VO)

Kunnen begeleiden van student onderzoek

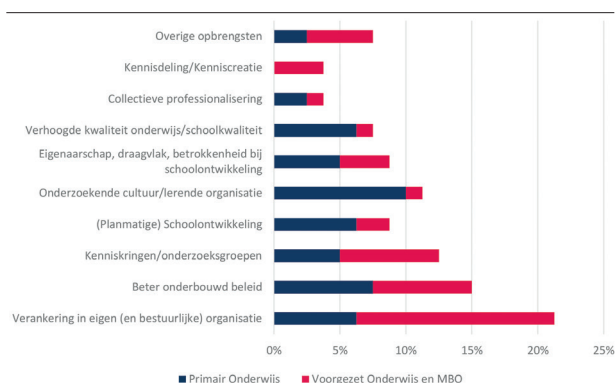
- “Studenten krijgen praktische handreikingen voor het onderzoek.” (AOS VO)
- “Elke school heeft een onderzoekscoördinator en de scholen hebben een duidelijke rol in de begeleiding en beoordeling (van onderzoek) van studenten.” (AOS VO)
- “Het onderzoeksteam (of de individuele onderzoekdocent) bewaakt samen met de onderzoekcoördinator dat er een passende leeromgeving voor de student komt, zodat de student informatie kan verzamelen, kan delen en gehoor kan vinden.” (AOS VO)
- “Dit verschilt tussen scholen. Op elke school zijn er docent-onderzoekers die zijn opgeleid om LIO's en docenten te begeleiden bij onderzoek.” (AOS VO)

Kennisdeling

- “Terugkoppeling inzichten uit onderzoek door docentonderzoekers naar collega's.” (AOS VO)
- “Onderzoeksbegeleiders delen kennis en ervaringen met betrekking tot het begeleiden van onderzoek tijdens minimaal twee (interview)bijeenkomsten.” (AOS VO)

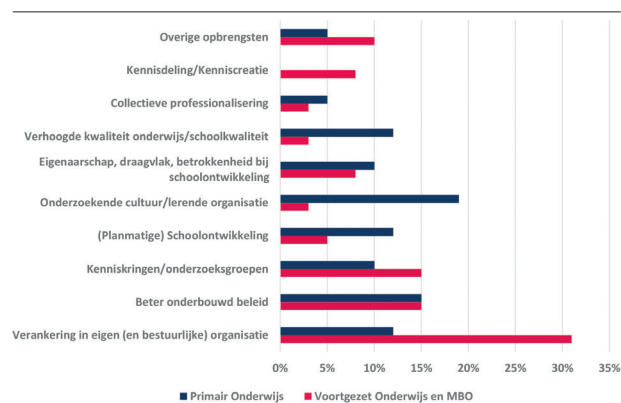
Opbrengsten gericht op schoolontwikkeling

De opbrengsten die respondenten hebben genoemd gericht op schoolontwikkeling staan in Figuur 6.9. In totaal zijn er op het gebied van schoolontwikkeling 80 uitspraken gedaan, 41 door het PO en 39 door het VO/MBO.

Figuur 6.9. Totaal van opbrengsten ten aanzien van schoolontwikkeling naar categorie, met de verdeling tussen AOS-PO en AOS-VO/MBO daarbinnen (% van totaal aantal doelen).

De meest genoemde gerealiseerde opbrengst is de verankering van de AOS in de eigen en bestuurlijke organisatie. Veel minder genoemd zijn opbrengsten met betrekking tot collectieve professionalisering en kennisdeling/kenniscreatie. Slechts twee opbrengsten zijn twee keer of minder genoemd, namelijk de leerlijn voor leerlingen (een keer door zowel PO als VO/MBO) en het realiseren van een echte verbinding tussen opleiden, schoolontwikkeling en onderzoek (een keer door VO/MBO). Verklaring voor dat laatste zou kunnen zijn dat in de beleving van de meeste AOS-en dit tot uitdrukking komt in de andere opbrengsten. In Figuur 6.10 zijn deze opbrengsten weergegeven voor AOS-en PO en AOS-en VO/MBO apart.

Figuur 6.10. Percentage opbrengsten ten aanzien van schoolontwikkeling naar categorie voor AOS-PO en AOS-VO/MBO ten opzichte van totaal voor PO en VO/MBO.

Voor het VO/MBO geldt hier dat met stip op nummer 1 de verankering in de eigen en bestuurlijke organisatie staat; 12 AOS-en VO/MBO noemen dit.

Door de respondenten van de AOS-en in het PO wordt een onderzoekende cultuur het vaakst als opbrengst genoemd (8 AOS-en PO). In vergelijking met het VO zijn daarnaast belangrijke opbrengsten in de PO AOS-en een verhoging van de kwaliteit van de school en het onderwijs en planmatige schoolontwikkeling. Door beide groepen worden ook beter onderbouwd beleid en de vorming van kenniskringen relatief vaak genoemd als opbrengst op het niveau van de school. Werden bij de doelen kennisdeling en kenniscreatie nog vaak genoemd, bij de opbrengsten worden ze slechts drie keer genoemd, door het VO/MBO. Hieronder worden van de meest genoemde opbrengst-categorieën wederom enkele citaten gegeven, om de antwoorden van de respondenten meer inzichtelijk te maken en de rijkheid van de antwoorden te illustreren.

Verankering in de eigen (en bestuurlijke) organisatie

- *“Als onderdeel van de kwaliteitscyclus worden per school afspraken gemaakt omtrent de AOS en deze afspraken worden vastgelegd in het jaarverslag van de school.” (AOS VO)*
- *“Onderzoeksthema’s staan beschreven in het schoolplan, samen met de bijbehorende rollen, taken, activiteiten en de link met schoolontwikkeling.” (AOS PO)*
- *“Binnen alle partnerscholen zijn onderzoekcoördinatoren aangesteld. Zij zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit en voortgang van het onderzoek binnen de school en een schoolbrede onderzoekcultuur. De onderzoekcoördinator zoekt in overleg met alle stakeholders (schoolleiding, docententeams, studenten en studerende personeelsleden) naar de juiste match tussen de leervragen van de studenten, de ontwikkelbehoeften van de school en de formulering van passende onderzoeksvragen.” (AOS VO)*
- *“Op elke school wordt onderzoek gedaan, door studenten en docenten. Er is een structuur voor onderzoek doen, de rollen zijn belegd, er is een agenda opgesteld en er zijn faciliteiten beschikbaar.” (AOS VO)*

Beter onderbouwd beleid

- *“Praktijkonderzoek van docenten heeft effecten op het onderwijskundig beleid in de verkenningsfase of voor gefundeerd beleid.” (AOS VO)*
- *“De meeste scholen geven aan niet meer zonder onderzoek te kunnen, omdat ze anders geen goede beleidsbeslissingen kunnen nemen. Onderzoek wordt steeds meer vanzelfsprekend en steeds meer geïntegreerd in de organisatie.” (AOS PO)*
- *“Vanuit het MT wordt steeds meer een onderzoeksagenda vastgesteld op schoolniveau, om beleidsthema’s beter te onderbouwen. Hieruit blijkt dat het MT steeds meer het belang inziet van onderzoek voor schoolontwikkeling en het maken van goede*

beleidskeuzes.” (AOS VO)

- *“Alle scholen hebben een onderzoeksagenda (ontwikkelagenda die leidend zou moeten zijn voor de onderzoeksthema’s) gemaakt, het is de bedoeling dat de onderzoeken hier meer op afgestemd worden. Bv als een school werkt aan meer gepersonaliseerd leren, kan onderzoek van studenten en docenten hier een bijdrage aan leveren.” (AOS VO)*

Vorming van kenniskringen

- *“Leergemeenschappen: elke school heeft een leergemeenschap, waarin onderzoek wordt gedaan en kennis gedeeld.” (AOS VO)*
- *“Communities of practice per school zijn een goede manier voor schoolontwikkeling en fungeren als vliegwiel voor verandering.” (AOS PO)*
- *“Op twee scholen zijn leergemeenschappen opgericht waarin teams van docenten op onderzoeksmatige wijze hun eigen praktijk verbeteren. In teams van docenten wordt nagegaan waar zij in hun onderwijs tegenaanlopen en daar wordt onderzoek naar gedaan. Dit loopt nu een jaar, de eerste ervaringen zijn positief. Docenten gebruiken eerder literatuur, ontwikkelen daardoor een onderzoekende houding.” (AOS VO)*

Planmatige schoolontwikkeling

- *“Allerbelangrijkste = duurzame schoolontwikkeling. Gemeten via audits. Duidelijk wordt dat oz een belangrijke bijdrage levert aan kwaliteit en aan de borging daarvan. Veel dieper wordt er op zaken ingegaan, minder hapsnap. Resultaten worden bijvoorbeeld vaker besproken en staan ook stelselmatig op de teamagenda. Het doen van onderzoek en onderzoeksthema komen in de schoolplannen.” (AOS PO)*
- *“De schoolleiding probeert bij keuzes in schoolontwikkeling onderzoek te betrekken.” (AOS VO)*
- *“Het systematisch bezig zijn met schoolontwikkeling, doen van praktijkonderzoek, verbinden van theorie en praktijk. Het gebruik van literatuur bij schoolontwikkeling was voor leerkrachten nieuw, is nu veel gewoner geworden. De cyclische manier van werken is een grote stap, omdat leerkrachten van nature meer ‘doeners’ zijn. Het vraagt van leerkrachten het open staan voor een andere manier van werken.” (AOS PO)*

Onderzoekscultuur/lerende organisatie

- *“Er ontstaat een onderzoekscultuur: het wordt automatisch dat mensen dingen onderzoeken om te weten te komen hoe ze dingen het beste aanpakken. (bijvoorbeeld onderzoek naar de oorzaken en oplossingen van problemen bij begrijpend lezen.” (AOS PO)*
- *“De cultuur is echt omgeslagen. Het gaat om meedenken en kritisch kijken naar. Iedereen heeft helder op welke wijze onderzoek kan bijdragen aan ontwikkeling. Teamleden kijken op een positief kritische manier naar een*

onderzoeksverzoek, past het, denken mee, en dan ook meedoen, en kritisch blijven volgen. Merkbaar is dat het team kritische vragen stelt." (AOS PO)

- "Onderzoek is een item binnen de scholen, geaccepteerd is dat het erbij hoort en nut heeft en richtinggevend kan werken." (AOS VO)

Eigenaarschap, draagvlak, betrokkenheid schoolontwikkeling

- "De opbrengsten van onderzoek transformeren tot een stuk schoolbeleid, de scholen worden steeds meer lerende en onderzoekende organisaties met gedeeld leiderschap. De leraren ontwikkelen professionele autonomie, schoolbeleid wordt meer van onderaf gedragen en bepaald. Er is een discours is gecreëerd waarbinnen men belangenvrij kan kritiseren." (AOS PO)

- "Rolverschifting is te zien bij leraaronderzoekers. Ze worden meer eigenaar van schoolontwikkeling.

Voorbeelden zijn: Engelse spreekvaardigheid is gestart bij eigen leerlingen maar wordt nu doorgetrokken naar de spreekvaardigheid in het VO en de spreekvaardigheid van het eigen personeel." (AOS PO)

- "Docenten hebben rollen in studiedagen in het kader van schoolontwikkeling gekregen (bijvoorbeeld workshops verzorgen)." (AOS VO)

Verhoogde onderwijs/schoolkwaliteit

- "Beide scholen zijn andere dingen gaan doen, onderzoek heeft geleid tot innovatie (bv wereldburgerschap) Ouders en kinderen zijn betrokken, kinderen hebben stem hoe dingen vorm krijgen." (AOS PO)

- "Duurzame schoolontwikkeling: audits hebben aangetoond dat het doen van onderzoek een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de kwaliteit van het onderwijs van deze scholen, het handelen van de leraren en het leren van de kinderen." (AOS PO)

Opbrengsten op het niveau van de AOS

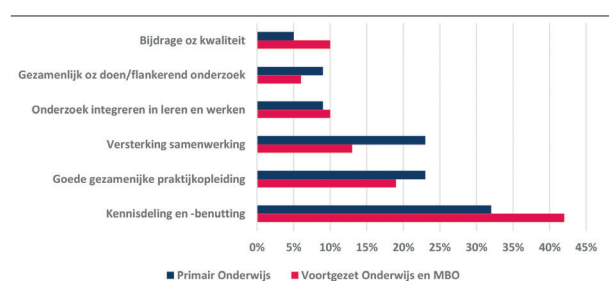
Ook nu is er naar opbrengsten gevraagd op het niveau van de AOS. In totaal zijn er 53 opbrengsten genoemd; 22 door PO en 31 door VO (Figuur 6.11).

Figuur 6.11. Totaal van opbrengsten op het niveau van de AOS, met de verdeling tussen AOS-PO en AOS-VO/MBO daarbinnen (% van totaal aantal doelen).

Op het niveau van de AOS wordt zowel door het PO, maar nog meer door de respondenten van het VO/MBO kennisdeling en -benutting genoemd; dit komt overeen met 13 AOS-en in het VO/MBO die het noemen en 7 AOS-en PO (Figuur 6.12). Daarna volgen zowel bij de PO als bij VO het ontwikkelen van een goede gezamenlijk praktijkopleiding en de versterking van de samenwerking als gerealiseerde opbrengst. Het zo veelvuldig noemen van de gezamenlijke praktijkopleiding als gerealiseerde opbrengst door het PO is overigens opvallend, aangezien ze het niet erg vaak als doel benoemden.

Bij deze laatste twee opbrengsten kan de vraag gesteld worden of deze het resultaat zijn van samen werken aan onderzoek specifiek dan wel van het samenwerken aan het opleiden, ontwikkelen en onderzoeken in bredere zin van het woord.

Figuur 6.12. Percentage opbrengsten op het niveau van het partnerschap naar categorie voor AOS-PO en AOS-VO/MBO ten opzichte van totaal voor PO en VO/MBO.

Concluderend

Kijkend naar de opbrengsten in vergelijking met de doelen die vooraf zijn geformuleerd, wordt duidelijk dat in het PO de opbrengsten voor de individuele leraar grotendeels overeenkomen met de doelen die zij hierbij vooraf hebben geformuleerd: namelijk de ontwikkeling van de onderzoekende houding en onderzoeksvaardigheden. Daaraan voegen zij als gerapporteerde opbrengst het 'verbeterd handelen in de klas' toe. In het VO/MBO stond ook de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden en de onderzoekende houding als doel bovenaan en dit lijken ook de belangrijkste opbrengsten te zijn. Daarnaast geven de AOS-VO aan dat ook het leren begeleiden van studentonderzoek voor hen een belangrijke opbrengst is. Op schoolniveau richten VO/MBO zich met name op het bereiken van een onderzoekende cultuur, maar als belangrijkste opbrengsten rapporteren ze hier ook de stappen die gezet zijn te aanzien van de verankering van onderzoek in de school en de AOS organisatie. De AOS-en PO rapporteren hier het gerealiseerd hebben van een onderzoekende cultuur. Dit wijkt af van de doelen die ze beoogden, of ze hebben deze cultuur juist gerealiseerd door het instellen van kenniskringen en het richten van

de aandacht op kenniskringen en collectieve professionalisering. Op het niveau van de AOS is de belangrijkste opbrengst, kennisdeling, overeenkomstig met het gesteld doel.

Ook bij deze resultaten blijft van belang de grote diversiteit in opbrengsten te zien en wat dit betekent voor het kleine aantal AOS-en dat uiteindelijk deze opbrengsten heeft genoemd.

6.4. KNELPUNTEN EN SUCCESFACTOREN VOOR PRAKTIJKONDERZOEK IN DE SCHOOL

In de telefonische interviews is tot slot ook gevraagd wat de knelpunten en succesfactoren zijn voor praktijkonderzoek in de school dat impact heeft op professionele en schoolontwikkeling. In totaal zijn er door de respondenten 80 antwoorden gegeven op deze vraag; 32 door het PO en 48 door het VO/MBO. In totaal zijn er 24 verschillende knelpunten te onderscheiden. Een analyse van de antwoorden levert zowel voor de AOS-en PO als VO/MBO een top 3 aan knelpunten op (Tabel 6.1 en Tabel 6.2). Het totaaloverzicht van de genoemde knelpunten is terug te vinden in Bijlage 5.

Twee van de vier knelpunten (Complexiteit van verschillende partners en belangen en Tijd en prioritering in de waan van alledag) worden zowel in het PO als het VO/MBO genoemd. De respondenten van de PO AOS-noemen het vaakst de financiering of beter gezegd het wegvallen daarvan. Andere knelpunten die vaker genoemd worden in PO en VO/MBO zijn: docenten die individueel geïsoleerd onderzoek uitvoeren, draagvlak en eigenaarschap, de kwaliteit van het onderzoek, kennisdeling en de afname van studenten.

De respondenten hebben op de vraag naar wat nu succesfactoren zijn waardoor praktijkonderzoek daadwerkelijk impact heeft 107 factoren genoemd (PO 44 en VO/MBO 63). De 25 onderscheiden succesfactoren zijn ook te ordenen naar een top 3 en dat levert voor de AOS-PO drie en voor de AOS-VO/MBO vier meest genoemde succesfactoren op. PO en VO/MBO noemen grotendeels dezelfde factoren voor succes, alleen in een andere volgorde (Tabel 6.3 en Tabel 6.4). AOS-en in het PO zetten de meerwaarde zien van onderzoek bovenaan en VO/MBO de samenwerking en communicatie.

Andere succesfactoren die door de respondenten vaker genoemd worden zijn een professionele en onderzoekende cultuur, begeleiding van het onderzoek (bijvoorbeeld vanuit de opleiding), praktijkonderzoek dat bijdraagt aan schoolontwikkeling, studenten in de school, kennisdeling en eigenaarschap. Totaaloverzicht van de genoemde succesfactoren is te vinden in de bijlagen (Bijlage 5)

Concluderend

Concluderend kan gezegd worden dat de belangrijkste knelpunten en succesfactoren die genoemd worden door de respondenten uit PO en VO/MBO veelal met elkaar overeen komen. Belangrijke voorwaarden voor praktijkonderzoek in de school met impact lijken te zijn: 1. een goede samenwerking en communicatie tussen de partners, 2. de financiering, facilitering en prioritering van praktijkonderzoek in de school om overeind te kunnen blijven in de waan van alledag, 3. ondersteuning en voorbeeldrol vanuit de schoolleiding en 4. dat binnen de school door iedereen de meerwaarde van onderzoek wordt gezien.

Op de volgende pagina treft u de tabellen aan.

TABEL 6.1.**Top 3 aan knelpunten genoemd door de AOS-en PO**

Knelpunten	PO	(32 knelpunten)
1. Financiering	6	19%
2. Complexiteit van verschillende partners en belangen	5	16%
3. Tijd en prioritering van onderzoek in de waan van alledag	3	9%
3. Personele wisselingen	3	9%
Totaal in top 3	17	53%

TABEL 6.2.**Top 3 aan knelpunten genoemd door de AOS-en VO/MBO**

Knelpunten	VO/MBO	(48 knelpunten)
1. Complexiteit van verschillende partners en belangen	8	17%
2. Steun voorbeeldrol schoolleider	7	15%
3. Tijd en prioritering van onderzoek in de waan van alledag	5	10%
3. Koppelen studentonderzoek aan docentonderzoek en schoolontwikkeling	5	10%
Totaal in top 3	25	52%

TABEL 6.3.**Top 3 aan succesfactoren genoemd door de AOS-en PO**

Knelpunten	PO	(44 succesfactoren)
1. Meerwaarde zien van/betrokkenheid bij en draagvlak voor onderzoek	8	18%
2. Financiering en facilitering	6	14%
3. Samenwerking en communicatie	5	11%
Totaal in top 3	19	43%

TABEL 6.4.**Top 3 aan succesfactoren genoemd door de AOS-en VO/MBO**

Knelpunten	VO/MBO	(63 succesfactoren)
1. Samenwerking en communicatie	9	14%
2. Steun/voorbeeldrol schoolleider/CvB/Schoolbestuur	8	13%
2. Meerwaarde zien van/betrokkenheid bij en draagvlak voor onderzoek	8	13%
3. Financiering en facilitering	7	11%
Totaal in top 3	32	51%

7. ANALYSE VAN CASEBESCHRIJVINGEN VAN PRAKTIJKONDERZOEK IN DE SCHOOL (DEELONDERZOEK 2)

Om te achterhalen hoe de resultaten verkregen uit de interviews hun uitwerking hebben op schoolniveau en om antwoord te geven op onderzoeksvraag 3 (Welke impact hebben onderzoeken in AOS-en in de school?) en onderzoeksvraag 4 (In welke mate worden voorwaarden voor impact van praktijkonderzoek gerealiseerd?), zijn 20 beknopte casebeschrijvingen gemaakt van 20 AOS-en, die elk een representatief onderzoek van een van hun scholen hebben geselecteerd. De casebeschrijvingen zijn gebaseerd op: de posters, die door de scholen zelf zijn gemaakt, de presentatie hiervan en de kritische bevraging daarna. In de casebeschrijving is een korte beschrijving van de context opgenomen, maar is vooral de focus gelegd op de impact van het onderzoek in de school (veranderingen die het te weeg heeft gebracht) en de succesfactoren en randvoorwaarden. Daarna is een cross-case analyse uitgevoerd die antwoord geeft op bovengenoemde onderzoeksvragen. De casebeschrijvingen zelf zijn opgenomen in Bijlage 6 (AOS-PO) en Bijlage 7 (AOS-VO).

7.1. CROSS-CASE ANALYSE

Voor de cross-case analyse zijn de 20 casusbeschrijvingen met elkaar vergeleken. Omdat er duidelijke verschillen zichtbaar zijn tussen AOS-en in het PO en VO zijn deze apart geanalyseerd. Hieronder worden de resultaten samengevat ten aanzien van de impact van het onderzoek op schoolontwikkeling (onderzoeksvraag 3), de organisatie, het onderzoeksthema, de betrokkenheid van het team en de impact van de onderzoeken in de casebeschrijvingen.

Impact

In bijna alle onderzochte onderzoeken van de AOS-en is er sprake van impact op schoolontwikkeling. Afhankelijk van het onderzoeksthema is de aard van de impact verschillend. In het PO leidt het onderzoek vaak tot aanbevelingen tot verbeteringen die door de betrokken werkgroep worden opgepakt. De werkgroep draagt dan zorg voor de implementatie. Er wordt gesproken over het realiseren van een doorgaande lijn, een nieuwe aanpak, meer bewustwording of nieuwe inzichten, de aanschaf van een nieuwe methode, of praktische materialen. Drie AOS-en in het PO noemen een verbetering van leerlingresultaten of –gedrag. Daarnaast noemen enkele

AOS-en de bevordering van de onderzoekscultuur in de school als opbrengst. In het VO melden drie AOS-en dat er nog weinig impact is, bij twee hiervan is de reden dat het onderzoek nog niet is afgerond. Voor het derde onderzoek, uitgevoerd door een student, was er weinig interesse uit de school. De student had zelf ook weinig moeite gedaan om het team te betrekken. Bij de andere AOS-en is wel sprake van impact op schoolontwikkeling, in zeer diverse vormen. Genoemd worden onder andere een andere aanpak (bijvoorbeeld wat betreft het gebruik van i-pads), het gebruik van concrete producten/materialen voor leraren en opleiders, een schoolbrede invoering van tablets, het gebruik van nieuwe toetsen, of instrumenten, meer samenwerking tussen leraren, meer samenwerking met basisscholen, differentiatie is op de kaart gezet en bewustwording van belangrijke aandachtspunten. Een AOS noemt daarnaast betere leerprestaties van leerlingen en een andere AOS een cultuuromslag wat betreft het onderzoeksmatig werken en een onderzoekscultuur.

Organisatie

Ten aanzien van de uitvoering van het onderzoek is een duidelijk verschil te zien tussen PO en VO. In het PO wordt het onderzoek in 7 van de 9 AOS-en uitgevoerd door een onderzoeksgroep, waarin één of meer studenten van de opleiding een centrale rol spelen. Dit zijn doorgaans studenten in de afstudeerfase, op één AOS na, daar gaat het om tweedejaars. Vaak wordt er in alle betrokken basisscholen van de AOS eenzelfde systematiek van onderzoeksuitvoering gehanteerd, waarbij onderzoeksdocenten van de opleiding een belangrijke rol in de begeleiding spelen. Hierbij is van belang op te merken dat in de meeste basisscholen, nog maar weinig leraren (en schoolleiders) zelf onderzoeksvaardigheden hebben geleerd in de opleiding. In de onderzoeksgroep leren dus niet alleen de student(en), maar ook de leraren om onderzoek te doen. In enkele gevallen participeert ook de schoolleider in de onderzoeksgroep. Twee AOS-en vormen een uitzondering: in één AOS wordt het beschreven onderzoek uitgevoerd door een leraar die een masteropleiding volgt, in de andere AOS is het lectoraat leidend in één groot onderzoek dat op alle AOS-en wordt uitgevoerd.

De ASO-en VO geven een ander beeld. Hoewel de teams in het VO veel groter zijn, zijn de onderzoeksgroepen doorgaans kleiner. In de meeste gevallen wordt het

onderzoek op de AOS-en in het VO uitgevoerd door (slechts) één tot drie docenten. Een groot verschil met het PO is dat studenten slechts bij enkele AOS-en bij het gepresenteerde onderzoek worden betrokken. Ook speelt de opleiding minder vaak een prominente rol. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat de voorbeeldscholen vooral HAVO-VWO scholen zijn, met eerste graads docenten die over meer onderzoeksexpertise beschikken. Ten aanzien van de opleiding, is vaker dan bij het PO (ook) een universiteit betrokken. Binnen de AOS in het VO is er vaak niet sprake van één systematiek, de verschillen tussen de scholen binnen de AOS, ook wat betreft de mate waarin ze actief met onderzoek zijn, zijn daardoor groter dan in het PO.

Onderzoeksthema

De thema's waar het onderzoek betrekking op heeft zijn in het PO allemaal gericht op het verbeteren van het handelen van de leraar. De onderwerpen variëren van het bevorderen van de spellingsvaardigheden van leerlingen, begrijpend lezen, of Engels, het samenwerken tussen leerlingen, hun sociaal-emotionele ontwikkeling of het omgaan met hoog begaafde leerlingen. Vaak is het onderzoek binnen een jaar afgerond (de cyclus van het studentonderzoek volgend), maar in een aantal AOS-en is een langduriger programma opgezet tot wel 5 jaar.

De onderzoeksthema's in het VO kennen meer diversiteit. Naast onderzoek gericht op het verbeteren van het handelen van de leraar, waarin het grote aantal onderzoeken gericht op ICT en op de motivatie van leerlingen opvalt, zijn er ook enkele onderzoeken die het primaire proces ontstijgen. Het gaat dan bijvoorbeeld om onderzoek naar de overgang PO-VO, de ontevredenheid met het havo-onderwijs of het leren door LIO's. Eén onderzoek heeft betrekking op een groot, meerjarig, gesubsidieerd project naar meta-cognitie, dat wordt uitgevoerd op meerdere scholen. Het onderzoek in het VO neemt vaker dan bij de AOS-en in het PO meerdere jaren in beslag.

In het PO komt het onderzoeksthema meestal voort uit de schoolontwikkeling: het jaarplan, het schoolplan of uit het team (twee keer). Alleen de leraar die het onderzoek voor de master-opleiding deed, koos het thema vanuit eigen interesse, maar wel in goed overleg met de directeur. De schoolleider is in bijna alle gevallen betrokken bij de keuze voor het onderzoeksthema.

In het voortgezet onderwijs ligt dat diverser, in de helft van de onderzoeken is het onderzoeksthema gekozen door de betrokken docent-onderzoekers. In sommige van deze AOS-en geven de onderzoekers aan dat de directie het onderzoeksthema ondersteunen, bij de anderen is de directie niet betrokken. Bij twee AOS-en

wordt het onderzoeksthema aangedragen door het docententeam, waar de onderzoeker deel van uitmaakt. In nog twee andere AOS-en is het onderzoeksthema bepaald door de directie, op basis van vraagstukken uit de schoolontwikkeling. De onderzoeken in het PO zijn vaak (zeer) kleinschalig, op twee uitzonderingen na. De onderzoeken in het VO lijken in het algemeen iets omvangrijker wat betreft de dataverzameling, maar ook daarin zijn grote verschillen te zien.

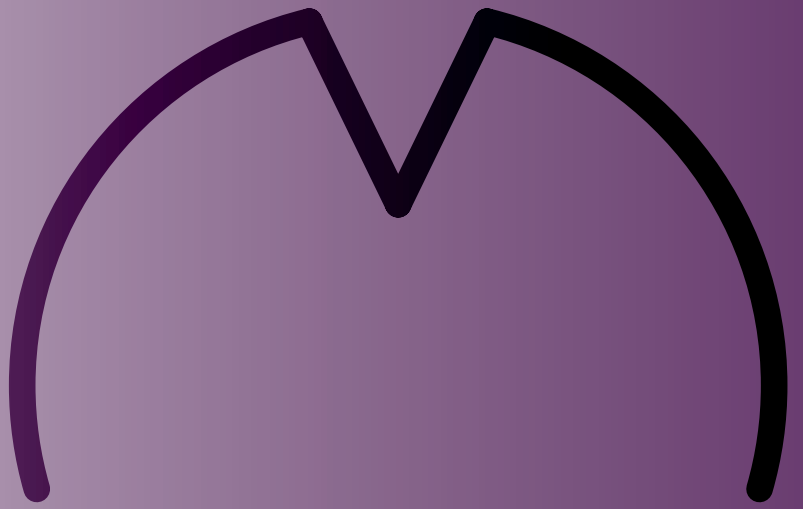
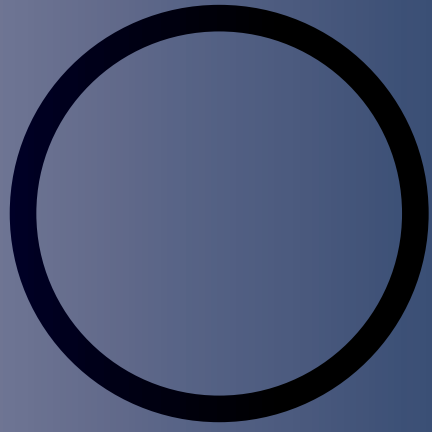
Betrokkenheid

In het PO zijn er veel overeenkomsten in de wijze waarop het team wordt betrokken. Vaak zijn verschillende geleidingen in de onderzoeksgroep of kenniskring vertegenwoordigd. Tijdens het onderzoek worden collega's veelal door presentaties op teamvergaderingen op de hoogte gehouden van de voortgang en/of wordt er in de wandelgangen over het onderzoek gepraat. Na afloop worden de resultaten gepresenteerd aan het team en soms op een studiedag of onderzoeksdag van de AOS. In de AOS waarin het lectoraat het voortouw neemt in het onderzoek is meer inspanning nodig om leraren te betrekken. In de loop van het project, toen er verbeteringen in leerlingresultaten zichtbaar werden, nam het draagvlak onder leraren toe.

Binnen het VO zijn zeer grote verschillen zichtbaar tussen AOS-en in de gepresenteerde onderzoeken wat betreft de mate waarin het docententeam betrokken is bij de uitvoering van het onderzoek. Soms is er sprake van een brede vertegenwoordiging vanuit alle locaties in de onderzoeksgroep of is er sprake van een klankbordgroep die meedenkt met de onderzoeksuitvoering. In andere AOS-en gaat het om een onderzoek van één student, met zijn mentor of één docent die enigszins geïsoleerd het onderzoek uitvoeren. Soms is de betrokkenheid van docenten heel groot en leeft het onderzoek in de hele school, in andere AOS-en zijn alleen een kleine groep docenten, een vaksectie of zijn docenten 'slechts' als respondenten betrokken. De betrokkenheid van docenten is in het algemeen groter als het onderzoeksthema van belang is voor alle docenten en door hen wordt gedragen. Bij een onderzoeksthema dat minder vanuit het team komt, zoals de overgang PO-VO, zien we dat de docent-onderzoekers enorm veel moeite doen om het team te betrekken, zoals posters ophangen, e-mails met opdrachten sturen, elke studiedag twee andere docenten uitnodigen om mee te denken en alle stakeholders als respondent betrekken. In de meeste AOS-en wordt het onderzoek gepresenteerd aan een team of aan de hele school, soms in een studiedag of onderzoekscarrousel van de AOS en in drie gevallen zelfs op (internationale) conferenties.

Concluderend

Uit de meeste presentaties van de posters bleek dat de AOS-en trots zijn op wat ze bereikt hebben met onderzoek in de school. Duidelijk werd dat onderzoek in de school veel meer opbrengt dan onderzoeksresultaten, maar deze meerwaarde bleek voor de betrokkenen vaak moeilijk te omschrijven. Het praktijkonderzoek brengt leraren met elkaar in gesprek over de kwaliteit van het onderwijs en geeft hen energie om gezamenlijk verbeteringen door te voeren. Tegelijk bleek dat de inbedding van praktijkonderzoek in de school niet eenvoudig is en op verschillende manieren wordt georganiseerd. De verschillen tussen PO en VO lijken te maken hebben met schoolgrootte, verschillen in aanpak, de gerichtheid op een vakgebied in het PO en de verschillen in achtergronden van leraren en opleiding (tweedegraads versus eerstegraads).

8. CONCLUSIES

Na een periode van experimenteren met onderzoek in academische scholen zijn de eerste Academische Opleidingsscholen officieel gestart in 2005. Nu ruim tien jaar later is er nog weinig overkoepelend onderzoek gedaan naar de organisatie, doelen en opbrengsten van de huidige 33 academische opleidingsscholen (AOS-en). De vraag is of de verbinding tussen onderwijspraktijk, opleiden en onderzoek inderdaad leidt tot krachtige gedragen innovaties. Dit onderzoek maakt inzichtelijk hoe praktijkonderzoek door studenten en leraren in AOS-en bijdraagt aan de professionele ontwikkeling en schoolontwikkeling.

In deze reviewstudie is na een literatuurstudie gestart met het interviewen van coördinatoren van in totaal 29 AOS-en. Vervolgens is met behulp van 20 casestudies geanalyseerd op welke wijze deze onderzoeken bijdragen aan schoolontwikkeling. Hieronder worden per onderzoeksvraag de antwoorden weergegeven en wordt ingegaan op de betekenis ervan.

Vooraf kan geconcludeerd worden dat de Academische opleidingsscholen die aan dit onderzoek hebben meegewerkt met heel veel enthousiasme spreken over hun AOS en trots zijn op wat ze hebben bereikt. Zowel uit de interviews als de posterpresentaties blijkt dat er veel leraren, studenten, opleiders, leidinggevendenden en scholen in beweging zijn gekomen. De praktijknabije verhalen die de onderzoekers deelden tijdens hun posterpresentaties bevestigen het beeld dat door de coördinatoren in de interviews is gegeven over organisatie, doelen, opbrengsten en randvoorwaarden en tegelijkertijd maken ze duidelijk hoe verschillend de AOS-en zijn: ze lieten een rijk scala aan praktijken en ervaringen zien.

8.1. HOE WORDT PRAKTIJKONDERZOEK IN DE AOS-EN GEORGANISEERD?

Zowel uit de interviews als uit de casebeschrijvingen blijkt dat er grote verschillen zijn tussen de AOS-en wat betreft de organisatiestructuur van de AOS-en en de wijze waarop daarbinnen het praktijkonderzoek is georganiseerd. Wel zijn op alle AOS-en de verantwoordelijkheden op de een of andere manier belegd in een stuurgroep en is er een coördinator/projectleider of (project)groep die zorgt voor de operationele kant van de AOS. Voor wat betreft de organisatie van onderzoek in de deelnemende scholen

zijn er duidelijke verschillen tussen het primair onderwijs (PO) en het voortgezet onderwijs (VO), inclusief één AOS in het MBO. Zo zijn bij het VO/MBO vaker meerdere lerarenopleidingen betrokken en vaker eerstegraads lerarenopleidingen dan in het PO.

In het PO wordt het onderzoek doorgaans uitgevoerd binnen een onderzoeksgroep/kenniskring, waarin één of meer studenten van de opleiding een centrale rol spelen, aangevuld met leraren, soms de schoolleider en soms een vertegenwoordiger van de opleiding. Het onderzoek wordt veelal begeleid door een onderzoeksdocent van de opleiding. Thema's komen voor uit de onderzoeksagenda van de school of van het partnerschap. In het VO/MBO wordt het onderzoek vaak uitgevoerd door (slechts) één of enkele leraren, die dan meestal wel een groep (bv. sectie, bouwgroep) om zich heen hebben om mee te sparren en te delen. In het VO/MBO komt het vaker voor dat leraren zelf een eigen onderzoek uitvoeren. Thema's komen voort uit de onderzoeksagenda, maar soms ook uit interesse van de leraar-onderzoeker zelf. Een ander verschil met het PO is dat het onderzoek door studenten binnen AOS-en VO/MBO vaak gescheiden is van het onderzoek door leraar-onderzoekers. Ook speelt de opleiding minder vaak een prominente (begeleidende) rol. Dit zou wellicht verklaard kunnen worden door het feit dat de leraar-onderzoekers in het VO vaker eerstegraads bevoegdheid hebben en daardoor over meer onderzoeksexpertise beschikken.

8.2. WELKE DOELEN EN OPBRENGSTEN BENOEMEN AOS-EN MET BETREKKING TOT PRAKTIJKONDERZOEK EN WELKE SUCCESSEN KNELPUNTEN ERVAREN ZE DAARBIJ?

Uit de visies die de AOS-en formuleren ten aanzien van praktijkonderzoek blijkt dat zij zowel professionele ontwikkeling als schoolontwikkeling belangrijke doelen vinden. De AOS-en uit het PO leggen meer de nadruk op schoolontwikkeling, terwijl in de visie van VO/MBO de professionele ontwikkeling vaker genoemd wordt. Daarnaast benadrukken alle AOS-en de betekenis van praktijkonderzoek voor de ontwikkeling van studenten.

Professionele ontwikkeling

Uit de resultaten blijkt dat de doelen die de AOS-en hebben geformuleerd ten aanzien van de professionele ontwikkeling van leraren zich met name richten op het leren doen en begeleiden van onderzoek, het ontwikkelen van een onderzoekende houding en uiteindelijk op verbeterd handelen dat zichtbaar wordt in de klas en school. Deze opbrengsten zijn in de meeste

AOS-en in meerdere of mindere mate gerealiseerd. Dit is moeilijk te kwantificeren, omdat de verschillen tussen leraren en tussen scholen groot zijn. Wel geven 12 AOS-en expliciet aan dat leraren nu beschikken over verbeterde onderzoeksvaardigheden, 11 dat leraren een onderzoekende houding hebben ontwikkeld en 9 AOS-en (vooral uit het PO (6)) dat leraren hun pedagogisch en didactisch handelen hebben verbeterd. 6 AOS-en VO/MBO koppelen professionele ontwikkeling ook aan de begeleiding van studenten en noemen de begeleiding van studentonderzoek als opbrengst. Deze doelen en gerealiseerde opbrengsten komen overeen met de opbrengsten van praktijkonderzoek op het niveau van de leraar die in de literatuur zijn onderscheiden (Van der Steen & Peeters, 2014).

Schoolontwikkeling

Naast doelen op het niveau van de leraar hebben de AOS-en doelen op schoolniveau georganiseerd. Met name in het PO beogen de AOS-en vooral via kenniskringen of onderzoeksgroepen zowel planmatige schoolontwikkeling en beter onderbouwde beleidsbeslissingen als collectieve professionalisering en een onderzoekende cultuur te realiseren. De respondenten geven aan dat deze doelen in toenemende mate worden gerealiseerd. Uit deze resultaten blijkt dat de AOS-en zich zowel op de feedbackfunctie als dialoogfunctie van onderzoek richten. Bij de feedbackfunctie van onderzoek benutten scholen de resultaten van onderzoek voor schoolontwikkeling, bij de dialoogfunctie van onderzoek gebruiken zij het proces van onderzoek om de dialoog tussen leraren te versterken en daarmee de onderzoekende cultuur in de school te bevorderen (Ros & Van den Bergh, 2014). Ook de ontwerpfunctie van onderzoek, waarbij de AOS-en praktijkonderzoek doen om het curriculum te vernieuwen of verbeteren zien we veelvuldig terug. De AOS-en in het VO/MBO noemen vaker de verankering van onderzoek in de eigen bestuurlijke organisatie als doel en als opbrengst. Dit kan wellicht verklaard worden doordat VO- en MBO-scholen veel groter zijn en daardoor is het complexer om praktijkonderzoek in te bedden in de organisatie.

Overige doelen

Van de overige doelen en opbrengsten is kennisdeling het vaakst genoemd, tussen scholen binnen de AOS, tussen scholen en partners en met externen. Ook ten aanzien van dit punt rapporteren de AOS-en dat er opbrengsten gerealiseerd zijn: 13 AOS-en VO/MBO en 7 AOS-en uit het PO geven aan hier een flinke stap is gezet.

Knelpunten en succesfactoren

Het organiseren en inbedden van praktijkonderzoek in de school is geen gemakkelijke opgave, zo blijkt uit de interviews en de posterpresentaties. Diverse creatieve oplossingen zijn bedacht om collega-leraren te betrekken

bij het onderzoek en draagvlak te creëren voor de resultaten. Twee veelgenoemd knelpunten door de AOS-en zijn enerzijds het maken van tijd en keuzes in de waan van alledag, waar onderwijs aan leerlingen het primaire proces is. Daarnaast maakt het samenwerken met meerdere partners en de daarbij horende belangen het ook niet eenvoudiger. Financiering wordt met name in de AOS-en PO als een knelpunt ervaren, in het VO en MBO ontbreekt het soms aan ondersteuning (voorbeeldrol) van de schoolleider. De knelpunten maken meteen inzichtelijk wat succesfactoren zijn: financiering en facilitering, samenwerking en communicatie en de steun dan wel de voorbeeldrol van de schoolleiding ten aanzien van onderzoek in de school. Daarnaast geven de AOS-en nadrukkelijk ook als succesfactor aan de betrokkenheid bij en het zien van de meerwaarde door collega's; dan worden er resultaten bereikt.

8.3. WELKE IMPACT HEBBEN ONDERZOEKEN VAN AOS-EN IN DE SCHOOL VOLGENS BETROKKENEN?

Uit de cross-case analyse blijkt dat in alle bestudeerde onderzoeken van de AOS-en, op drie na (waarvan er twee het onderzoek nog niet hebben afgerond), er sprake is van impact op schoolontwikkeling. Dat wil zeggen dat het onderzoek in de school leidt tot innovaties en/of onderwijsverbetering (breder dan de onderzoeksgroep). De aard van de impact is echter zeer verschillend, afhankelijk van het onderzoeksthema. Meestal heeft het onderzoek betrekking op een onderwijskundig vraagstuk waar leraren tegen aanlopen. Het onderzoek in de AOS leidt vaak tot aanbevelingen gericht op verbeteringen in het handelen van leraren die door de betrokken onderzoeksgroep worden opgepakt. Er worden allerlei verschillende typen opbrengsten genoemd, zoals het realiseren van een doorgaande lijn, een nieuwe aanpak, meer bewustwording of nieuwe inzichten, de aanschaf van een nieuwe methode, of praktische materialen. Bij de VO/MBO-onderzoeken gaat het bijvoorbeeld om een andere aanpak, het gebruik van concrete producten/materialen voor leraren en opleiders, een schoolbrede invoering van tablets, het gebruik van nieuwe toetsen, of instrumenten. De nadruk ligt hierbij op de feedbackfunctie van onderzoek. Enkele AOS-en noemen vormen van impact die meer van doen hebben met de dialoogfunctie van onderzoek, zoals een cultuuromslag, meer samenwerking tussen leraren en meer samenwerking met basisscholen. Bij drie onderzoeken is sprake van betere leerprestaties/gedrag van leerlingen.

8.4. IN WELKE MATE WORDEN VOORWAARDEN VOOR IMPACT VAN PRAKTIJKONDERZOEK GEREALISEERD?

In de literatuur worden, op basis van (kleinschalig) eerder onderzoek, een aantal voorwaarden voor impact onderscheiden: kwaliteit van praktijkonderzoek, draagvlak en eigenaarschap, bruikbare resultaten en oog voor implementatie, cultuur gericht op leren, transparantie en vertrouwen en de rol van de schoolleiding. De vraag is in hoeverre deze worden gerealiseerd door de AOS-en in dit onderzoek.

Kwaliteit van praktijkonderzoek

De kwaliteit van de onderzoeksverslagen is in het kader van dit onderzoek niet beoordeeld. Hoewel uit eerder onderzoek (Vrijnsen – de Corte, 2012) blijkt dat onderzoek door leraren qua design en uitvoering soms te wensen over laat, worden knelpunten op dit gebied door geen van de AOS-en genoemd. Wel lijken de meeste onderzoeken in het VO/MBO omvangrijker, waar onderzoeken in het PO vaak zeer kleinschalig zijn. Ook nemen de VO/MBO-onderzoeken soms een langere periode in beslag dan de onderzoeken in het PO. In het PO speelt de onderzoeksdocent van de opleiding doorgaans een belangrijke rol in het bewaken van de onderzoekskwaliteit, waarbij het onderzoeksrapport meestal door de student wordt opgesteld. In het VO/MBO ligt de rapportage vaak in handen van (eerstegraads) leraren. Gezien de impact van de onderzoeken die door de AOS-en zijn voorgedragen kan verondersteld worden dat aan de criteria voor praktische bruikbaarheid van onderzoek wordt voldaan (Verschuren, 2009). De resultaten zijn voor de collega's in de school toegankelijk en begrijpelijk; het belang van het onderzoek wordt (h)erkend door betrokkenen en als waardevol beschouwd; het proces en de opbrengsten worden door betrokkenen als legitiem beoordeeld; en het onderzoek levert aanwijzingen en handreikingen voor gebruik in de praktijk.

Draagvlak en eigenaarschap

Draagvlak voor en betrokkenheid bij het onderzoek en eigenaarschap ten aanzien van de onderwijsverbetering die volgt op het onderzoek, zijn belangrijke voorwaarden voor een daadwerkelijke gedragsverandering van leraren (Ros & Van den Bergh, 2014). Uit de casebeschrijvingen blijkt dat in deze voorbeelden hier doorgaans veel energie wordt gestopt. In het PO wordt vaak hetzelfde model gehanteerd: een onderzoeksgroep of kenniskring (of welke naam de AOS-en hier ook aan geven), met daarin naast de student(en), leraren, vertegenwoordigd uit alle bouwen aangevuld met een vertegenwoordiger van het management. De rest van het team wordt betrokken tijdens teamvergaderingen waarin de voortgang van het onderzoek wordt besproken. In het VO/MBO is meer

variatie in werkwijzen zichtbaar, maar in de succesvolle voorbeelden is vaak ook een brede vertegenwoordiging van de school in de onderzoeksgroep aanwezig of worden andere, meer ludieke manieren toegepast om collega's te betrekken. Gezien de schoolgrootte is dit minder vaak de hele school, vaker een locatie, afdeling, sectie of team. Soms leidt ook betrokkenheid als respondent tot draagvlak, omdat leraren daardoor het gevoel hebben dat zij gehoord worden en hun stem telt bij besluiten over onderwijsvernieuwing. Ook wordt er geluisterd (bij interviews) naar de problemen waar zij tegenaan lopen. In één geval waarin sprake is van weinig impact, heeft de onderzoeker zelf het onderzoeksthema bepaald en heeft hij tijdens de uitvoering weinig moeite gedaan om collega's te betrekken. In bijna alle casebeschrijvingen komt naar voren dat de resultaten van het onderzoek ook mondeling zijn gepresenteerd aan collega's. Soms zijn diverse presentaties gehouden, aan verschillende teams en ook aan andere scholen binnen de AOS.

Bruikbare resultaten en oog voor implementatie

Voor bruikbare onderzoeksresultaten is het een voorwaarde dat de onderzoeksvraag voortkomt uit een probleem in de onderwijspraktijk (Ros et al., 2013; Ros & Van den Bergh, 2014). Uit de casebeschrijvingen blijkt dat de onderzoeksthema's inhoudelijk een grote variatie kennen, maar dat ze bijna allemaal betrekking hebben op het verbeteren van het handelen van de leraar. In het VO/MBO zijn er enkele onderzoeken die het primaire proces ontstijgen. In het PO komt het onderzoeksthema meestal voort uit de schoolontwikkeling: het jaarplan, het schoolplan of uit het team. In het VO/MBO komt de onderzoeksvraag soms uit de lerarenteams, soms van de directie, meestal in samenspraak. Oog voor implementatie blijkt verder uit het grote aantal concrete producten en instrumenten dat uit de onderzoeken voortkomt, zoals beschreven bij de impact van de onderzoeken. Deze zijn behulpzaam bij het veranderingsproces dat op het onderzoek volgt.

Cultuur gericht op leren, transparantie en vertrouwen

Praktijkonderzoek in de school kan alleen leiden tot professionalisering en gedragsverandering als er een bereidheid is om te leren en kritisch het eigen onderwijs onder de loep te nemen, dat wil zeggen een onderzoekende houding van leraren en een onderzoekscultuur op schoolniveau (Van den Bergh & Ros, 2015). Deze cultuur is een voorwaarde en kan tegelijk een uitkomst van onderzoek in de school zijn. Een dergelijke cultuurverandering neemt vele jaren in beslag en heeft consequenties voor bijvoorbeeld de manier van vergaderen, de opzet van studiedagen en het voeren van personeelsgesprekken. Tijdens de gesprekken met de vertegenwoordigers van de AOS-en en de leraar-

onderzoekers bleek dat ze enerzijds trots zijn op de cultuurverandering die is gerealiseerd, en anderzijds dat er nog veel moet gebeuren op dit gebied, omdat nog niet alle leraren het belang van onderzoek voor onderwijsverbetering zien.

Rol van de schoolleiding

Bij alle onderzoeken in de casebeschrijvingen waar een grote mate van impact wordt genoemd, speelt de schoolleider (PO) of het management (VO/MBO) een belangrijke rol. Veel leraar-onderzoekers noemen het belang van de steun van de directie als een belangrijke succesfactor. Het gaat daarbij niet alleen om facilitering en ruimte op teamvergaderingen, maar ook om morele steun en de koppeling aan het onderwijsbeleid en personeelsbeleid van de school. Enkele respondenten van de interviews noemen het gebrek aan betrokkenheid van directie van sommige scholen als een belangrijke belemmering bij de ontwikkeling van de AOS. Daar waar de directie actief betrokken is, worden de resultaten vaker gebruikt voor schoolontwikkeling of ter onderbouwing van beleid.

8.5. CONCLUSIE

Op basis van de antwoorden op de deelvragen kan antwoord worden gegeven op de hoofdvraag

‘Hoe wordt in de AOS-en via praktijkonderzoek bijgedragen aan de professionele ontwikkeling van leraren en aan schoolontwikkeling?’

Een belangrijke conclusie is dat de AOS-en er steeds beter in slagen duurzame samenwerkingsrelaties te ontwikkelen met elkaar en met de lerarenopleidingen en dat dit leidt tot mooie voorbeelden van praktijkonderzoek met impact. Deze onderzoeken hebben volgens de betrokkenen, dankzij de grote betrokkenheid van leraren en schoolleiding, geleid tot daadwerkelijke verandering van leraargedrag in de scholen. Deze gedragsverandering treedt vooral op als er aan duurzame schoolontwikkelingsvraagstukken wordt gewerkt, waarvan leraren eigenaar zijn. Tegelijk moet geconstateerd worden dat er heel veel diversiteit is, zowel binnen als tussen AOS-en. Elke AOS heeft een eigen werkwijze ontwikkeld, die aansluit bij de gebruiken en behoeften van de eigen scholen en opleidingen. Uit de voorbeelden blijkt ook dat het niet eenvoudig is om praktijkonderzoek tegelijk te benutten voor het opleiden van studenten als voor professionele ontwikkeling van leraren en schoolontwikkeling. De scholen die daar in slagen werken aan duurzame schoolontwikkeling, met veel draagvlak en eigenaarschap van de leraren zelf. Zij slagen erin vraagstukken waar leraren tegenaan lopen, te koppelen aan schoolontwikkelingsvraagstukken en dankzij het

praktijkonderzoek, meer onderbouwde keuzes te maken. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat deze werkwijze nog (lang) niet geborgd is in alle AOS-en en niet in alle scholen binnen elke AOS. Het betreft een culturomslag die veel tijd vraagt en die geborgd moet worden in zowel de organisatie als de cultuur van de school. Ten aanzien van de condities voor impact van praktijkonderzoek in de school kan geconcludeerd worden dat de gevonden condities in de literatuur door dit onderzoek worden bevestigd.

8.6. BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

Het bleek niet eenvoudig om een goed beeld te krijgen van de waarde van praktijkonderzoek in de school. Tijdens de interviews hanteerden de respondenten vaak begrippen zoals onderzoekende houding en onderzoekscultuur, die echter geen eenduidige betekenis hebben in de verschillende AOS-en, zoals ook blijkt uit de verschillende citaten. Ook zijn de verschillen binnen de AOS-en vaak groot. Met de casebeschrijvingen hebben we meer inzicht gekregen in de waarde van één onderzoek op één school in 20 AOS-en. Ook dan is het moeilijk om de mate van impact van praktijkonderzoek te meten en te vergelijken tussen AOS-en. Daarbij is het belangrijk te beseffen dat de AOS-en zelf de onderzoeken hebben geselecteerd; deze geven daarom mogelijk een iets te rooskleurig beeld. Om een meer nauwkeurig beeld te krijgen van wat praktijkonderzoek daadwerkelijk voor veranderingen in de school te weeg brengt zou het onderzoeksproces gemonitord kunnen worden en effecten van de implementatie op het handelen van de leraren en eventueel leerprestaties van leerlingen te gemeten kunnen worden. Complicerend daarbij is dat als praktijkonderzoek in de school is geïntegreerd in schoolontwikkeling, dit vaak wordt gecombineerd met andere interventies, zoals studiedagen, andere professionaliseringsvormen, andere materialen, etc.

9. AANBEVELINGEN

Ondanks bovengenoemde beperkingen kan een aantal aanbevelingen worden geformuleerd. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in aanbevelingen voor AOS-en PO en VO en voor OCW en NRO.

9.1. AANBEVELINGEN VOOR AOS-EN

Veel AOS-en geven aan dat hun uiteindelijke doel is: het inzetten van onderzoek als innovatiestrategie, om het onderwijs systematisch en onderbouwd, met eigenaarschap van leraren zelf, te verbeteren. Dit wordt gerealiseerd als onderzoek integraal onderdeel uitmaakt van het onderwijskundig beleid, personeelsbeleid en financieel beleid van alle aangesloten scholen. Pas dan wordt onderzoek niet gezien als iets extra's dat tijdelijk naast de andere activiteiten in de school wordt georganiseerd, maar als een onmisbaar aspect van de schoolontwikkeling. Uit de resultaten blijkt dat praktisch alle AOS-en hier een begin mee hebben gemaakt en dat scholen enthousiast zijn over de ontwikkeling die ze hebben doorgemaakt. Tegelijk erkennen ze dat onderzoek in de school nog niet is geborgd. Borging heeft altijd een structuur- en een cultuurcomponent. Het lijkt erop dat in het PO onderzoek in de school vooral in de structuur geborgd wordt en in het VO vooral in personen. In het PO wordt vaak gewerkt met (structurele) onderzoeksgroepen, ingepast in het vergaderrooster, die een onderdeel van het onderwijskundig beleid uitwerken en implementeren en hierbij een onderzoeksmatige aanpak hanteren. Als de groepen steeds wisselen van samenstelling en er geen leraren in plaats nemen met een onderzoeksmatige expertise, bestaat het risico dat de kwaliteit van de onderzoeksmatige aanpak te wensen overlaat. In het VO/MBO zijn vaak docent-onderzoekers aangesteld, die via onderzoek dat gericht is op een onderdeel van het onderwijskundig beleid met voorstellen komen voor onderwijsverbetering. Hierbij bestaat het risico dat er losse projecten ontstaan, die op de achtergrond kunnen raken, als er sprake is van tijd- of financiële nood.

Hieronder worden een aantal aanbevelingen gegeven. Elke AOS kan zelf bepalen of een aanbeveling voor de eigen context passend en nuttig is.

Vooraf voor het PO:

- Zorg dat de AOS minder afhankelijk wordt van studenten en opleiding bij het uitvoeren van onderzoek. Investeer daarom in eigen expertise op het gebied van onderzoek. Een mogelijkheid hiertoe is om leraren te stimuleren een masteropleiding te volgen met een stevige (praktijk) onderzoekslijn, zoals de master *Leren en Innoveren*.

- Bewaak de kwaliteit van het onderzoeksmatig werken. Dit zou de schoolleider kunnen doen, als deze zelf over voldoende onderzoeksexpertise beschikt of er zou een masteropgeleide leraar als onderzoekscoördinator kunnen worden aangewezen. Belangrijke vragen daarbij zijn bijvoorbeeld: welke literatuur is gebruikt, in welke mate is deze van toepassing op onze school, wat is de zeggingskracht van de resultaten, welke extra gegevens zijn nodig voor het maken van een onderbouwde keuze?
- Bewaak de relatie van de onderzoeken met het onderwijskundig beleid. Hier ligt een belangrijke taak voor de directie. Het is van belang niet alleen bij de keuze van het onderzoeksthema het proces aan te sturen en te monitoren, maar ook tijdens het onderzoeksproces, omdat hierin voortdurend keuzes worden gemaakt, die een rol spelen bij de uiteindelijke implementatie.
- Hanteer (nog meer) een planmatige aanpak, bijvoorbeeld door een PDSA-cyclus te hanteren. Vaak gaat in de onderzoeksgroep of kenniskring (of welke naam een school er ook aangeeft) veel tijd verloren, omdat het uiteindelijke doel niet voldoende helder is of het kader, waarbinnen het doel moet worden behaald.

Vooraf voor het VO:

- Zorg voor een betere koppeling tussen het onderzoek van de leraren op school en de individuele onderzoeken van de studenten. De koppeling kan gebeuren door centrale thema's af te spreken en rond deze thema's één of meer onderzoeken (door leraren en studenten) te laten uitvoeren. Enerzijds betekent dit mankracht. Anderzijds biedt dit de mogelijkheid om meerdere aspecten van een thema onder de loep te nemen en om op onderzoeken voort te borduren. Belangrijk daarbij is dat de schoolontwikkelingsagenda van de school leidend is voor de keuze van de thema's (waarvan de leraren het belang onderstrepen) en dat de opleiding hierin volgend is.
- Borg het onderzoek in de bestaande overleg- en professionaliseringsstructuur: geef bestaande (sectie-overstijgende) lerarenteams een opdracht om op een onderzoeksmatige manier te werken aan onderwijsbeleid voor de hele afdeling/schooltype/leerjaar. Deze teams koppelen daarbij regelmatig hun bevindingen terug aan het MT en gezamenlijk wordt vervolgens een implementatieplan gemaakt, waarin het betreffende team een belangrijke rol speelt.
- Waarborg een breed gedeeld eigenaarschap bij de onderzoeksprojecten, door de betrokkenheid van leraren van alle geledingen in de school waarvoor het onderzoek relevant is, in plaats van hen naderhand met de resultaten en gemaakte keuzes te confronteren.

Voor PO en VO:

- Het bevorderen van een onderzoekscultuur in de hele school is een proces dat veel tijd in beslag neemt. Hieronder verstaan we het bevorderen van een onderzoekende houding van leraren die zelf verantwoordelijkheid nemen voor de verbetering van hun onderwijs. Scholen kunnen hiertoe bijvoorbeeld de scan Onderzoekscultuur (Ros en Keuvelaar, 2016) gebruiken om de huidige situatie te bepalen en verbeterpunten vast te stellen. Belangrijk hierbij is het bevorderen van een kritisch-reflectieve dialoog tussen leraren door het stellen van vragen naar argumenten, feitelijke gegevens en motieven.
- Op het niveau van het samenwerkingsverband is het van belang om kennis delen tussen scholen te stimuleren. Het gaat daarbij niet zozeer om het uitwisselen van onderzoeksresultaten, omdat scholen meestal verschillen in hun schoolontwikkelingsvraagstukken en oplossingen van andere scholen niet direct overdraagbaar zijn. Het gaat daarbij vooral om de organisatie van onderzoek in de school, het onderzoeksproces, het bevorderen van kritisch-reflectieve dialoog. Dit kan in de vorm van presentaties en workshops, nog effectiever (maar tijdrovender) is het meelopen met de onderzoeksgroep op een andere school om de onderzoekscultuur te ervaren. Het is van belang openlijk te bespreken wat de scholen daarbij wel en niet willen delen. Soms is het wenselijk om scholen van elkaar te laten leren die geografisch verder uit elkaar liggen.

9.2. AANBEVELINGEN VOOR HET NRO EN OCW VOOR OCW EN HET NRO ZIJN VIER AANBEVELINGEN GEFORMULEERD.

1. Doorgaan met het stimuleren van onderzoek in de school door OCW

De overheid heeft vanaf 2005 de ontwikkeling van onderzoek in de school in gang gezet, via subsidiëring van de toen geheten academische school. De doelen die OCW zich op dat moment had gesteld, namelijk scholen waar "leren, opleiden, reflectie op beroep, ontwikkelingsgericht onderzoek, kenniscirculatie en innovatie hand in hand gaan" (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2005, p. 8/18) zijn deels bereikt, maar nog niet volledig. De borging van onderzoek in de school moet nog grotendeels plaatsvinden. Gezien de huidige maatschappelijke ontwikkelingen is het doel van de AOS nog steeds zeer actueel. Om de onderwijsdoelen in het advies van het Platform Onderwijs2032 (2016) te kunnen realiseren, hebben leraren andere vaardigheden nodig. Leraren moeten op een onderbouwde manier kunnen ontwerpen en innoveren (ontwerpfunctie en feedbackfunctie van onderzoek) en samen leren met collega's (dialoogfunctie van onderzoek). Een onderzoekende houding is hiervoor noodzakelijk. Veel leraren hebben echter in hun opleiding niet of nauwelijks onderzoeksexpertise opgedaan. Het is daarom niet reëel om de verantwoordelijkheid voor

deze ontwikkeling geheel bij de scholen te leggen. Het is daarom van belang dat OCW zowel voor scholen die hiermee nog moeten starten als voor scholen die hier al veel ervaring mee hebben opgedaan passende ondersteuning organiseert.

2. Praktijkonderzoek als aandachtsveld van het NRO

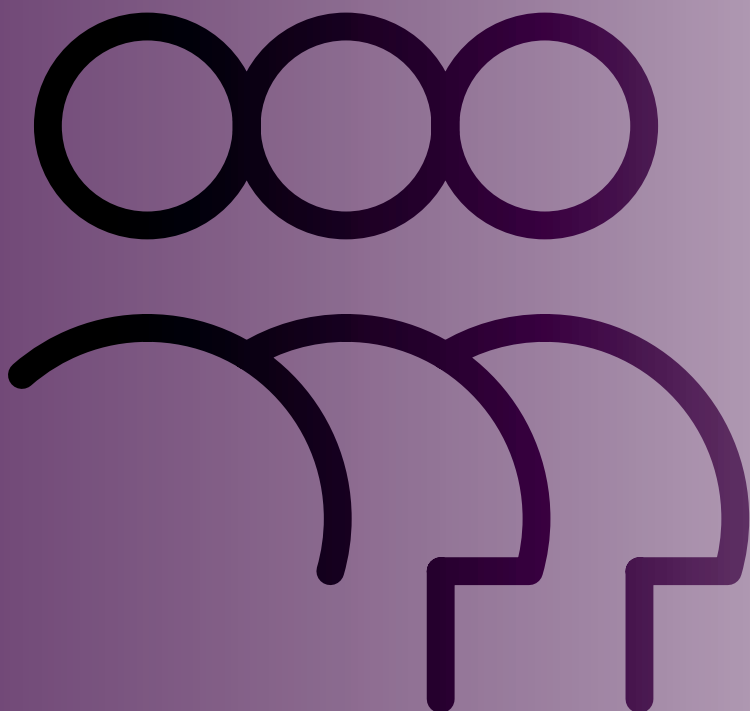
Uit dit onderzoek blijkt dat het realiseren van onderzoek in de school als middel voor professionalisering en schoolontwikkeling wordt beïnvloed door een complex samenspel van factoren. Het is niet zo dat slechts enkele factoren hier doorslaggevend in zijn. Duidelijk is wel geworden dat de subsidiering van de AOS veel scholen in beweging heeft gezet. Het is opmerkelijk hoeveel draagvlak er op de scholen is voor dit project, met hoeveel enthousiasme ze erover vertellen en met hoeveel energie eraan wordt gewerkt, met als gevolg grote veranderingen in cultuur en werkwijze. Dit werkt aanstekelijk voor andere scholen, die steeds vaker belangstelling tonen voor onderzoek in de school. Gezien de grote impact (valorisatie) van praktijkonderzoek, is het belangrijk dat het NRO deze vorm van onderzoek blijft stimuleren en niet afdoet als 'zaak voor de scholen zelf'. Men kan zich zelfs afvragen of praktijkonderzoek vaak niet tot meer veranderingen in de onderwijspraktijk leidt dan menig praktijkgericht onderzoek.

3. Praktijkgerichte overzichtsstudies

Praktijkonderzoek kan ook beschouwd worden als een vorm van valorisatie van (veelal Nederlands) wetenschappelijk onderzoek, omdat via praktijkonderzoek scholen deze onderzoeksresultaten vertalen naar hun eigen context en in de praktijk brengen. Om scholen te helpen bij alle onderzoekspublicaties door de bomen het bos te zien, zijn reviews of overzichtsstudies heel belangrijk. Het NRO zet deze dan ook regelmatig uit. Vaak leveren deze reviewstudies echter nog maar weinig concrete handvatten op voor leraren voor hun (pedagogisch-didactisch) handelen. Het NRO zou onderzoekers nog meer kunnen stimuleren om hun aanbevelingen te formuleren in de vorm van praktische handreikingen, eventueel in samenwerking met leraren. De vraag 'wat is effectief?' is daarbij (in de complexe onderwijspraktijk) minder relevant dan de vraag 'hoe is het effectief?' Ook is het daarbij gewenst dat onderzoekers aandacht besteden aan de haalbaarheid van aanbevelingen. Verder hebben leraren behoefte aan informatie over de benodigde tijdsinvestering en leraarvaardigheden die een bepaalde aanbeveling van leraren vraagt en over andere randvoorwaarden die het implementeren van de aanbeveling met zich meebrengt.

4. Kennisdeling en kennisbenutting

Het NRO heeft kennisdeling en kennisbenutting hoog in het vaandel. Vaak wordt hieronder verstaan het verspreiden van onderzoeksrapporten en artikelen. Uit ons onderzoek blijkt dat kennisdeling ook betrekking kan hebben op het onderzoeksproces. Uit de hoge opkomst op de beide door ons in samenwerking met het Steunpunt Opleidingsscholen georganiseerde conferenties en de enthousiaste reacties blijkt dat er onder scholen veel behoefte is om met elkaar het gesprek aan te gaan over het organiseren van praktijkonderzoek in de school en het realiseren van een onderzoekscultuur op school.

10. LITERATUURLIJST

- Admiraal, W., Smit, B., & Zwart, R. (2012). *Academisch docentschap in het basis- en voortgezet onderwijs: Aard en betekenis van onderzoek van docenten naar hun onderwijspraktijk*.
- Agentschap NL. (2011). *Advies verankering Academische Opleidingsscholen*.
- Anderson, G. L., & Herr, K. (1999). The new paradigm wars: is there room for rigorous practitioner knowledge in schools and universities? *Educational Researcher*, 28(5), 12-21.
- Andriessen, D. (2014). *Praktisch Relevant en Methodisch Grondig? Dimensies van Onderzoek in het HBO*. Openbare Les. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Anje Ros, A., Castelijns, J., Loon, A.-M., & Verbeeck, K. (2014). *Gemotiveerd leren en lesgeven*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Bernhardt, V. L. (2013). *Data Analysis for Continuous School Improvement*. New York: Routledge.
- Boiten, M. (2012). *De thermometer in de AOS. Beeld van de AOS in het kader van de 'Subsidieregeling Verankering academische opleidingsschool 2012-2016'*. Congres 'AOS in de keten van onderzoek' / VO-raad, HBO-raad, VSNU Utrecht, 7 juni.
- Bolhuis, S., & Kools, Q. (Eds.). (2012). *Praktijkonderzoek als professionele leerstrategie in onderwijs en opleiding*. Tilburg: Fontys Lerarenopleiding Tilburg.
- Bruggink, M., & Harinck, F. (2012). De onderzoekende houding van leraren: wat wordt daaronder verstaan? *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 33(3), 46-53.
- Butler, D. L., Lauscher, H. N., Jarvis-Selinger, S., & Beckingham, B. (2004). Collaboration and self-regulation in teachers' professional development. *Teaching and teacher education*, 20(5), 435-455.
- Cochran-Smith, M., & Lytle, S. L. (2009). *Inquiry as Stance: Practitioner Research for the Next Generation*. New York: Teachers College Press.
- Commissie Dijsselbloem. (2008). *Tijd voor Onderwijs. Eindrapport*. Retrieved from https://www.parlement.com/9291000/d/tk31007_6.pdf:
- Delnooz, P., Janssen, C., Pullens, T., Van Meer, P., & Van Son, N. (2012). *Over creatieve actie methodologie en de ontbrekende schakel in het onderwijs: op weg naar kritische, creatieve en ondernemende leerlingen en studenten. De theorie en onderzoeksresultaten*. Breda: Pabo. Avans Hogeschool.
- Kelchtermans, G. (2012). *De leraar als (on)eigentijdse professional. Reflecties over de "moderne professionaliteit" van leerkrachten*. Retrieved from Centrum voor Onderwijsbeleid, vernieuwing en lerarenopleiding – KULeuven:
- Krüger, M. (Ed.) (2014). *Leiding geven aan onderzoekende scholen*. Bussum: Coutinho.
- Meijer, P., Meirink, J., Lockhorst, D., & Oolbekkink-Marchand, H. (2010). (Leren) onderzoeken door docenten in het voortgezet onderwijs. *Pedagogische Studiën*, 87(4), 232-252.
- Meulenbrug, J., Kaldewaj, J., Timmermans, M. C. L., Jansen, M., & Van Beek, E. (2014). *Samen werken aan onderwijs. Verkenning van opleiden en onderzoeken in de school. Eindrapport*. Retrieved from In opdracht van OCW:
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2005). *Subsidieregeling Dieptepilot voor de opleidingsschool en de academische school 2005-2008*. Den Haag: OCW.
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2008). *Landelijke criteria Opleiden in de School. Resultaten dieptepilot voor de opleidingsschool en de academische opleidingsschool* (K. A. N.V. Ed. LHMVO5a Eindrapportage ed.). Den Haag.
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2009). *Partnerschappen in verandering. Ervaringen uit de dieptepilot opleiden in de school 2005-2009*. Den Haag: Koninklijke De Swart.
- NVAO. (2013). *Toetsingskaders opleidingsschool en academische kop 2013*. Den Haag: Nederlands Vlaamse accreditatie organisatie & Inspectie van het Onderwijs.
- Onderwijsraad. (2003). *Kennis van Onderwijs: Ontwikkeling en Benutting. Advies*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad. (2006). *Naar meer evidence-based onderwijs. Advies*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad. (2013a). *Kiezen voor kwalitatief sterke leraren. Advies*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad. (2013b). *Leraar zijn. Meer oog voor persoonlijke professionaliteit. Verkenning*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad. (2014). *Meer innovatieve professionals. Advies*. Den Haag: Onderwijsraad.

- Onstenk, J., & Ros, A. (2016). *Onderwijsontwikkeling door onderzoek: ontwerpfunctie van onderzoek Katern uit kwaliteitsreeks Steunpunt Opleidingsscholen*. Utrecht: Steunpunt Opleidingsscholen.
- Oolbekkink, H., Van der Steen, J., & Nijveldt, M. (2014). A study of the quality of practitioner research in secondary education: impact on teachers and school development. *Educational Action Research*, 22(1), 122-139.
- Platform Onderwijs 2032. (2016). *Ons Onderwijs2032*. Eindadvies. Retrieved from <http://ononderwijs2032.nl/wp-content/uploads/2016/01/Ons-Onderwijs2032-Eindadvies-januari-2016.pdf>:
- Ros, A. (2015). *Leraren in gesprek: Dialoog door onderzoek. Katern uit kwaliteitsreeks Steunpunt Opleidingsscholen*. Utrecht: Steunpunt Opleidingsscholen.
- Ros, A., Amsing, M., ter Beek, A., Beek, S., Hessing, R., Timmermans, R., & Vermeulen, M. (2013). *Gebruik van onderwijsonderzoek door scholen. Onderzoek naar de invloed van praktijkgericht onderzoek op schoolontwikkeling*. Den Bosch: KPC-Groep.
- Ros, A., & Ter Beek, A. (2013). *De praktijk van onderzoek. 15 jaar Kortlopend Onderwijsonderzoek*. Den Bosch: KPC Groep.
- Ros, A., & Van den Bergh, L. (2014). De rol van onderzoek in Schoolontwikkeling.
- Ros, A., & Vermeulen, M. (2011). *Praktijkgericht onderzoek: het perspectief van de onderzoeker en de gebruiker*. Paper presented at the Paper gepresenteerd op de ORD 'Passie voor Leren', Maastricht.
- Schildkamp, K. (2012). Opbrengstgericht werken: data-geïnfomeerd onderwijs voor schoolverbetering. In R. Zwart, K. Van Veen, & J. Meirink (Eds.), *Onderzoek in de school ter discussie: doelen, criteria en dilemma's* (pp. 29-36). Leiden: Expertisecentrum Leren van Docenten.
- Sengers, F., Rigter, R., Wilshaus, R., & Van der Linden, S. (Eds.). (2009). *De Academische Opleidingsschool. Samen opleiden, onderzoeken en onderwijs ontwikkelen*. Amsterdam: Amsterdamse Stichtingen voor Katholiek Onderwijs en Hogeschool van Amsterdam.
- Timmermans, R., & Ros, A. (2013). *Leiderschap in een onderzoekende school*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.
- Van den Bergh, L., & Ros, A. (2015). *De onderzoekscultuur in de AOS in beeld. Versterking samenwerking lerarenopleidingen en academische opleidingsscholen*. 's-Hertogenbosch: Partnerschap opleidingsscholen.
- Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2014). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Van der Steen, J., & Klarus, R. (2009). *Onderzoekend leren binnen de school. Een onderzoek naar de plaats en vorm van onderzoekend leren binnen de basisscholen van de academische opleidingsschool Delta*. Onderzoeksrapportage SKPCPO Academische opleidingschool Delta. HAN, Delta en Marant. Arnhem/Nijmegen.
- Van der Steen, J., & Oolbekkink, H. (2014). Kwaliteit van praktijkonderzoek door leraren in relatie tot de gestelde doelen. Implicaties voor professionele ontwikkeling. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 35(3), 17-30.
- Van der Steen, J., & Peeters, M. (2014). Onderzoekend handelen in de dagelijkse praktijk van leraren en docenten. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 35(1), 71-84.
- Van Veen, K., Zwart, R., Meirink, J., & Verloop, N. (2010). *Professionele ontwikkeling van leraren. Een reviewstudie naar effectieve kenmerken van professionaliseringsinterventies van leraren*. Leiden: ICLON/Expertisecentrum Leren van Docenten.
- Verbiest, E. (2012). *Professionele leergemeenschappen - Een inleiding*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Verbiest, E. (2014). *Leren innoveren. Een inleiding in de onderwijsinnovatie*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Verschuren, P. (2009). *Praktijkgericht onderzoek: ontwerp van organisatie en beleidsonderzoek*. Den Haag: Boom Academic.
- Vrijnsen – de Corte, M. (2012). *Researching the Teacher - Researcher. Practice-based research in Dutch professional development schools*. Proefschrift. Eindhoven: Eindhoven School of Education.
- Zeichner, K., & Noffke, S. (2001). Practitioner Research. In V. Richardson (Ed.), *Handbook of Research on teaching* (pp. 298-329). Washington DC: American Educational Research Association.

11. PRESENTATIES EN PUBLICATIES

Presentaties Wetenschappelijke Conferenties

Van der Steen, J., Timmermans, M., Ros, A., (2016). *The value of practice-based research in schools*. Symposium "Practice-based research by teachers: conditions for success". EAPRIL Conference "Challenges of the Digital Era for Education", November 22th - 25th, Porto, Portugal.

Ros, A., Van der Steen, J., Timmermans, M., (2015). *Teacher research that contributes to school development*. Round Table. EAPRIL Conference "Educating the generation of tomorrow", November 24th - 27th, Luxemburg Stad, Luxemburg.

Van der Steen, J., Timmermans, M., Ros, A., (2015). *Waarde van onderzoek in academische Opleidingsscholen*. Presentatie tijdens symposium "Onderwijsonderzoek met en door docenten in de onderwijspraktijk: condities voor succes", Onderwijs Research Dag 'Koersen op Kennis', 26 mei, Rotterdam.

Presentaties Studiedagen, Symposia voor de onderwijspraktijk

Van der Steen, J., Ros, A., Timmermans, M., (2016). *De waarde van de academische opleidingsschool*. Symposium "Praktijkonderzoek leeft! Op weg naar de toekomst". Steunpunt Opleidings-scholen PO en V). Utrecht, 12 oktober.

Timmermans, M., Van der Steen, J., Ros, A. (2016). *De waarde van onderzoek op de academische opleidingsschool*. Themabijeenkomst Primair Onderwijs & Voortgezet Onderwijs. Steunpunt Opleidingsscholen. Utrecht, 9 maart.

Ros, A., Van der Steen, J., Timmermans, M., (2016). *Praktijkonderzoek leeft! Op weg naar de toekomst*. Symposium. Primair Onderwijs & Voortgezet Onderwijs. Steunpunt Opleidingsscholen. Utrecht, 12 oktober.

Timmermans, M., Van der Steen, J., Ros, A. (2016). *De waarde van onderzoek op de academische opleidingsschool*. Presentatie op de Miniconferentie EAPRIL Cloud 7 'Kennisbenutting in scholen', Pabo Eindhoven, 22 april, Eindhoven.

Van der Steen, J., (2016). *De waarde van onderzoek op de academische opleidingsschool*. Presentatie Voorlopersgroep Opleiden in de School, Nijmegen, 1 april.

Van der Steen, J., Ros, A. (2016). *Praktijkonderzoek op school*. Workshop, Minisymposium 'De toekomst zal het leren!', Avans Hogeschool, Breda, 20 januari.

Publicaties

Timmermans, M., Van der Steen, J., Ros, A. (2016). *De waarde van de academische opleidingsschool*. Katern Praktijkonderzoek PO en VO. Utrecht: Steunpunt Opleidingsscholen.

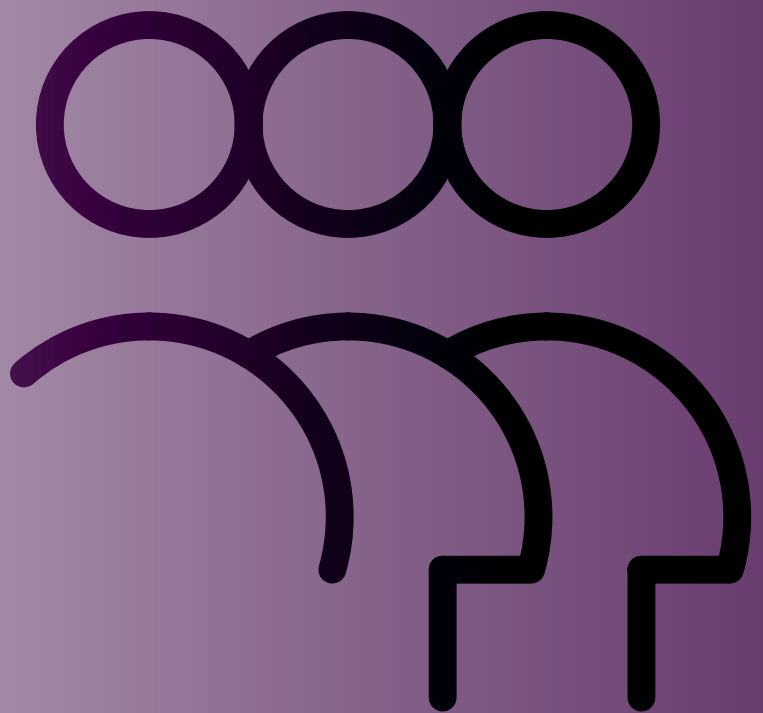
Aan de presentatie van ons onderzoek op de Eapril is gerefereerd in het volgende artikel: Marreveld, M. (2016). EAPRIL: Europees trefpunt voor onderzoek en praktijk. PO/VO Onderzoek. *Didactief. Januari/februari*.

Van de conferentie op 9 maart is een verslag verschenen bij Didactief Online: <http://www.didactiefonline.nl/41-nieuws/12727-als-onderzoek-de-school-in-komt>

Website van het Steunpunt Opleidingsscholen met inleidingen en posters: <http://www.steunpuntopleidingsscholen.nl/presentaties-en-posters-bijeenkomst-waarde-aos-beeld-online/>

12. BIJLAGEN

BIJLAGE 1.

INTERVIEWLEIDRAAD DEELONDERZOEK 1

ALGEMENE VRAGEN

1. Naam AOS
2. Aantal betrokken besturen
3. Aantal betrokken scholen
4. Aantal betrokken opleidingsinstituten
5. Wanneer gestart als AOS: jaar

VRAGEN OVER HET ONDERZOEK OP DE AOS VISIE

Visie

1. Wat is de visie van uw AOS op onderzoek?

Doelen

2. Welke doelen heeft uw AOS op het niveau van de individuele leraar/onderzoeker?
3. Welke doelen heeft uw AOS op het niveau van de school/locatie?
4. Welke andere doelen heeft uw AOS eventueel nog meer?

Opbrengsten

5. Welke opbrengsten heeft uw AOS tot nu toe bereikt op het niveau van de leraar?
6. Welke opbrengsten heeft uw AOS tot nu toe bereikt op het niveau van de school/locatie?
7. Welke andere opbrengsten heeft uw AOS tot nu toe bereikt?

Organisatie

8. Kunt u kort aangeven hoe de AOS op het niveau van het Partnerschap is georganiseerd?
9. Kunt u kort aangeven hoe de AOS op het niveau van de school is georganiseerd?
10. Welke functionarissen zijn er?
11. Welke activiteiten worden er op het niveau van het Partnerschap georganiseerd?
12. Welke activiteiten worden er op het niveau van de school georganiseerd?
13. Heeft uw AOS een onderzoeksagenda?
14. Zo ja, hoe wordt de onderzoeksagenda/worden de onderzoeksthema's vastgesteld?

Knelpunten

15. Wat ziet u als de belangrijkste knelpunten voor het realiseren van beoogde opbrengsten in de AOS?

Succesfactoren

16. Wat ziet u als de belangrijkste succesfactoren voor het realiseren van beoogde opbrengsten in de AOS?

BIJLAGE 2.

INSTRUCTIE EN FORMAT POSTERS

Op 9 maart presenteren van elke Academische Opleidingsschool een of meerdere onderzoekers samen een onderzoek dat representatief is voor het onderzoek van hun AOS.

De presentaties vinden plaats middels posters en hebben twee doelen:

- 1. Delen van onderzoekservaringen en – resultaten met onderzoekers van diverse AOS met elkaar.**
- 2. Verzamelen van data over de onderzoeken, hun opbrengsten en succes- en risicofactoren.**

De onderzoeken worden gepresenteerd middels een poster, een vast format.

Op de poster worden aan de linkerkant de 'gewone' onderzoeksstappen gepresenteerd. De rechterkant van de poster geeft informatie over de randvoorwaarden en organisatie van het onderzoek.

Alle onderdelen die in het format zitten, komen op elke poster terug.

Graag de nummering aanhouden. Wanneer vragen/onderwerpen niet van toepassing zijn, komt daar niets te staan.

In dit document staat nog een korte toelichting op de punten die in elk van de vakken aan de orde komen.

Naast het 'invullen' van de poster, zijn de onderzoekers vrij om hun eigen kleur aan de poster te geven. Letterlijk, door de kleuren van de achtergrond en de vakken te veranderen, door te spelen met lettertype en –grootte, eventueel een schema of foto toe te voegen en natuurlijk door het eigen logo af te beelden.

We ontvangen de poster graag uiterlijk 1 maart 2016 retour, als ppx-bestand en als pdf.

Wij zorgen voor het drukken van de poster en brengen hem mee naar de presentatie.

Na de presentatie houden we de poster nog even in ons bezit; we hangen ze ook op tijdens het congres van het Steunpunt Opleidingsscholen. Daarna krijgen de onderzoekers hun poster terug.

Het verzoek aan de onderzoekers is om, behalve de poster, ook de producten die het onderzoek hebben opgeleverd (kijkwijzers, voorbeeldlessen, etc) mee te sturen (indien mogelijk) én mee te brengen naar de presentatie op 9 maart.

Tot slot: als opbrengst van ons onderzoek leveren we input voor een webbased document. Hier worden ook de onderzoeken gepresenteerd. Dat betekent dat we de posters, opbrengsten en een audio-opname van de presentatie opnemen.

Voor vragen, kunnen jullie terecht bij ons!

Alvast bedankt en veel succes!

TITEL

Onderzoekers (Naam + functie + onderzoekservaring)

AANLEIDING, DOEL EN THEMA ONDERZOEK

BLAUWE VAKKEN:	GELE VAKKEN:
<ul style="list-style-type: none"> • Wat was het onderwerp van het onderzoek? • Wat was in jouw beleving de aanleiding voor het onderzoek? • Wat was het doel van het onderzoek?	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe zijn jullie tot dit onderzoeksonderwerp gekomen? • Wie was initiatiefnemer? • Wie waren vanuit de school betrokken bij het bepalen van het onderzoeksonderwerp?
	<ul style="list-style-type: none"> • Was het voor jouw belangrijk om onderzoek te doen naar dit onderzoeksonderwerp? • Waarom?
	<ul style="list-style-type: none"> • Was het voor de school belangrijk dat er onderzoek werd gedaan naar dit onderwerp? Waarom? • Was het onderzoeksthema een speerpunt op school? • Speelde dit thema al lang op school?

UITVOERING VAN HET ONDERZOEK

BLAUWE VAKKEN:	GELE VAKKEN:
<ul style="list-style-type: none"> • Hoe zag de uitvoering van het onderzoek er uit? <p>Denk aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat waren de stappen in het onderzoeksproces? • Beschrijf je Methode:<ul style="list-style-type: none"> - Instrumenten - Respondenten - Duur/periode	<ul style="list-style-type: none"> • Met wie heb je samengewerkt (vanuit de school en daarbuiten) in de uitvoering?
	<ul style="list-style-type: none"> • In welke fases is meegedacht en door wie?
	<ul style="list-style-type: none"> • Kreeg je voldoende ondersteuning bij de uitvoering? • Hoe zag die ondersteuning er uit? • Wat waren knelpunten in de ondersteuning?
	<ul style="list-style-type: none"> • Wat heeft het onderzoek jou/jullie als onderzoekers opgeleverd? Wat hebben jullie geleerd?
	<ul style="list-style-type: none"> • Wat heeft het onderzoek de school opgeleverd?

KENNISDELING

BLAUWE VAKKEN:	GELE VAKKEN:
<ul style="list-style-type: none"> • Hoe heeft kennisdeling over de resultaten van het onderzoek plaatsgevonden?	<ul style="list-style-type: none"> • Wie hebben er initiatief genomen om de resultaten van het onderzoek te delen? Op welke momenten? • En maak een inschatting: Hoeveel mensen in school (welke) hebben de resultaten ontvangen (rapport, samenvatting of uitnodiging tot presentatie)? Hoeveel mensen hebben het gelezen / de presentatie bijgewoond?

IMPLEMENTATIE RESULTATEN

BLAUWE VAKKEN:

- Wat is de opbrengst en de impact van het onderzoek geweest?

Denk aan:

- Tot welke inzichten/aanbevelingen heeft het onderzoek geleid waar je iets aan hebt had? Het gaat hier om kennis, wat weet je nu meer?
- Heeft er een verandering in je denken of gedrag plaatsgevonden door de uitvoering van het onderzoek? Dus door het onderzoeksproces. Zo ja welke verandering dan?
- Welke producten of instrumenten heeft het onderzoek opgeleverd (checklist, stappenplan, vragenlijst, voorbeeldlessen, ...)? Op welke manier heb je er wat aan?
- Tot welke inzichten/aanbevelingen heeft het onderzoek geleid waar de school iets mee kon? N.B. Hier gaat het om kennis, wat weten jullie nu meer?
- Welke producten of instrumenten heeft het onderzoek opgeleverd (checklist, stappenplan, vragenlijst, voorbeeldlessen, ...)? waar de school iets aan had? Op welke manier heeft de school er wat aan gehad?
- Heeft het onderzoek geleid tot een uitgebreider begrippenkader bij de leraren over het onderzoeksthema? Bijvoorbeeld dat ze verschillende soorten feedback kunnen onderscheiden of een scherpere, gezamenlijke definitie van zelfstandig leren.
- Heeft het onderzoek geleid tot een andere aanpak of organisatie van het onderwijs in je school? Waarom wel/niet? Zo ja wat is de verandering geweest en is dit ook een verbetering?

GELE VAKKEN:

- Wie maakt gebruik van de resultaten?
- Welke condities hebben ervoor gezorgd dat opbrengsten van het onderzoek zijn gebruikt?
- Welke succesfactoren en knelpunten deden zich voor bij het gebruik van de resultaten?
- Hoe had de school ervoor kunnen zorgen dat de opbrengst van het onderzoek voor de school(ontwikkeling) nog groter was?

BIJLAGE 3.

CODEBOEK ANALYSE INTERVIEW NRO OVERZICHTSSTUDIE AOS

A. BESCHRIJVING ELEMENTEN IN DE VISIE

1. Schoolontwikkeling

'Schoolontwikkeling' wordt als doel genoemd in de visie of er wordt gesproken over een ontwikkeling/verbetering/verandering die breder is dan één individu of klas, bijvoorbeeld geldend voor een heel team/sectie, meerdere teams/secties of de hele school.

2. Onderzoekscultuur

Er wordt genoemd dat iedereen een onderzoekende houding heeft, onderzoekend handelt of onderzoek gebruikt. Ook als er wordt genoemd dat binnen de school gewerkt wordt als of met leergemeenschap(pen) die onderzoek als instrument gebruiken en wanneer er gesproken wordt van een verankering van een onderzoekende manier van werken

3. Onderzoek door studenten

Er wordt nadrukkelijk genoemd dat studenten onderzoek doen

4. Professionele ontwikkeling

Professionele ontwikkeling of het leren van leraren/andere betrokkenen wordt als doel genoemd van onderzoek of onderzoek wordt gezien als middel bij professionalisering of professionele leerstrategie.

5. Verbetering kwaliteit van het onderwijs

Dit kan gaan om de verbetering van de kwaliteit van het onderwijs van minimaal één docent waarbij meestal de link naar het leren van de leerlingen wordt gelegd.

6. Verbinden Opleiden en/of onderzoek en/of schoolontwikkeling

In de visie wordt het verbinden van onderzoek met opleiden en/of schoolontwikkeling genoemd als belangrijk element. Dat kan zowel zijn in het kader van OidS als in het verbinden van onderwijsonderzoek en onderwijspraktijk.

B. BESCHRIJVING DOELEN EN OPBRENGSTEN OP NIVEAU INDIVIDUELE LERAAR

1. Onderzoekende houding

Kenmerken zoals beschreven door Bruggink en Harinck 2012

2. Onderzoeksvaardigheden

Vaardigheden leren om onderzoek te kunnen doen

3. Verbeterd handelen handelen in de klas

Onderzoeksvaardigheden, onderzoeksresultaten of kennis opgedaan tijdens het onderzoeksproces daadwerkelijk toepassen in de klas .

4. Begeleiden studenten bij onderzoek

Het kunnen begeleiden van studenten bij onderzoek

5. Leren functioneren in PLG/kenniskring/COP

Dat leraren leren hoe ze het beste kunnen werken in een leergemeenschap

6. Inhoudelijke professionalisering

Leren over het onderwerp van het onderzoek

7. Onderzoek als professionele leerstrategie

De docent leert hoe hij/zij onderzoek kan inzetten als professionele leerstrategie

8. Kennisdeling en kenniscreatie

Kennisdeling, kenniscreatie of allebei worden genoemd

9. Kennis en inzicht in innovatie van het onderwijs

De docent leert over hoe innovaties in het onderwijs in zijn werk gaan, wat kom je tegen, wat gebeurt er, wat heb je nodig?

10. Interessanter werk voor leraren

Doordat leraren de kans krijgen om zich te professionaliseren met onderzoek wordt hun werk uitdagender, aantrekkelijker

11. Betrokkenheid, eigenaarschap en draagvlak schoolontwikkeling

Doordat leraren een rol krijgen in het onderzoek ten behoeve van schoolontwikkeling raken ze meer betrokken bij de schoolontwikkeling waardoor er meer eigenaarschap en draagvlak ontstaat en ze ook anderen beter kunnen enthousiasmeren

12. Begeleiden leerling onderzoek

Dat leraren beter weten hoe ze ook leerlingonderzoek kunnen begeleiden

13. Kunnen vertalen van onderzoeksresultaten naar verbeteracties

Het kunnen gebruiken van onderzoeksresultaten uit eigen of andermans onderzoek voor plannen van verbeteracties in de praktijk

C. BESCHRIJVING DOELEN EN OPBRENGSTEN OP SCHOOL/LOCATIE NIVEAU

1. Beter onderbouwd beleid (feedbackfunctie ook in het kader van kwaliteitszorg)

In scholen wordt onderzoek gebruikt om beleid te onderbouwen

2. Betrokkenheid, eigenaarschap en draagvlak bij onderwijs/schoolontwikkeling (breder dan het individu)

Doordat leraren een rol krijgen in het onderzoek ten behoeve van schoolontwikkeling raken ze meer betrokken bij de schoolontwikkeling waardoor er meer eigenaarschap en draagvlak ontstaat

3. Onderzoekscultuur (lerende organisatie)

Er wordt genoemd dat iedereen een onderzoekende houding heeft, onderzoekend handelt of onderzoek gebruikt. Ook als er wordt genoemd dat binnen de school gewerkt wordt als of met leergemeenschap(pen) die onderzoek als instrument gebruiken en wanneer er gesproken wordt van een verankering van een onderzoekende manier van werken. Houdt ook in aanwezige expertise op onderzoek doen en begeleiden

4. Kenniskringen/onderzoeksgroepen

Doel is dat er kenniskringen en onderzoeksgroepen in de school aanwezig zijn

5. (Planmatige) Schoolontwikkeling

De scholen pakken hun schoolontwikkeling planmatig aan door het gebruik van de onderzoekscyclus of er is sprake van schoolontwikkeling door de dialoogfunctie van onderzoek in de school

6. Collectieve professionalisering (inhoud en onderzoek)

Leraren en studenten, docenten samen of docenten met studenten, leren gezamenlijk over het doen van onderzoek en/of inhoud door geplande professionalisering

7. Verhogen kwaliteit school en onderwijs

Het onderzoek in de school heeft als doel de kwaliteit van het onderwijs en de school te verbeteren

8. Expertisecentra

Doel is dat de scholen expertisecentra worden voor onderzoek en onderwijs

9. Verankering in eigen en bestuurlijke organisatie onder meer door infrastructuur

In de scholen wordt ervoor gezorgd dat onderzoek een vaste plek krijgt onder meer door het creëren van een infrastructuur voor onderzoek

10. Kennisdeling en kenniscreatie

Kennisdeling, kenniscreatie of allebei worden genoemd

11. Kwaliteitsborging van opleiding en onderzoeksprocessen

De samenwerking en het onderzoek zorgt voor kwaliteitsborging van onderwijs en onderzoek

12. Verbinding schoolontwikkeling, opleiden en onderzoek

Het verbinden van onderzoek, opleiden en schoolontwikkeling wordt als doel genoemd

13. Leerlijn onderzoek leerlingen

De ontwikkeling van een leerlijn onderzoek voor leerlingen

14. Resultaten van onderzoek AOS zichtbaar maken

Doel is om ook de resultaten van onderzoek in de AOS-en in kaart te brengen, zowel de opbrengsten voor de professionalisering als school/onderwijsontwikkeling

D. BESCHRIJVING OVERIGE DOELEN EN OPBRENGSTEN OP AOS NIVEAU

1. Kennisdeling

Delen van kennis van processen en resultaten van onderzoek

2. Goede gezamenlijke praktijkopleiding

Het samen vormgeven en verzorgen van een goede praktijkopleiding van studenten/leraren in opleiding

3. Onderzoek integreren in leren en werken/onderzoekende houding

Beelden, handvatten en werkwijzen voor het stimuleren van en werken met een onderzoekende houding en onderzoekend handelen

- 4. AOS onderzoek koppelen aan andere ontwikkelingen/projecten**
Scholen en opleidingen zijn betrokken bij vele andere projecten en ontwikkelingen ze kunnen zich tot doel stellen om dit te verbinden met de activiteiten en doelen inde AOS
- 5. Versterking samenwerking**
Versterking samenwerking tussen partners AOS en met partners daar buiten
- 6. Bijdrage onderzoekskwaliteit**
Bijdrage kunnen leveren aan de onderzoekskwaliteit van onderzoek in de scholen
- 7. Kennisbenutting**
Gebruiken van kennis uit en ervaringen met onderzoek
- 8. Gezamenlijk onderzoek doen/ flankerend onderzoek doen/ onderzoeksagenda**
Het gezamenlijk oppakken van onderzoek door partners AOS, dat kan door een gezamenlijke onderzoeksagenda, gezamenlijke onderzoeksprojecten of betrokkenheid bij elkaars onderzoeken

E. BESCHRIJVING KNELPUNTEN

- 1. Financiering**
(Voldoende) geld voor de AOS
- 2. Koppelen studentonderzoek aan docentonderzoek en schoolontwikkeling**
De moeilijkheden rondom het koppelen van studentonderzoek aan docentonderzoek en schoolontwikkeling om op die manier bij te dragen aan schoolontwikkeling
- 3. Afname studenten**
Scholen krijgen minder studenten
- 4. Tijd en prioritering van onderzoek in de waan van alledag**
Alles wat te maken heeft met het feit dat onderzoek verloren gaat in de waan van alledag doordat het primaire proces onderwijs is en dat daarom voorrang krijgt of doordat er te weinig tijd wordt gereserveerd of het tempo van onderwijs en onderzoek zo van elkaar verschillen
- 5. Steun/voorbeeldrol schoolleider**
Problemen rondom de rol van de schoolleider zowel ondersteunend als ook voorbeeldrol
- 6. Kennisdeling**
Onvoldoende kennisdeling
- 7. Personele wisselingen**
Wisselingen van collega's bijvoorbeeld in de kenniskring of als onderzoekscoördinator
- 8. Complexiteit van verschillende partners/verschillende belangen**
De moeilijkheden rondom het werken met verschillende partners en belanghebbenden
- 9. Kwaliteit onderzoek**
Dat de onderzoekskwaliteit te wensen over laat
- 10. Communicatie in de school**
Moeilijkheden rondom communicatie in scholen
- 11. Het is echt een (leer/ontwikkel) proces (gaat traag)**
De ontwikkeling gaat traag
- 12. Draagvlak/eigenaarschap**
Problemen m.b.t. te weinig draagvlak en eigenaarschap als het gaat om de aos en of onderzoek in de school
- 13. Docenten die individueel geïsoleerd onderzoek uitvoeren**
Docenten die te individueel te werk gaan in hun onderzoek wat later problemen oplevert in kwaliteit en draagvlak, wat schoolontwikkeling bemoeilijkt.
- 14. Overige knelpunten**
Knelpunten die maar één keer genoemd worden door één respondent in PO of VO/MBO en niet onder één van de andere categorieën kan worden ondergebracht

F. BESCHRIJVING SUCCESFACTOREN

1. *Gesprekken over onderwijs en onderzoek*

Dat naar aanleiding van het onderzoek in de school gesprekken worden gevoerd over onderwijs en onderzoek

2. *Netwerken*

Creëren van netwerken om in samen te werken binnen het samenwerkingsverband

3. *Ruimte geven*

Leraren ruimte geven

4. *Begeleiding van onderzoek (door begeleiders in de opleiding bv.)*

De organisatie en uitvoering van begeleiding van onderzoek van studenten en leraren

5. *Ontwikkelscan/onderzoeksagenda die richting geeft voor ontwikkeling en onderzoek*

Richtinggevend document

6. *Financiering/Geld/Tijd/Facilitering*

Alles wat te maken heeft met facilitering in tijd en geld op alle niveaus

7. *Praktijkonderzoek dat bijdraagt aan schoolontwikkeling*

Onderzoek dat niet alleen opbrengsten heeft voor de individuele leraar maar ook voor anderen en schoolontwikkeling

8. *(Collectieve) Professionalisering*

Professionalisering van leraren ter voorbereiding op onderzoek doen en onderzoekend werken

9. *Steun/voorbeeldrol schoolleider/CvB/Schoolbestuur*

De rol van de schoolleider zowel ondersteunend als ook voorbeeldrol

10. *Professionele/onderzoekende cultuur*

Uitspraken over een ondersteunende cultuur voor onderzoek in de school

11. *Studenten (onderdeel van de school)*

Dat er studenten in de school aanwezig zijn

12. *Samenwerking/communicatie*

Goede samenwerking en communicatie tussen partners

13. *Meerwaarde zien van/eigenaarschap voor/betrokkenheid bij/draagvlak voor de aos en onderzoek in de school*

Dat meer mensen het belang voelen, zich eigenaar voelen van en betrokken zijn bij deze ontwikkeling aos en het onderzoek in de school

14. *Coördinatoren/Kartrekkers*

Functionarissen die de ontwikkeling gaande houden

15. *Kennisdeling*

Delen van kennis van processen en resultaten van onderzoek

16. *Overige succesfactoren*

Succesfactoren die maar één keer genoemd worden door één respondent in PO of VO/MBO en niet onder één van de andere categorieën kan worden ondergebracht

BIJLAGE 4. VOORBEELDPOSTER

Gemotiveerd begrijpend lezen

Onderzoeker 1: *Lars van Vugt* LIO student Fontys Pabo Den Bosch 2014-2015
 Onderzoeker 2: *Janneke van Tuijl*, lid onderzoeksgroep & waarnemend onderzoeksbegeleider 2014-2015
 Onderzoeker 3: *Dianne Romijn*ders, onderzoeksbegeleider

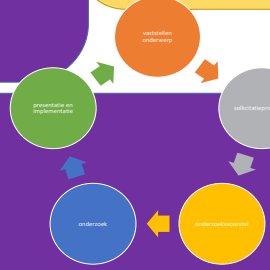
Onderzoeker 1: positieve ervaring met de ondersteuning en samenwerking in de onderzoeksgroep.
 Onderzoeker 2: Betrokkenheid is waardevol, let op dat studenten wel zelf actief blijven.
 Onderzoeker 3: Planmatig werken aan schoolontwikkeling is top!

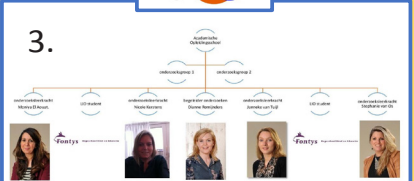
ONDERWERP

- Onderwerp: *Motiveren van leerlingen tijdens begrijpend lezen met inzet van moderne middelen op gebied van ICT.*
- Aanleiding: *Structureel uitblijven van hoge Cito resultaten binnen begrijpend lezen en signalen van motivatieproblemen bij leerlingen.*
- Doel: *Meer motivatie en optimale inzet van moderne middelen tijdens de begrijpend leeslessen.*

- Onderwerp: Meerjaren Schoolplan n.a.v. teammomenten en landelijke ontwikkelingen → Jaarplan → Onderzoeksonderwerp
- Onderzoeker(s): De onderzoeksbegeleider heeft de *Master Leren en Innoveren* afgerond. De overige leden van de onderzoeksgroep kunnen wisselend zijn op basis van affiniteit met onderzoek doen en/of het onderwerp.
- School: Het onderwerp dat gekozen wordt houdt altijd *direct verband* met het schoolplan.

UITVOERING

- Stappen in het onderzoeksproces:

- Onderzoeksmethode:
  - Documentanalyse, interviews met leerkrachten en een groepsinterview n.a.v. interventies.
  - Respondenten: leerkrachten groep 5-6-7
  - Periode: september 2014 – mei 2015
- Resultaten:
  - De tool 'Padlet' werkt motiverend tijdens de begrijpend leeslessen, op de korte termijn.
  - *Checklist* met actiepunten om dit motiverende effect te behouden, verspreiden en vergroten.

- Fontys, team onderzoeksgroep.
- Input Team

-

Opbrengsten	Kansen
6. kennis	5. vervanging
6. onderzoekende houding	5. Uitvoering onderzoek versus hectiek van de dag.
7. concrete actiepunten	5. Actieve rol student behouden
7. professionele cultuur	

KENNISDELING

- Delen van resultaten:
  - Nieuwsbrief team
  - Teamoverleg oktober onderzoeksvoorstel
  - Teamoverleg juni: eindpresentatie
- Team en Fontys HKE

- Jaarplanning teamoverleg voor terugkoppeling en jaarplanning van de bijeenkomsten van de onderzoeksgroepen wordt gedaan door de onderzoeksbegeleider van de AOS.
- Alle collega's zijn op de hoogte van het onderzoeksvoorstel en de eindresultaten door de terugkoppeling tijdens het teamoverleg. Tussentijds worden zij d.m.v. een nieuwsbrief op de hoogte gehouden.

IMPLEMENTATIE

- Welke concrete producten heeft het onderzoek opgeleverd?
  - De *checklist* waarop de concrete vertaling voor de school staat.
- Wat is er gedaan met de resultaten/opbrengsten van het onderzoek?
  - *Stap 1* van de checklist is in werking. Implementatie van de nieuwe tablets wordt gedaan
- Is er iets veranderd in je eigen denken/gedrag door het onderzoek?
  - *Onderzoekende houding* wordt versterkt, belang van ICT op motivatie wordt verder onderbouwd.
- Wat is er op school veranderd door het onderzoek?
  - *Focus* op het belang van moderne middelen bij het motiveren van leerlingen.

- Management Team* en *ICT'ers* werken op dit moment met de opbrengsten middels de checklist.
- Voorwaarden* zijn met name beschikbare tijd (Taakbeleid) en financiële middelen.
- Aandacht* gaat uit naar de implementatie van de middelen, er is geen zicht op het gebruik van de tool op dit moment.

BIJLAGE 5. TOTAALTABELLEN KNELPUNTEN EN SUCCESFACTOREN

A. TOTAALTABEL GENOEMDE KNELPUNTEN UIT INTERVIEWS

KNELPUNTEN		PO	VO	TOTAAL
1	Financiering	6	2	8
2	Koppelen studentonderzoek aan docentonderzoek en schoolontwikkeling	1	5	6
3	Afname studenten	2	1	3
4	Tijd en prioritering van onderzoek in de waan van alledag	3	5	8
5	Steun/voorbeeldrol schoolleider	0	7	7
6	Kennisdeling	1	2	3
7	Personele wisselingen	3	1	4
8	Complexiteit van verschillende partners/verschillende belangen	5	8	13
9	Kwaliteit onderzoek	2	1	3
10	Communicatie in de school	0	2	2
11	Het is echt een (leer/ontwikkel) proces (gaat traag)	2	1	3
12	Draagvlak/Eigenaarschap	1	4	5
13	Docenten die individueel geïsoleerd onderzoek uitvoeren	0	4	4
14	Overig: Onderzoekend houding	1	0	1
14	Overig: Begeleiding	1	0	1
14	Overig: Voldoende kennis	1	0	1
14	Overig: Geen onderzoeksagenda	1	0	1
14	Overig: Versnippering van projecten	1	0	1
14	Overig: Beelden bij onderzoek	1	0	1
14	Overig: Onderzoeksbegeleiding studenten op afstand	0	1	1
14	Overig: zijn afhankelijk van studenten	0	1	1
14	Overig: Praktische problemen als roostering	0	1	1
14	Overig: Geen passende resultaten waar scholen iets aan hebben	0	1	1
14	Overig: Tempo van onderwijs en onderzoek	0	1	1
TOTAAL		32	48	80

B. TOTAALTABEL GENOEMDE SUCCESFACTOREN UIT INTERVIEWS

SUCCESFACTOREN		PO	VO	TOTAAL
1	Gesprekken over onderwijs en onderzoek	0	3	3
2	Netwerken	0	2	2
3	Ruimte geven	0	2	2
4	Begeleiding van onderzoek (door begeleiders in de opleiding bv.)	2	3	5
5	Ontwikkelscan/onderzoeksagenda die richting geeft voor ontwikkeling en onderzoek	1	1	2
6	Financiering/Geld/Tijd/Facilitering	6	7	13
7	Praktijkonderzoek dat bijdraagt aan schoolontwikkeling	3	1	4
8	(Collectieve) Professionalisering	1	2	3
9	Steun/voorbeeldrol schoolleider/CvB/Schoolbestuur	4	8	12
10	Professionele/onderzoekende cultuur	3	4	7
11	Studenten (onderdeel van de school)	2	2	4
12	Samenwerking/communicatie	5	9	14
13	Meerwaarde zien van/eigenaarschap voor/betrokkenheid bij/draagvlak voor onderzoek	8	8	16
14	Coördinatoren/Kartrekkers	2	4	2
15	Kennisdeling	1	3	4
16	Overig: Open mind	1	0	1
16	Overig: Laagdrempelig	1	0	1
16	Overig: Ruimte voor PLG's	1	0	1
16	Overig: Lange adem	1	0	1
16	Overig: Onderzoek ingebed in opleiding	1	0	1
16	Overig: Verbinding theorie en praktijk	1	0	1
16	Overig: Diversiteit	0	1	1
16	Overig: Samenhang	0	1	1
16	Overig: Bruikbare opbrengsten uit onderzoek	0	1	1
16	Overig: Onderzoeksprijs voor bachelors	0	1	1
TOTAAL		44	63	107

BIJLAGE 6. CASEBESCHRIJVINGEN AOS PO

1. PO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL DE BASIS

Kenmerken

AOS De Basis bestaat sinds 2011 en werkt nauw samen met het schoolbestuur Delta (eveneens AOS); beiden werken samen de Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN). Tot AOS De Basis horen 10 basisscholen. AOS De Basis wil uitbreiden tot 18 basisscholen.

Doelen en opbrengsten

De AOS wil dat opleiding, onderzoek, innovatie en schoolontwikkeling elkaar versterken. Gestreefd wordt naar een onderzoekende, nieuwsgierige houding bij studenten en leraren, betere onderzoeksvaardigheden en leraren die meer onderzoekend in de klas staan. Ook beoogt men professionele leergemeenschappen ten behoeve van schoolontwikkeling waarin van elkaar wordt geleerd. De AOS-coördinator geeft aan dat op de scholen een onderzoekscultuur gaat ontstaan.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Ontwikkelingen op het gebied van Sociaal Emotionele Ontwikkeling (SEO)

Veel mini-onderzoekjes van 2e jaars studenten met eigen deelvragen rondom een centrale vraag.

Uitvoering

Het onderzoek wordt uitgevoerd door een onderzoeksgroep van vijf tweedejaars studenten en een pabo-docent. Ook is de kenniskring betrokken met daarin: 3 leerkrachten, de directeur, de schoolopleider, en de pabodocent. De studenten hebben zes woensdagen gewerkt aan het beantwoorden van de door de school gestelde onderzoeksvraag: wat gebeurt er concreet in de klas met de resultaten van door de school gehanteerde leerlingvolgsystemen op het gebied van sociaal emotionele ontwikkeling (SEO). Elke student onderzoekt een zelf gekozen deelvraag. Knelpunten vormen de relatief korte tijd waarin de onderzoekjes plaatsvinden, de kleinschaligheid en de veranderende roosters van de pabo.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderwerp wordt bepaald door het managementteam van de school en komt voort uit het jaarplan van de school. Doel is het realiseren van een doorgaande lijn in de school met betrekking tot het omgaan met gegevens uit leerlingvolgsystemen op het gebied van SEO.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Tijdens de uitvoering van het onderzoek heeft de kenniskring drie keer met de studenten meegekeken. De andere leerkrachten zijn niet direct betrokken bij het onderzoek. De resultaten en rapportages zijn agendapunten tijdens bouw- en teamvergaderingen. De bouwleiders en de directeur nemen hiervoor het initiatief. Het onderzoek wordt ook door de studenten gepresenteerd in de kenniskring (met studenten, pabo-docent en schoolopleider).

De impact van het onderzoek

De werkgroep pakt de aanbevelingen op en gaat na welke acties nodig zijn. Het onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat het team niet eenduidig omgaat met de resultaten van de SEO-observatielijst. Er zijn aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

2. PO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL DELTA

Kenmerken

AOS Delta is een AOS sinds 2006, bestaande uit 1 schoolbestuur (Delta) met scholen in Arnhem en omgeving en de Achterhoek en 1 opleiding: de HAN pabo. In totaal zijn 13 scholen actief in de AOS. Er bestaat intensieve samenwerking tussen AOS Delta en AOS de Basis.

Doelen en opbrengsten

Binnen AOS Delta staat het stimuleren van de onderzoekende houding centraal. Hiervoor wordt in elke basisschool door een kenniskring onderzoek uitgevoerd gericht op verbetering van de eigen onderwijspraktijk. De basisschool bepaalt het schoolontwikkelthema en de onderzoeksvragen die centraal staan in het praktijkonderzoek. Leerkrachten en studenten voeren deelonderzoeken uit. Studenten kunnen via een scholenmarkt op een deelonderzoek inschrijven. In de school zijn daarnaast Xperium-ontwikkelkringen waarin ook onderzoek centraal staat. Elke school heeft een onderzoeksplan. Via LEROPO worden deze plannen gebundeld naar regionale agenda met deelonderzoeken.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Het stimuleren van een onderzoekende houding

Onderzoekend leren verbindt het leren van leerlingen, leerkrachten en studenten.

Uitvoering

Het onderzoek wordt uitgevoerd op de Gazelle door een kenniskring. In de kenniskring zitten de directeur, een leerkracht/OJW specialist, de schoolopleider en een pabo docent. Daarnaast nemen leerkrachten uit de 3 bouwen en de studenten uit de kern- en afstudeerfase deel. Er worden schoolprojecten onderzoekend leren voorbereid en doelgericht geëvalueerd in verschillende deelonderzoeken. Dit is onderdeel van de onderzoeksleerlijn en vindt plaats in samenwerking met WKRU en HAN.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het stimuleren van de onderzoekende houding en onderzoekend leren op alle niveaus staat vanaf de start van De Gazelle, als nieuwe school, centraal. Het is onderdeel van het schoolontwikkelplan.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Alle collega's zijn bij de schoolprojecten betrokken en op die manier ook op de hoogte van de resultaten en ambities. De kenniskring voert het onderzoek uit waarbij 2e -, 3e jaars en lio-studenten deelonderzoeken uitvoeren. De resultaten en opbrengsten worden gedeeld en geëvalueerd tijdens studiedagen en bouw- en teamvergaderingen, binnen LEROPO - de miniconferentie van de drie schoolbesturen in Arnhem- en de Winterschool van WKRU.

De impact van het onderzoek

Het onderzoek heeft een concreet projectplan opgeleverd waarmee voor groep 1 t/m 8 doelgericht en in een doorgaande lijn projecten worden voorbereid, verduurzaamd en verantwoord. Leraren ervaren dat er meer vragen gesteld worden door leerlingen en dat ze een positief kritische houding ten aanzien van onderzoekend leren ontwikkelen. Rondom de AOS is een structuur vormgegeven waar kleine successen gevierd worden. De resultaten van het onderzoek zijn opgenomen in deel 5 van wetenschappelijke doorbraken de klas in en worden gebruikt als inspiratie voor andere AOS scholen.

3.

PO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL MIDDEN LIMBURG

Kenmerken

AOS Midden Limburg is AOS sinds 2012, en bestaat uit 7 schoolbesturen en 1 opleiding: de Nieuwste Pabo. In totaal zijn 6 scholen actief in de AOS. Er wordt intensief samengewerkt met AOS Zuyd/Zuid Limburg.

Doelen en opbrengsten

De academische basisschool verbindt het opleiden van leraren met het verrichten van praktijk-onderzoek en schoolontwikkeling. Basisscholen en pabo zijn Partners in Leren. Het doel is dat de AOS een bijdrage levert aan planmatige schoolontwikkeling, door het uitvoeren van onderzoek dat gericht is op onderwerpen en opbrengsten die daarbij aansluiten. Hiertoe zijn ook Community of Practice (CoP) gerealiseerd. Alle leerkrachten participeren afwisselend in een CoP, zodat zij leren literatuur te gebruiken en op een systematische en cyclische manier onderzoek te doen.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Effectief spellingonderwijs

Onderzoek in literatuur door CoP gericht op verbetering van de eigen praktijk.

Uitvoering

Het onderzoek is uitgevoerd het team onder leiding van de CoP (vier leerkrachten, een kartrekker en minimaal één 4ejaars stagiaire per schooljaar). Het onderzoek is gestart met een probleemanalyse waaruit bleek dat een doorgaande lijn in het spellingonderwijs ontbrak, leraren ontevreden waren en leerlingen weinig spellingbewustzijn hadden en moeite met de transfer naar andere vakken. Literatuur is gebruikt om theoretische kennis over effectief spellingonderwijs te verzamelen. Op basis van de fasen effectief spellingonderwijs zijn didactische werkvormen geselecteerd die in de eigen praktijk gebruikt zijn in aanvulling op de spellingmethode. De leerkrachten hebben ook taalgebruik en regelhantering met elkaar afgestemd. De spellingresultaten zijn vervolgens vier jaar gevolgd om de opbrengsten te meten.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Dat de spellingresultaten slecht waren werd door iedereen als een probleem ervaren en werd zelfs aan de koffietafel besproken. Hiermee is het onderwerp een speerpunt binnen de school geworden waarvan het team ook de urgentie ervaarde.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

De CoP voerde het onderzoek uit. Het team is betrokken geweest bij het verzamelen van data en het meedenken over de te nemen stappen. De stand van zaken van het onderzoek en ontwikkelingen rondom de leerlijn werden besproken tijdens de cluster- en plenaire vergaderingen, maar ook informeel tijdens koffietafelgesprekken. Tijdens de clustervergaderingen werd ook uitgewisseld over de didactische werkvormen.

De impact van het onderzoek

Het onderzoek heeft veel impact gehad. Er is een nieuwe taal- en spellingmethode aangeschaft; de keuze is gebaseerd op de theoretische inzichten. De didactische werkvormen zijn verzameld in een spellingboekje dat nog steeds naast de methode gebruikt wordt. En natuurlijk, als belangrijkste uitkomst zijn de spellingresultaten van leerlingen uit groep 3-8 in vier jaar sterk verbeterd.

4. PO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL PO ASKO SCHOLEN

Kenmerken

ASKO is een schoolbestuur van 13 scholen, waarvan er 7 samenwerken met de pabo van de Hogeschool van Amsterdam en de Universitaire Pabo (Upva) in de Academische opleidingsschool. Het partnerschap ziet in de Universiteit van Amsterdam een mogelijke nieuwe partner. De AOS is actief sinds 2006 en onderhoudt intensief contact met de AOS van Staij.

Doelen en opbrengsten

ASKO zet in op het ontwikkelen van een onderzoekende houding en voor de leerkrachten met de academische pabo als achtergrond het leren uitvoeren van praktijkonderzoek. Het gaat zowel om professionalisering op inhoud en onderzoeksvaardigheden als om samen onderzoekend werken aan voor de school relevante thema's. Doel is om nieuwe relevante theoretische inzichten de school in te halen en daar beleidskeuzes op te baseren. De ambitie is om als AOS te komen tot een duurzame onderzoeksagenda waarin doelen bovenschools én op partnerschapniveau zijn afgestemd. Kennis delen met de andere scholen van ASKO en in de regio speelt daarin ook een rol. Gerealiseerd is dat leerkrachten nieuwsgieriger zijn en de 7 ASKO scholen rijke leeromgevingen bieden aan studenten en leerlingen. Voorzichtig durft men te concluderen dat ook de leerlingresultaten beter worden.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Implementatie van Positive behaviour support (PBS) op de Admiraal de Ruyterschool

Gemengde onderzoeksgroep met eigenaarschap, betekenis en dialoog als fundamen.

Uitvoering

Op school is een onderzoeksgroep gestart om de implementatie van PBS (Positive Behavioral Support) te onderzoeken. In de onderzoeksgroep participeren drie verschillende leerkrachten van de school, een student, een begeleider van de Upva en een onderzoeksbegeleider die meedenkt en literatuur aandraagt. Om het onderzoek als groep uit te kunnen voeren en het van betekenis te laten zijn voor de school is in elk van de groepsbijeenkomsten stilgestaan bij eigenaarschap, betekenis en dialoog. De onderzoeksgroep is 6 keer bij elkaar gekomen. De student heeft het overgrote deel van dit onderzoek uitgevoerd. Het onderzoek besloeg een schooljaar.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het team heeft naar aanleiding van een studiedag besloten dit onderwerp op te pakken waarna er door directie en onderzoeksbegeleider een onderzoeksvraagstuk van gemaakt is.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Collega's zijn betrokken omdat ze onderwerp zelf gekozen hebben. Kennisdeling vindt plaats tussen de onderzoeksgroepen die er zijn op school en de resultaten van dit onderzoek worden ook met het hele team gedeeld. Een keer per jaar is er een onderzoekspresentatie op school en ook ASKO-breed worden de resultaten gedeeld.

De impact van het onderzoek

Het rapport PBS heeft diverse aanbevelingen opgeleverd die worden opgepakt door de PBS werkgroep. Bijeffect is dat de onderzoekscultuur zich weer verder ontwikkeld heeft en dat alle collega's zich nog meer bewust zijn van eigenaarschap, betekenis en dialoog in dezen.

5.

PO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL PO NOORD-NEDERLAND

Kenmerken

De AOS PO Noord-Nederland bestaat sinds 2006 en omvat zes schoolbesturen en twee opleidingen, de Hanzehogeschool en de RuG. Vorig jaar is het aantal participerende basisscholen in de AOS uitgebreid van 9 naar 21.

Doelen en opbrengsten

De AOS PO Noord-Nederland streeft naar praktijkgericht onderzoek gericht op schoolontwikkeling. Er wordt sterk ingezet op professionalisering in de zin van de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden. Er wordt gestreefd naar een cultuur van een lerende organisatie. In de deelnemende scholen is te zien dat door het onderzoek leerkrachten zich meer eigenaar van de vernieuwing voelen.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Engels in groep 1-8 op de Brederoschool

Gedegen onderzoek gericht op schoolontwikkeling ondersteund door directeur, bestuur en RuG.

Uitvoering

Het onderzoek wordt uitgevoerd door een onderzoeksteam van leerkrachten (van elke bouw), directeur, studenten van de RuG en een onderzoeksbegeleider van de RuG en neemt drie jaar in beslag. Het bestaat uit zes deelonderzoeken gericht op implementatie en effecten van Engels in groep 1-8. Er is sprake van goede samenwerking en ondersteuning van de Hanzehogeschool en de RuG. Studenten worden op een effectieve manier ingezet.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

De school bepaalt het onderzoeksthema, studenten (5 tot 10) kunnen zich hier op inschrijven. Men is vier jaar geleden gestart met Engels op de basisschool en heeft het onderzoek gebruikt om dit steeds verder te verbeteren. Het onderzoeksthema is daarmee direct gelinkt aan de schoolontwikkeling.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Alle bouwen zijn vertegenwoordigd in de onderzoeksgroep. Ook staat het delen van de onderzoeksvoortgang en (tussen) resultaten als een vast punt op de agenda van de teamvergadering, waardoor de andere leerkrachten betrokken worden. De werkgroep of de directeur neemt hiervoor het initiatief.

De impact van het onderzoek

Van elk deelonderzoek wordt een rapportage gemaakt die met het team wordt besproken. De werkgroep Engels bekijkt hoe de conclusies en aanbevelingen inpasbaar zijn. De onderzoeksvragen in het eerste en tweede jaar hebben geleid tot vervolgvragen. De directeur is een groot voorstander van het gebruik van onderzoek om schoolontwikkeling verantwoord vorm te kunnen geven en geeft hierin zelf het goede voorbeeld, door zelf ook actief deel te nemen aan de onderzoeksgroep. Onderzoek is ingebed in de school, alle leerkrachten maken deel uit van een onderzoeksgroep (werkgroep). Er vindt ook onderzoek plaats zonder studenten. Er wordt veel dialoog o.a. over het onderzoek gevoerd in de teamkamer van de school.

6.

PO OOST BRABANT: PARTNERSCHAP OPLEIDEN IN DE SCHOOL

Kenmerken

21 Scholen van 20 besturen uit de regio Den Bosch, Veghel en sinds kort Eindhoven en Tilburg werken sinds 2006 samen met Fontys Kind en Educatie als Academische Opleidingsschool.

Doelen en opbrengsten

Binnen AOS Regio Den Bosch draagt onderzoek bij aan schoolontwikkeling en aan het creëren van een onderzoekscultuur: een onderzoekende houding en onderbouwd handelen van leraren, een reflectieve dialoog, collectief leren en krachtige PLG. Beter onderbouwd beleid wordt beoogd. Ze streven dit na op het niveau van de scholen en pabo en binnen het partnerschap als geheel. Kennis-deling tussen scholen speelt daarbij een belangrijke rol alsmede flankerend onderzoek naar hoe onderzoek door scholen werkt. De ambitie is om goede praktijken over te dragen aan andere scholen. De onderzoekscoördinator geeft aan dat met diverse instrumenten voortgang gemonitord wordt en dat er vooruitgang zichtbaar is onderzoekende houding, onderzoeksvaardigheden en onderzoekscultuur.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Gemotiveerd begrijpend lezen

LIO-onderzoek als ondersteuning voor planmatig werken aan schoolontwikkeling.

Uitvoering

De LIO-student voert het onderzoek uit onder begeleiding van de onderzoeksbegeleider van de school. Rondom het onderzoek is een onderzoeksgroep geformeerd waaraan ook leerkrachten van de school deelnemen. De onderzoeksgroep komt gemiddeld 1 keer per 3 weken bij elkaar om het onderzoek te bespreken. Bij dit onderzoek heeft de onderzoeksgroep meegezocht naar literatuur, maar het komt ook voor dat de groepsleden onderdelen van het onderzoek (mee) uitvoeren. De student heeft een aantal bijeenkomsten op de pabo; hierbij sluiten de onderzoeksbegeleider en een onderzoeksgroep lid vanuit het team aan. De onderzoeken lopen gedurende een schooljaar en de studenten houden de regie op het onderzoek. Zo houdt de student een actieve rol in het onderzoek.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

De onderwerpen komen voort uit de meerjarenplanning en het jaarplan van de school. Ze zijn interessant voor studenten; zij maken daar een keuze uit. Doorgaans voeren studenten in opeenvolgende jaren onderzoek uit naar een en hetzelfde thema.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Collega's zijn actief betrokken bij de onderzoeken en inmiddels hebben bijna alle collega's al een of meerdere keren deelgenomen aan een onderzoeksgroep. Kennisdeling vindt plaats tijdens overlegmomenten op school (4 keer per jaar, waarbij 2 keer in teamoverleg en 2 keer via de nieuwsbrief aan het team), met de onderzoeksgroep en op de pabo en via een eindpresentatie.

De impact van het onderzoek

Leerlingen worden middels de tool 'Padlet' gemotiveerd voor de lessen begrijpend lezen. De tool wordt ingezet door de collega's en de checklist motivatie van leerlingen te monitoren wordt gebruikt. Een andere opbrengst is dat de leerkrachten meer het belang inzien van moderne middelen bij het motiveren van leerlingen.

7. PO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL STAIJ

Kenmerken

AOS STAIJ is AOS sinds 2012 en bestaat uit 1 schoolbestuur met 20 scholen en 3 opleidingen: de hogeschool van Amsterdam, UvA en universitaire pabo van Amsterdam.

Doelen en opbrengsten

Het onderzoek binnen Staij moet bijdragen aan het bevorderen van de onderzoekende houding van leerkrachten en hen de mogelijkheid geven om te professionaliseren op specifieke onderwerpen. Op de scholen worden leerteams georganiseerd waarbinnen gewerkt wordt aan kennisdeling en kenniscreatie gekoppeld aan de schoolontwikkeling/ onderzoeksagenda per school. Collega's op de pabo vormen ook een leerteam. Merkbaar opbrengsten tot nu toe zijn dat impliciete kennis expliciet wordt gemaakt en gedeeld wordt binnen de teams en met anderen. Leerkrachten in de leerteam hebben geleerd kennis te verbinden aan de theorie. De opbrengsten zijn afhankelijk van de leerteams en de school.

ONDERZOEKSVORBEELD:

From Calvinj to Einstein. Giftedness in theory and practice

Onderzoek in het kader van een masteropleiding wordt benut voor schoolontwikkeling.

Uitvoering

Om te achterhalen in welke mate het beleid en de kwaliteiten van leraren tegemoet komen aan de ontwikkeling van begaafde leerlingen zijn interviews gehouden met 5 leden van het MT, 3 leerkrachten, en 10 begaafde leerlingen en hun ouders. Daarnaast hebben 27 leerkrachten een zelfevaluatie ingevuld gebaseerd op competenties die herleid zijn uit het theoretisch kader.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderwerp is een persoonlijke interesse en vraagstuk vanuit de onderzoeker maar sluit aan bij de schoolontwikkelingsthema rondom een passend aanbod voor begaafde leerlingen en de zoek-tocht naar een richting voor beleid. De vraagstelling is in samenspraak met de directie geformuleerd.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Het onderzoek is uitgevoerd door één leerkracht als onderdeel van een masteropleiding Leren en Innoveren. Er zijn gesprekken met collega's over het thema gevoerd. Omdat er draagvlak voor het thema was in het team, was het onderzoek vervolgens ook gemakkelijk uit te voeren. Er was sprake van een hoge mate van betrokkenheid van collega's en er is veel samengewerkt met de onderzoeksdocent. De vertaling van de resultaten naar de schoolpraktijk is in overleg met directie en leerkrachten gedaan. Daarnaast is tijdens studiedagen en een ouderavond het onderzoek gepresenteerd.

De impact van het onderzoek

De leerkracht-onderzoeker zelf zegt veranderd te zijn in denken en gedrag als het gaat om het maken van bewustere keuzes en het besef van het belang van het thema. De resultaten van het onderzoek hebben er voor gezorgd dat het thema binnen de school meer op de agenda staat. Er is nu een beleidsplan hoogbegaafdheid waarmee de school zich profileert op het gebied van begeleiding aan begaafde leerlingen. De school hanteert een totaal-aanpak, waarvoor ook formatie is vrijgemaakt.

8.

PO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL TWENTE WEST

Kenmerken

AOS Twente West werkt al sinds 2009 samen met drie stichtingen (OPOA, Marcant-BSV en Stichting Roos) en pabo Hengelo (inmiddels APO Enschede Saxion) binnen drie deelprojecten die ieder een soortgelijke structuur kennen. Tot de AOS Twente West horen acht scholen. AOS Twente West heeft de ambitie om de AOS en haar opbrengsten een structurele plek te geven op het bestuursniveau van elk van de stichtingen.

Doelen en opbrengsten

In het motto 'Iedereen onderzoekt' drukt de AOS uit wat ze belangrijk vinden. De AOS streeft na dat leerkrachten een onderzoekende houding en onderzoeksvaardigheden ontwikkelen. Ze vinden het belangrijk dat onderzoek ingebed wordt in de schoolorganisatie en bijdraagt aan schoolontwikkeling. Ze bouwen een structuur binnen de AOS en de scholen die ruimte biedt aan studenten, leerkrachten en externen om in een onderzoeksgroep onder leiding van een teacher leader onderzoek te doen.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Leren samenwerken in groep 5

LIO-onderzoek gekoppeld aan de onderzoeksagenda vertaald naar actuele vraag uit de eigen groep 5.

Uitvoering

Een LIO student voert het onderzoek uit op de school in intensieve samenwerking met de mentor, de teacher leader (MLI opgeleide) van de school en de onderzoeksbegeleider van Saxion. Binnen de AOS is bewust gekozen voor ontwerponderzoek als vorm van kwalitatief onderzoek. De student werkt een jaar aan het onderzoek en doorloopt daarin de stappen van het onderzoeksproces. De LIO zet diverse instrumenten in tijdens het onderzoek (enquête, interviews, inspirerende voorbeelden).

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Samenwerkend leren is een schoolontwikkelthema dat past binnen de onderzoeksagenda van de school die door het team is vastgesteld. De ambitie is om een doorgaande lijn in samenwerkingsvaardigheden te ontwikkelen.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Het team is betrokken geweest bij het opstellen van de onderzoeksagenda maar wordt ook bij iedere onderzoeksfase betrokken; de teacher leader heeft hierin de leiding. De LIO student zorgt voor de presentaties. Door na elke fase terug te koppelen en feedback op te halen wordt de betrokkenheid van het team bij het onderzoek vergroot. Noemenswaardig is dat ook literatuur wordt gedeeld. Hierdoor maakt ook het team kennis met nieuwe en/of andere inzichten. De ambitie is om kennisdeling en kennisbenutting ook op partnerschapniveau mogelijk te maken.

De impact van het onderzoek

Door dit onderzoek werd duidelijk dat samenwerkingsvaardigheden binnen de school niet bewust worden aangeleerd vanuit een doorgaande lijn. Door deze bewustwording is het team, onder leiding van de teacher leader, in gesprek gegaan over de aanwezige kennis over samenwerkingsvaardigheden binnen de verschillende leeftijdsgroepen.

9.

PO ACADEMISCHE BASISCHOOL UTRECHT-AMERSFOORT KENMERKEN

Kenmerken

De Academische basisschool Utrecht-Amersfoort is een AOS sinds 2006 en bestaat uit vijf basisscholen van 2 schoolbesturen en de pabo van de Hogeschool Utrecht.

Doelen en opbrengsten

De AOS streeft ernaar om de schoolpraktijk te onderzoeken ten behoeve van schoolontwikkeling en de verbetering van leerprocessen. Dit gebeurt door het verzamelen van data op school-, leerkracht- en leerlingniveau volgens een vastgestelde activiteitenkalender. De focus heeft lange tijd op aanvankelijk lezen gelegen, omdat hier de resultaten tegen vielen. Doelgericht werken aan opbrengsten wordt gekoppeld aan een inhoud. Het onderzoek wordt strak geleid door de betrokken lector. Op termijn willen de scholen onderzoek koppelen aan (andere) schoolontwikkelingsthema's.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Systematisch werken aan opbrengsten

Eén onderzoeksthema (lezen) in de AOS met grootschalige dataverzameling, geleid door de lector.

Uitvoering

Onder leiding van de lector worden op de 5 scholen gedurende 4 jaar data verzameld over het leesonderwijs. Pabo-docenten zijn opgeleid door de lector in de onderzoeksproces en zij begeleiden op hun beurt de scholen. Elke school heeft een kartrekker onderzoek die zorgt voor de data-verzameling. Naast vragenlijsten bij leerlingen en leerkrachten worden observaties uitgevoerd. Studenten doen zijdelings mee aan het onderzoek, b.v. door uitvoeren van motivatieonderzoek naar lezen in de eigen stagegroep.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderzoeksthema is bepaald door het lectoraat. Het doel is om de scholen systematisch en doelgericht te laten werken aan schoolontwikkeling door het gebruik van data. De scholen leren de verzamelde data te analyseren en bekijken vervolgens welke interventie zij gaan plegen.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

In het begin was het draagvlak voor dit onderzoek bij de leerkrachten niet zo groot, omdat zij het belastend vonden dat twee keer per jaar vragenlijsten bij leerlingen en leerkrachten werden afgenomen. Toen de prestaties van leerlingen op het gebied van lezen omhoog gingen, ontstond meer draagvlak. De regiegroep (directeur, intern begeleider, kartrekker onderzoek en docentonderzoeker) is zeer betrokken bij het onderzoek en neemt de leerkrachten hierin mee. Ook zijn studiemiddagen georganiseerd voor leerkrachten om hun kennis rondom effectief leesonderwijs te vergroten. Elke school ontvangt een eigen rapportage, er wordt gepubliceerd over de resultaten en gepresenteerd op conferenties.

De impact van het onderzoek

Scholen hebben hun onderwijs aangepast en de resultaten voor lezen zijn omhoog gegaan. Scholen zijn zich bewust geworden van het feit dat vele factoren de resultaten van de leerlingen beïnvloeden. Interventies vinden niet meer alleen plaats op basis van verzamelde leerlingresultaten, maar op basis van factoren op school- en leerkrachtniveau (leertijd, kwaliteit instructie, evaluatieve cyclus, motivatie etc.). Er heeft een cultuuromslag plaatsgevonden van activiteitengericht naar doelgericht. Knelpunten zijn de begeleidingsvaardigheden van Pabo-docenten en het gegeven dat het leren doen van onderzoek geleerd moet worden en tijd in beslag neemt.

BIJLAGE 7. CASEBESCHRIJVINGEN AOS VO

1. VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL AMSTERDAM

Kenmerken

AcOA is een AOS sinds 2011 en bestaat uit vier scholen in de regio Amsterdam: Montessori College Oost, Montessori Lyceum Amsterdam, Open Schoolgemeenschap Bijlmer en het Spinoza Lyceum. Vier opleidingen zijn betrokken: Academie voor Beeldende vorming, Academie voor Lichamelijke Opvoeding, Hogeschool van Amsterdam en UvA.

Doelen en opbrengsten

De AcOA streeft ernaar dat docenten een onderzoekende houding ontwikkelen en dat onderzoek een bijdrage heeft aan schoolontwikkeling en aan de professionalisering van docenten (in opleiding). Het onderzoek kan op deze manier leiden tot verbetering/innovatie van het dagelijkse onderwijs aan leerlingen. Docenten worden hiertoe geschoold in het doen van onderzoek.

ONDERZOEKSVORBEELD:

De overgang van de basisschool naar het Spinoza Lyceum

Enthousiaste onderzoekers slagen erin het hele team te mobiliseren.

Uitvoering

Het onderzoek is uitgevoerd door twee docenten van het Spinoza Lyceum, sinds twee jaar onderzoeksdocent, in samenwerking met studenten van het ILO (UvA). Onderzocht is waarom de overgang van de basisschool naar het Spinoza Lyceum voor (een deel van) de leerlingen erg groot is. Er zijn enorm veel data verzameld (vragenlijsten en interviews) bij leerlingen, ouders, docenten in de brugklas en leerkrachten van groep 8. De factor huiswerk blijkt een belangrijke rol te spelen bij de overgang.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderwerp is door de docenten zelf gekozen op basis van de resultaten van de overgangs-monitor, waaruit blijkt dat dit een knelpunt is. Het onderwerp wordt gedragen door de directie, die de boodschap meegaf: zorg dat het onderzoek gaat leven in de school.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

De onderzoeksdocenten hebben heel veel moeite gedaan om iedereen te betrekken tijdens het onderzoek en bij de resultaten. Op elke studiedag zijn ze aanwezig en dagen collega's uit om mee te denken. Ze hebben posters opgehangen en e-mails gestuurd. Ook hebben ze alle partijen als respondent betrokken en samengewerkt met de overgangscommissie. Verder hebben ze het onderzoek gepresenteerd aan de Ouderraad, op de website (voor ouders), weekberichten (docenten), in vakbladen en op het Daltoncongres. Het onderzoek is bekend bij 90% van de collega's.

De impact van het onderzoek

Er is nu een betere aansluiting op de basisschool. Twee brugklasteams hebben het programma van de introductie aangepast op basis van de resultaten, waarbij ze onder andere het huiswerk anders insteken. De overgangscommissie heeft een duidelijker rol gekregen. Er is een checklist voor basis- en middelbare scholen ontwikkeld. Het onderzoek heeft geleid tot meer samenwerken tussen docenten binnen de school, maar ook tussen onze school en de groep 8 leerkrachten van de basisscholen waar onze leerlingen vandaan komen. De opbrengsten worden schoolbreed gedragen.

2. VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL ALLIANTIE/NOTRE DAME

Kenmerken

De Academische Opleidingsschool bestaat sinds 2006. Tot het partnerschap horen de 7 scholen van De Alliantie en de eenpitter Notre Dame des Anges en de Radboud Docenten Academie (eerste graads) en HAN ILS (tweede graads). Onderzocht wordt of ook de lerarenopleiding voor lichamelijke opvoeding kan aansluiten.

Doelen en opbrengsten

De AOS ziet onderzoek als de basis voor leren en ontwikkelen van studenten en docenten en streven na dat zij zelf hun ontwikkelingsproces op een onderzoeksmatige manier ter hand te nemen. Het doel is op maat professionaliseren. Onderzoek is de basis voor schoolontwikkeling, waarbij wordt gewerkt in leergemeenschappen. Het gaat om onderzoekende houding, onderzoeksvaardigheden, gekoppeld aan schoolontwikkeling. Ook wordt er aandacht besteed aan het onderzoeksmatig leren van leerlingen. Stip op de horizon is om binnen schooloverstijgende leergemeenschappen onderzoek te doen. Binnen de scholen is kennisdeling al georganiseerd, volgende stap is dat kennisdeling ook op partnerschapniveau een vanzelfsprekendheid wordt.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Determinatie en differentiatie in de 1HAVO/WWO (HV) klassen mbv ICT

Leergemeenschap werkt onderzoeksmatig aan door docenten ervaren probleem.

Uitvoering

In de leergemeenschap zitten alle docenten van de HV klas, de afdelingsleider, een onderzoeksbegeleider van de lerarenopleiding en de onderzoekscoördinator van de school. De daadwerkelijke uitvoering van het onderzoek gebeurt door het kernteam van drie docenten. Het onderzoek wordt gedegen opgezet en de looptijd is drie jaar. De uitdaging bij dit onderzoek ligt op inhoudelijk vlak: wat de juiste aanpak is om differentiatie vorm te geven. De groep betrokken docenten wordt gefaciliteerd om differentiatie aan te pakken.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderwerp van onderzoek is ingebracht door de betrokken collega's en differentiatie is daarnaast een schoolbreed thema.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Door de wijze waarop voor het thema gekozen is, is er draagvlak. Samen onderzoek doen binnen een leergemeenschap is een aandachtspunt op zich. Draagvlak betekent niet automatisch dat iedereen een actieve rol speelt. Kennisdeling vindt plaats binnen de leergemeenschap, schoolbreed en ook AOS breed. In dat laatste geval zijn de voorzitter van de AOS en de onderzoekscoördinatoren de initiatiefnemers.

De impact van het onderzoek

Het onderzoek heeft vragenlijsten opgeleverd om het zelfbeeld van leerlingen door leerlingen zelf in kaart te laten brengen, dit geeft de docenten input voor leerlinggesprekken. Er zijn nieuwe toetsen ontwikkeld en differentiatie is op de kaart gezet in de HV klassen. De verwachting is dat de leerlingresultaten op termijn gaan verbeteren. Het zijn de HV docenten die de resultaten gebruiken.

3.

VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL AOS NOORD OOST BRABANT

Kenmerken

AOS Noord Oost Brabant bestaat sinds 2006. Binnen het partnerschap is een scholenbestuur actief; 7 scholen zijn in 2006 gestart en later zijn er 4 scholen aangesloten. Zij werken samen met 5 opleidingsinstituten: Fontys, HAN, Radboud Docenten Academie, EsOE en Universiteit Tilburg.

Doelen en opbrengsten

De AOS stimuleert de onderzoekende houding en het onderzoekend handelen van docenten, omdat het een middel is je als professional te blijven opstellen en ontwikkelen. Het draagt bij aan een professionele cultuur en aan schoolontwikkeling. Uiteindelijk doel is het leren van de leerling. Doel is om van opleiden, onderzoek en professionalisering een doorgaande proces te maken. Iedere school formuleert ook eigen AOS-doelen om recht te doen aan de ontwikkelingsfase waarin een school zich bevindt. De ambitie is om doelen en onderzoek nog sterker te koppelen aan maatschappelijke ontwikkelingen. Resultaten die zichtbaar zijn is verbetering in pedagogisch didactisch handelen, de helicopterview die betrokken docenten steeds meer gaan innemen en het feit dat de samenwerking tussen scholen in instituten vanzelfsprekender wordt.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Luisteren naar leerlingen. Het effect van gestructureerde leerlingfeedback op de professionele ontwikkeling van Leraren in Opleiding

Twee enthousiaste docenten onderzoeken een praktijkrelevant onderwerp uit eigen interesse.

Uitvoering

Het onderzoek is uitgevoerd door twee docenten van het Zwijsen College. Zij hebben hun interessegebieden, zowel inhoudelijk als onderzoeksmatig, en hun betrokkenheid op de begeleiding van LIO's gebundeld in een gezamenlijk onderzoek. Ze onderzoeken hoe LIO studenten het eigen leerproces kunnen intensiveren door leerlingfeedback te gebruiken. Ze krijgen tijd en ruimte van de schoolleiding als ook structurele begeleiding. Dit, samen met draagvlak binnen de school, vergroot de kans op verandering.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderzoeksonderwerp kan van belang zijn voor de hele school omdat het input geeft aan het leren en begeleiden van LIO's. De keuze voor dit onderwerp en onderzoek is ingegeven door de twee docenten zelf. Dit onderstreept wel het belang dat de schoolleiding hecht aan onderzoek door docenten; zij steunt het initiatief.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

De docenten nemen met directie en onderzoekskoördinator het initiatief om het onderzoek en de resultaten te delen. Dit is eerst in kleine kring gebeurd en in de wandelgangen. Er volgt nog een presentatie op school. Daarnaast moedigt de directie de onderzoekers ook aan hun onderzoek op (inter)nationale conferenties te presenteren.

De impact van het onderzoek

Het onderzoek levert een aantal concrete producten op en daarnaast een bewustwording bij docenten en LIO over de waarde van leerlingfeedback voor het eigen leren. Dit wordt opgepakt door de school en verbonden aan professionalisering van docenten.

4. VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL QUADRAAM

Kenmerken

AOQ is een AOS sinds 2009, bestaande uit 1 schoolbestuur (Quadraam) in Gelderland en 4 opleidingen: de HAN, de Radboud Docenten Academie, Iselinge Hogeschool en de Hogeschool Utrecht. In totaal zijn 11 scholen actief in de **AOS**.

Doelen en opbrengsten

De AOQ streeft naar onderzoek in de school dat daadwerkelijk een bijdrage levert aan onderwijsontwikkeling. Er wordt sterk ingestoken op een onderzoekende houding van docenten en studenten. Op elke school zijn docent-onderzoekers die zelf onderzoek doen en/of studenten begeleiden bij de uitvoering van onderzoek. In enkele scholen is sprake van onderzoek als innovatiestrategie.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Activerend docentengedrag bekeken door leerlingen

Via onderzoek en samenwerking tussen locaties bijdragen aan het realiseren van de visie en een onderzoekscultuur.

Uitvoering

Het onderzoek is uitgevoerd op het Liemerscollege door een onderzoeksgroep bestaande uit vijf docent-onderzoekers van vijf verschillende locaties, begeleid door de HAN en de RU. In dit onderzoek zijn leerlingen bevraagd over wat docenten kunnen doen om hen te activeren. Hiertoe zijn vragenlijsten afgenomen en vervolgens diepte-interviews gehouden bij leerlingen van verschillende locaties en jaarlagen.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

De actieve, zelfstandige leerling staat centraal in het schoolplan en in de missie van de school. De aanleiding van het onderzoek was het geconstateerde probleem dat leerlingen zich tijdens de les vaak niet actief gedragen. De vraag komt vanuit de teams, gedragen door de directie.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Alle locaties van de school zijn vertegenwoordigd in de onderzoeksgroep, die regelmatig terugkoppeling gaven over het onderzoek in hun eigen team. Verder waren de collega's niet betrokken. De resultaten zijn op verschillende manieren gedeeld. Gestart is met een gesprek met de directie, die daarna veel steun heeft verleend aan het delen van de resultaten. Ook wordt er twee keer per jaar een conferentie georganiseerd, waar de Academische Opleidingsschool een bijdrage aan levert. Dit onderzoek is daar gepresenteerd. Verder zijn er vier bijeenkomsten geweest voor specifieke docentengroepen, om de resultaten te delen.

De impact van het onderzoek

Er is veel bekendheid gegeven aan het onderzoek en het heeft geleid tot vervolgonderzoek. Sommige teamleiders hebben de aanbevelingen opgepakt en zijn met de resultaten aan de slag gegaan. Het onderzoek heeft vooral een voorbeeldfunctie gehad; het heeft ertoe geleid dat nu bij schoolontwikkeling en bij vragen van docenten nu eerder voor een onderzoeksmatige aanpak wordt gekozen. Het onderzoeksteam wordt betrokken bij de beleidsontwikkeling op school. Er is een cultuuromslag zichtbaar. Er worden nu ook meer vragen aan de docenten in de onderzoeksgroep gesteld door collega's. Bij knelpunten wordt op een onderzoeksmatige manier een diagnose gesteld.

5. VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL ROS-RIJNLAND

Kenmerken

De Rijnlandse Opleidingsschool (ROS-Rijnland) is een AOS sinds 2009, bestaande uit 5 schoolbesturen, en 5 betrokken opleidingsinstituten. Er participeren 6 scholen in de AOS met in totaal 15 locaties.

Doelen en opbrengsten

ROS Rijnland ziet onderzoek niet alleen als een instrument voor professionalisering van docenten en studenten, maar ook als een vliegwiel voor schoolontwikkeling. Ze streven ernaar dat alle docenten in staat zijn hun eigen praktijk te onderzoeken en de resultaten van dat onderzoek te delen en te benutten. Ook beoogt men op alle scholen een lerende cultuur, waarin kennis wordt gedeeld en nauw wordt samengewerkt en samen onderzocht met de opleidingen. Op twee scholen zijn leergemeenschappen opgericht.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Technologie in de klas

Onderzoek aangestuurd vanuit het schoolbeleid.

Uitvoering

Het onderzoek is uitgevoerd op het Da Vinci College, door twee docent-onderzoekers (waaronder de onderzoekscoördinator) en een externe onderzoeker (Universiteit Leiden). Omdat er sinds kort gewerkt werd met i-pads in de school, werd onderzocht of de i-pads de betrokkenheid van leerlingen verhoogt (zoals verondersteld). Uit het onderzoek kwam echter geen verbetering van de betrokkenheid naar voren. De onderzoeksgroep voelt zich gesteund door de directie.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Omdat de school net aan de gang ging met de inzet van i-pads was het onderwerp zeer relevant. De directie had de onderzoeksgroep gevraagd een onderzoek te doen naar de i-pads.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Tijdens de uitvoering van het onderzoek waren de collega-docenten niet betrokken, alleen als respondenten. Wel zijn de resultaten gepresenteerd aan alle docenten binnen de eigen school. Bij dit onderzoek was de openheid over de resultaten iets minder groot vanwege de concurrentie-gevoeligheid ervan. Nu (na afloop van het onderzoek) wordt de onderzoeksgroep gekoppeld aan onderwijsteams, om meer betrokkenheid te genereren.

De impact van het onderzoek

Het onderzoek heeft geleid tot aanbevelingen, waarmee alle geledingen aan de slag zijn gegaan. De onderzoeksgroep heeft het idee dat de i-pads nu veel effectiever worden ingezet, maar weten niet welke rol het onderzoek daarbij heeft gespeeld. Gezien alle veranderingen die zijn doorgevoerd (mede door het onderzoek), zouden ze graag een vervolgonderzoek doen. Het onderzoek is verder gebruikt om ouders gerust te stellen dat leerlingen er in ieder geval niet slechter van leren en ook om docenten met weerstand te overtuigen.

6. VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL MIDDEN BRABANT

Kenmerken

AOS Midden Brabant is AOS sinds 2009 en bestaat uit 1 schoolbestuur met 13 scholen en 2 opleidingen: Fontys lerarenopleiding Tilburg en Universitaire lerarenopleiding Tilburg.

Doelen en opbrengsten

Het onderzoek binnen de scholen van AOS Midden Brabant moet bijdragen aan bevordering van de professionele houding van de docent, de onderwijspraktijk en de lerende organisatie. Een kritisch reflectieve houding naar de eigen onderwijspraktijk bevordert de onderwijscultuur en het leren van de leerlingen. Door onderzoek te verbinden met de ontwikkelpunten van de school wordt er gewerkt aan schoolontwikkeling. Onderzoek is inmiddels een item binnen de scholen, het is geaccepteerd dat het erbij hoort, nut heeft en richtinggevend kan werken. Er zijn wel grote verschillen tussen scholen. In ongeveer een derde van de scholen heeft onderzoek een duurzame plaats en heeft ook al een bijdrage geleverd, in de helft van de scholen begint dat te komen en een kwart loopt achter.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Kies de Klassieken

Docent doet onderzoek naar keuze voor klassieke talen door leerlingen.

Uitvoering

In dit onderzoek is gestart met een literatuurstudie om vervolgens enquêtes bij leerlingen in alle jaren van het Theresialyceum en uit leerjaar 4 van een andere school af te nemen over hun keuzeproces wat betreft de klassieke talen. Dit heeft geleid tot voorlopige resultaten.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderzoek is gestart vanuit een vraag van de schoolleiding. Situatie is dat slechts een klein deel van de leerlingen voor de klassieke talen (Gymnasium) kiest waar een groter aantal leerlingen dit moet doen voor een goede voortbestaan van het gymnasium op school. De schoolleiding is daardoor ook zeer betrokken bij het proces, de facilitering is goed geregeld (halve dag in de week vrij voor onderzoek) en de onderzoeker kan elk moment bij de rector binnenlopen voor overleg.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

De docent onderzoeker voert het onderzoek uit, maar ook andere collega's binnen de school en docentonderzoekers en begeleiders uit de PLG op AOS niveau denken mee. Zeer actieve betrokkenheid is er van de schoolleiding en collega's klassieke talen denken. Het gaat dan om adviezen bij deelvragen, hulp bij enquêtevragen, tips, kritische vragen en het tonen van interesse. Het onderzoek is echt in de school gaan leven. Het onderzoek is nu nog niet afgerond, maar zal aan het begin van het nieuwe schooljaar gepresenteerd worden via een interne presentatie op studiedag van het Theresialyceum, een presentatie op de onderzoeksmiddag van AOS-MB en via het onderzoeksverslag op website docentonderzoek van OMO.

De impact van het onderzoek

Het onderzoek heeft naast de betrokkenheid van anderen nog weinig impact gehad omdat het onderzoek nog niet is afgerond en er nog geen aanbevelingen zijn. Bij de docentonderzoeker levert het nu al meer betrokkenheid bij de school, meer inzicht in keuzeprocessen en meer kennis van het doen van onderzoek op.

7.

VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL NOORD HOLLAND WEST

Kenmerken

De AONHW (academische opleidingsschool Noord-Holland West) is een AOS sinds 2012, bestaande uit zes scholen in Noord-Holland en vijf opleidingsinstituten, 3 Hogescholen, de VU en UvA.

Doelen en opbrengsten

De AONHW streeft naar een uitdagende leeromgeving voor talent. Het onderzoek moet daaraan bijdragen: aan de verbetering van de kwaliteit van de leeromgeving van leerlingen, (aanstaande) docenten en lerarenopleiders; aan kennisontwikkeling, eigenaarschap en professionaliteit; en aan verandering en de verantwoording daarvan. De onderzoekende cultuur op de scholen begint langzaam vorm te krijgen. Bij de studenten wordt ene onderzoekende houding gestimuleerd.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Flipping the classroom

Studentonderzoek, nog niet ingebed in de schoolontwikkeling.

Uitvoering

Het onderzoek is uitgevoerd op het Jac. P. Thijsse College, door een student Economie en M&O, begeleid door een onderzoeksdocent van de Hogeschool van Amsterdam en een docent-onderzoeker van de school. Hij voerde het onderzoek uit in zijn eigen vier 3-havoklassen, waarin hij principes van flipping the classroom toepaste. Ten opzichte van controleklassen verbeterden de prestaties minimaal.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Aanleiding van het onderzoek was de eigen interesse van de student, die wilde experimenteren met flipping the classroom. Differentiatie tussen leerlingen was wel een belangrijk thema in de school en dit onderwerp paste daar (een beetje) bij.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

De betrokkenheid van de andere docenten tijdens de uitvoering van het onderzoek is vrij laag. Tijdens de uitvoering had de student alleen contact hierover met de docent-onderzoeker. Het onderzoeksrapport is alleen gepubliceerd op de ELO, waar niet alle docenten naar kijken. Het onderzoek is daarna gepresenteerd en bij de presentatie waren ongeveer 50 collega's aanwezig.

De impact van het onderzoek

Er zijn geen noemenswaardige dingen veranderd door het onderzoek. De belangstelling vanuit andere docenten en de directie was gering. Wel heeft het onderzoek er bij de student zelf toe geleid dat deze allerlei aanpassingen heeft gedaan in zijn lessen. De ontworpen lessenserie wordt niet door andere docenten in de sectie gebruikt.

8. VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL PASSIE VOOR LEREN

Kenmerken

AOS PvL is AOS sinds 2011 en bestaat uit 3 schoolbesturen met 10 scholen en 2 opleidingen: de hogeschool van Arnhem en Nijmegen en de Radboud docenten academie.

Doelen en opbrengsten

Binnen de AOS PvL staat de onderzoekende houding in de breedste zin van het woord centraal. Wat betekent onderzoek dat bijdraagt aan zelfreflectie, persoonlijke ontwikkeling en schoolontwikkeling. Zelfreflectie en onderzoekscultuur worden hierbij gezien als basis. Dat betekent dat een leraar blijft vernieuwen en evalueren waarbij onderzoek klein is en past bij de dagelijkse lespraktijk. Ze hebben het idee dat er meer bewustwording ontstaat van de rol van onderzoek en een meer kritische blik.

ONDERZOEKSVORBEELD:

De metadenkende leerling: effecten van de IMPROVE methode

Groot meerjarig gesubsidieerd onderzoek naar meta-cognitie uitgevoerd door twee docenten in samenwerking met de universiteit Maastricht.

Uitvoering

Leerlingen hebben een metacognitieve training IMPROVE gehad. Vervolgens is de motivated strategies for learning vragenlijst afgenomen en zijn de resultaten op gezamenlijke proefwerken en examens geanalyseerd bij de interventie en een controle groep.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderwerp is in die zin van belang voor de school dat ze hopen door het bevorderen van de metacognitieve vaardigheden van leerlingen betere resultaten te halen wat zorgt voor een betere doorstroom wat een speerpunt is van de school.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Het onderzoek is uitgevoerd door twee docenten waarvan één bij een school van PvL werkt en één op een andere school. Collega's zijn voornamelijk betrokken geweest als respondenten. Komt wel steeds meer interesse en de sectie gaat er volgend jaar mee werken. Het onderzoek is gepresenteerd door middel van presentaties, papers en memoranda op de eigen school (±80 collega's), AOS (±80 collega's) en daar buiten (EAPRIL, Universiteit Maastricht etc.).

De impact van het onderzoek

Concrete producten: IMPROVE- kaarten voor de lessen wiskunde, economie en M&O, voor het aanleren van een correcte denkwijze bij het oplossen van problemen en structureren van aangeleerde stof. Betere leerresultaten van leerlingen. Steeds meer collega's (op meer scholen) willen met het model werken. Op dit moment gebruikt nog niet iedereen op school de producten voornamelijk de secties MenO, Economie en Wiskunde.

9. VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL ROTTERDAM

Kenmerken

AOS Rotterdam is AOS sinds 2006 en bestaat uit 2 schoolbesturen met 3 scholen en 3 opleidingen: Hogeschool Rotterdam, ICLON Universiteit Leiden, TU Delft Msc SEC.

Doelen en opbrengsten

Het verbinden van opleiden, ontwikkeling en onderzoek staat centraal binnen de AOS Rotterdam. Met de focus op dat studenten en docenten die samen onderzoek doen. Docenten en studenten leren onderzoek doen naar relevante vraagstukken voor de school en van hieruit verbeteracties ondernemen. Docenten leren studenten begeleiden bij het doen van dergelijk onderzoek. Het hebben van docentonderzoekers in de school voorwaardelijk is voor het goed begeleiden van studenten bij onderzoek. Daarnaast vraagt het ook om een onderzoekscultuur waar iedereen, niet alleen de docentonderzoekers, kritisch naar de eigen onderwijspraktijk kan kijken. Inmiddels is er een pool van docenten die geprofessionaliseerd zijn in onderzoek doen en/of begeleiden. Bij anderen is te merken dat er meer enthousiasme, interesse voor onderzoek en een andere blik op onderwijs ontstaat.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Why is problem-based learning not motivating my students?

Onderzoek geïnitieerd door docenten zelf en uitgevoerd en gesteund door onderzoeksgroep

Uitvoering

In dit onderzoek is gestart met een literatuurstudie naar best-practices van en succesfactoren voor probleemgestuurd leren. Vervolgens zijn lessen ontworpen, is een motivatie-monitor gezocht en zijn de 8 lessen gegeven en geobserveerd. Leerlingen hebben voorafgaand na afloop van de lessen een motivatievragenlijst ingevuld. De docent had 1 dag in de repetitieweken voor het onderzoek.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderzoek is gestart vanuit de sectie en Wolfert-onderzoeksgroep. Het nieuwe scheikunde curriculum vroeg om probleemgestuurd leren en daar was te weinig ervaring mee. Het onderwerp kwam niet uit de onderzoeksagenda.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

De lessenserie is door de onderzoeksdocent ontworpen op basis van onderzoek. Hij is daarbij geholpen door collega docenten, de onderzoeksgroep en het ICLON. Daarna hebben ook andere scheikundedocenten geëxperimenteerd met context gerichte lessenseries. Het onderzoek is gepresenteerd in de schoolnieuwsbrief, tijdens vergaderingen en de jaarlijkse onderzoeks-carrousel. Daarnaast is het extern gedeeld met een artikel in IB en op een scheikunde conferentie. Veel collega's in de eigen school en binnen de AOS zijn bereikt, of ze het ook gaan toepassen is de vraag.

De impact van het onderzoek

De producten en uitkomsten uit het onderzoek worden gebruikt door de onderzoeker zelf en door directe collega's. De scheikunde docenten gebruiken de aanbevelingen voor PGO omdat ze dat zelf willen. Daarnaast worden de producten gebruikt als materiaal voor studenten aan de lerarenopleiding van de TU Delft.

10.

VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL BINNEN HET UTRECHTS MODEL

Kenmerken

AOS Het Utrechts Model is gestart als opleidingsschool en heeft vanaf 2009 de academische kop ontwikkeld. Binnen het partnerschap werken 9 scholen van 9 verschillende besturen uit de regio actief samen met de lerarenopleiding van de Hogeschool Utrecht en de Graduate School of Teaching van de Universiteit van Utrecht. De partners vinden elkaar op basis van de onderzoeksambitie van de individuele scholen.

Doelen en opbrengsten

AOS het Utrechts Model ziet onderzoek doen als een manier van leren waarbij kennis en praktijk verbonden worden. Ze ontwikkelen daarom de onderzoekende houding van de docenten, bekwamen ze in het doen én begeleiden van onderzoek. Doel is om docenten de eigen praktijk middels onderzoek te laten verbeteren. Daarnaast streven ze een onderzoekscultuur na met een 'lerend' netwerk van docenten en opleiders van binnen en buiten scholen en instituten. Onderzoek is opgenomen in het schoolplan; op elke school wordt inmiddels onderzoek gedaan.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Op trektocht met een tabletklas

We doen onderzoek want we hebben liever geen beleid op basis van natte vingerwerk.

Uitvoering

Dit onderzoek op het Scala College te Alphen aan de Rijn vindt plaats in het kader van de invoering van de tablet op school en heeft als doel eerst te kijken of en hoe tablets in de klas kansrijk zijn. Het onderzoek wordt uitgevoerd door verschillende docenten van de school, de onderzoekscoördinator en ook is een student betrokken geweest. De onderzoeksgroep is op donderdagmiddag uitgeroosterd, heeft een keer in de 6 weken gezamenlijk overleg en werkt intensief samen met de 'tabletwerkgroep' en de directie. Het onderzoek bestaat uit een pilot in het eerste jaar en het monitoren van de invoering in jaar twee. De randvoorwaarden zijn een aandachtspunt.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderwerp sluit inhoudelijk aan bij een van de ontwikkelpunten van de school, namelijk activerende didactieken. Onderzoek zelf wordt voor en tijdens een invoeringstraject ingezet.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

Er is grote betrokkenheid van de collega's omdat het onderwerp iedereen raakt. Dit komt mede doordat er op verschillende manieren, momenten en door meerdere personen het onderzoek gedeeld is. Zowel binnen school (onderzoekscarroussel, digitale informatie) als tijdens de leergang onderzoek, zowel door de onderzoekers als de directie. Verbinding van de onderzoeksgroep met de werkgroep is een belangrijk punt.

De impact van het onderzoek

Het onderzoek heeft de invoer van tablet in school goed onderbouwd en heeft een advies en werkwijze opgeleverd. Dit heeft geleid tot een schoolbrede invoering van tablets in klas 1. De vragenlijsten worden gebruikt om het proces te monitoren. Bovendien heeft onderzoek een prominenter plek gekregen binnen de school.

11.

VO ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL WEST BRABANT

Kenmerken

AOS West Brabant is AOS sinds 2006 en bestaat uit 6 schoolbesturen met 13 scholen en 3 opleidingen: Hogeschool Rotterdam, Fontys Leraren Opleiding Tilburg en de Universitaire Lerarenopleiding Tilburg.

Doelen en opbrengsten

Onderzoek wordt binnen AOS West Brabant gezien als een middel ter verbetering van de eigen onderwijspraktijk, vandaar dat de vraag in de beroepspraktijk moet ontstaan. Daarnaast is onderzoek een middel om het onderzoekend vermogen en de onderzoekende houding van docenten en management te vergroten om het onderwijs aan en het leren van de leerlingen te verbeteren. Het doel is een onderzoekscultuur waar aandacht en waardering is voor onderzoek en docenten, leerlingen en schoolleiding een onderzoekende houding hebben. Inmiddels wordt de waarde van onderzoek meer gezien, krijgt het meer bekendheid en een groeiend aantal docenten doet onderzoek naar een eigen gekozen onderwerp of een vraag vanuit de school.

ONDERZOEKSVORBEELD:

Havo in Beweging

Coördinator Havo en decaan doen onderzoek naar verbetermogelijkheden havo op school.

Uitvoering

In dit onderzoek is literatuur bestudeerd en zijn interviews gehouden met leerlingen, oud-leerlingen, collega's, HBO, bedrijfsleven en ouders over de aansluiting tussen havo en HBO en hoe de havo verbeterd kan worden.

Belang van het onderzoeksonderwerp voor de school

Het onderwerp kwam vanuit twee docentonderzoekers. Het aantal havo leerlingen neemt af en uit een LAKS enquête bleek dat de havo leerlingen ontevreden zijn over het primaire proces. Dit is de aanleiding geweest voor beide onderzoekers om aan de slag te gaan met dit onderwerp. Voor de school kan het opleveren dat het havo onderwijs vernieuwd en eigentijdser wordt, dat de havo leerlingen meer tevreden zijn en dat er een betere aansluiting is op het vervolgonderwijs. De school kan zich dan ook beter profileren.

Betrokkenheid van collega's en kennisdeling

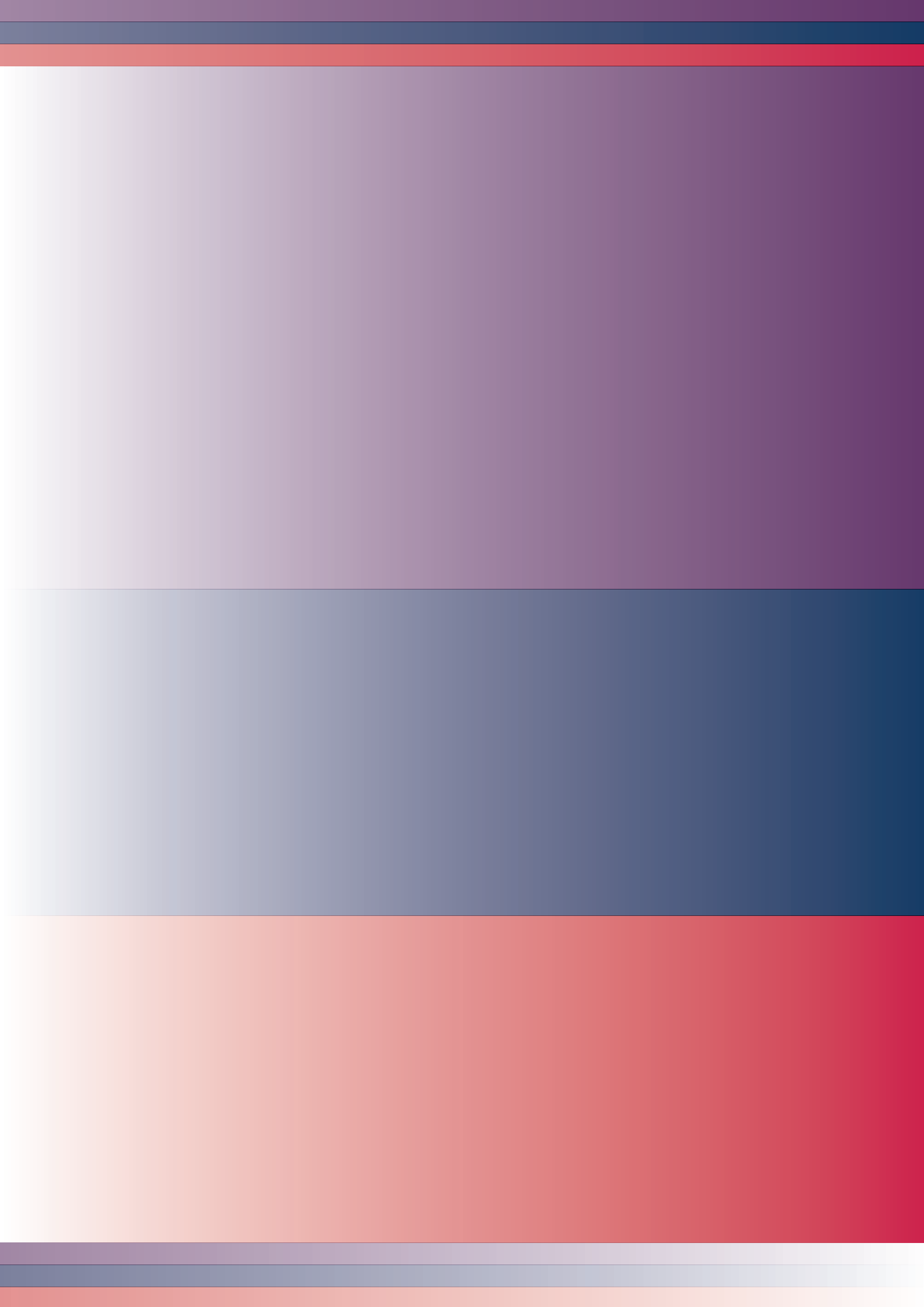
Twee docenten voeren het onderzoek uit, maar worden ondersteund door 6 andere koppels docentonderzoekers in de school en vanuit de AOS. Zij fungeren als critical friends. Er is een PLG 'Havo in beweging' met 15 collega's, die over het onderwerp mee denken, mee ontwikkelen en mee onderzoeken. De uitkomsten van de interviews worden aan elkaar gepresenteerd in de PLG; met name de collega's in de PLG zijn op de hoogte zijn van het onderzoek. Anderen nog niet.

De impact van het onderzoek

De onderzoekers zijn pas een half jaar bezig met het onderzoek; de impact is nog niet zo groot. Ze willen de PLG ook in stand houden om de komende jaren de impact te vergroten. Wel zien ze een toenemende bewustwording wat betreft de aandacht voor de havo in de AOS, binnen de PLG, maar ook tijdens gesprekken in de wandelgangen: er wordt over gesproken in de school. Daarnaast zijn er kleine veranderingen in de benadering van de Havo, bijvoorbeeld dat leerlingen zelf een rol hebben in informatieavonden of bij mentorlessen.

avans
hogeschool

Hogeschool Kind en Educatie

Hogeschool

van Arnhem en Nijmegen